

The Project Gutenberg eBook of David Ramms arv, by Dan Andersson

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: David Ramms arv

Author: Dan Andersson

Release date: May 5, 2006 [EBook #18317]

Language: Swedish

Credits: Produced by Louise Hope, Martin Agren and The Online
Distributed Proofreading Team at <http://www.pgdp.net>

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK DAVID RAMMS ARV ***

Dan Andersson

DAVID RAMMS ARV

BOKFÖRLAGET TREVI

DAVID RAMMS ARV
Av Dan Andersson
Utgiven första gången 1919
Utgiven av Bokförlaget Trevi, Stockholm, 1977
Tryckt i Finland 1977

Om en människa vore än så törstig skulle hon ej dragas till källan om icke något av Gud vore i vattnet.

Mäster Eckhart

En kort inledning
samt historien om en hammare

Det arv jag fått från min faders land
av skogar och vilda snår,
är bara en börda som tynger min rygg
där jag ensam och grubblande går.
Men det blir väl en morgon på ofridens natt
— jag vill lära mig bedja och tro,
att en ensam människas blod en gång
skall svalna i kvällarnas ro.
Och av en oren klädnad till sist
skall vävas en ljusets skrud
åt den som bland många förgängliga ting
tappade bort sin gud.

När denna berättelse börjar är David Ramm tjugofyra år och jag är skyldig denna del av hans historia en kort inledning. Det är tämligen säkert att det svårmod han led av, denna omöjlighet att riktigt komma till rätta med tingen i denna värld, berodde på degeneration och ej endast på bittra upplevelser i barnaåren. När han en kort tid före de händelser som avsluta denna skildring berättade mig det han visste om sina förfäder, tror jag han hade rätt när han i detta fordom spårade upprinnelsen till den heta själens oro som förgiftade hans tillvaro, denna tidvis häftigt starka, tidvis alldeles förintade livslust, som var honom till så stort men i hans praktiska liv. Och en utfattig man får lov att vara praktisk, i den mån han ej är det skall han gå mot döden, på ett eller annat sätt, hastigare eller långsammare allt efter omständigheterna. David Ramms nervösa känslighet, hans omväxlande uppsluppenhet och förtvivlan, hans ångest inför eländets hemlighet, inför vilken han aldrig lärde sig den prövade vises ro — allt detta gjorde honom i högsta grad opraktisk. Detta själstillstånd kunde väl vara frukten av ett från barndomen kringflackande liv, ständig hemlöshet, alkohol, opium och tidiga erotiska förvillelser, men det var nog också arv. Ty om ej svagheten funnits hos honom från början, hade han då ens behövt falla i alkohol och opium? Och om han ej från början varit den ångestjagade man han var — hade han då så tidigt behövt fly hemifrån?

8

När han berättade mig det han visste om sin släkts historia visade han mig en underlig tingest, som låg avsidet på en skräpvind nere i finnbyn. Det var en liten hammare eller mindre slägga av järn, omkring två decimeter lång och med avbrutet träskaft. Han höll den i handen och liksom lekte med den, knackade sakta mot en jordfast sten med den och tycktes liksom drömmande lyssna på klangen. Och han berättade följande:

— Bakom mäj tycks det bara ha varit fattigdom, tiggeri och vanvett. Hela sällskapet av mina förfäder liknar, tycker jag, en hop krälände kräk som alla trampar på och spottar på, och när något led i den där kräldjursslakten trampas ner i leran, blir det bara bättre plats för dom andra. Men allihop av dom var mycket barmhärtiga mot sina medmänniskor, snälla och hjälpsamma — —

9

Han lade ifrån sig hammaren och rätade upp sig. Aftonvinden lekte med hans hår, och jag såg att det börjat gråna vid tinningarna. Hans vita ansikte var mycket vackert, ögonen stålgrå och sorgsna på ett underligt behärskat sätt. Och han var bara tjugofyra år. Vi satte oss under en björk och lade hammaren emellan oss, och så tog han sig över pannan och fortsatte.

— Du skulle ha varit med mäj, bror, så hade det gått bättre många gånger, men vi fick ju aldrig vara tillsammans. Det gör detsamma nu — jag har berättat min historia och du skall skriva den — men nu skulle jag tala om slakten. Du skall ha den, och så den där hammaren liksom till inledning. Efraim Magnus Ramm, ser du, var soldat, drinkare och nästan alltid brödlös så fort tjänsten slutade. Jag har tagit reda på honom, han var min farfars far — bergsmansbönderna satte just inte så stort värde på de usla Rammarna, som först tiggde, nästan tiggde det dom skulle leva av och sedan delade sina tiggda bitar med alla andra uslingar. Folk tycker inte om sånt, vet du. Men man hade en viss respekt för Rammarna ändå, dom var inga fega stackare, dom var oförvägna, dödsföraktande, dom inväntade döden med cyniskt lugn mitt i sin örtagård av trasor och lump — jag blir alltid så här poetisk, när jag talar nu mera, men mest var dom så fulla att livet bara var ett veckolångt drömliv på rökstumuren. Dom var inga finnar, vi ha inte ett mul nomadblod i oss. Snarare var dom österrikare, det lär ha varit inflyttning av såna smeder, men det vet jag inte nu, i alla fall, min farfars far började tjänsten under Gustav tredje — han gick i trolskola hos Libson, sade man, var skottfri och kunde trolla. Han rymde som krigsfånge från Wittenberg — varför han skulle hit igen kan jag inte begripa, han kunde ha varit kvar i fängelset och trollat — men hit kom han och vart en sån där profoss, piskade ogifta barnaföderskor med spön, söp och latade sig och diktade visor på rökstumuren, och på dödsbädden bekände han att han en gång lönnmördat en svensk officer, han hade skjutit honom i ryggen, men han tycktes ej ångra sig, han bara talade om det. Han hade många barn, jag vet inte av alla, och änkan höll lönnkrog ett slag och uppfostrade farfar min, som — som rådde om den här hammaren. En konstig bergsman vart han, som satt på vägkanterna och knackade sten och sjöng besynnerliga sånger i takt med slagen till släggan — tokig, förstår du, en sorgens galning med långt hår, jag skall visst vara mycket lik honom, men innan det där bröt ut hade han blivit far —

10

Far min, ser du, ja jag behöver inte tala om honom, du känner honom lika bra som jag, han fick följa mor sin på tiggarresor kring bygden, då var han bara tio år, det fanns inga fattighus då eller nånting ordnat åt dom fattiga, och som ung vart han bruten av höftvärk och tuberkulos. Han vart, som du vet, en kristen, en rätt kristen. Men i ungdomsåren lär han ha varit rätt vild, under de tider han var som starkast, innan han vart religiös hade han en tid med någorlunda hälsa, och då var han som sagt ganska vild, släktblodet, ser du, det var han som ensam, när linjen för H.-järnvägen skulle stakas, gav säj ut på en murken stock över den gamla Lombacksgruvan, inunder honom var en avgrund på sex sättningar och han stod upprätt på stocken som brakade och fällde

11

murkna flisor, och där högg han bort ett skymmande träd som växte i öppningen med roten i västerslidan. Och kamraterna stod mållösa av rädsla, men då lär han ha kommit ihåg hur fattig och usel han var och att han var en tiggarrunge och ingen bergsmansson, för han hade sjungit denna gamla slagdänga medan han huggit så att spånorna yrde över avgrunden.

Och i det han liksom smekande for med handen över släggan sjöng David Ramm sakta:

Alla man, alla man, håll i repet!
Alla bergsmän som skeppar erat järn —
ni kan släppa när ni vill — släpp repet!
Då ä bara en tiggare på än'.

Det var inte mycket, men det var sextonåringens trotsiga skoj med översittarna, fattigdomen och dödsfaran. Gud vet vad han tagit sig till här i livet om inte sjukdom och ytterligt elände skruvat till sig kring hans unga liv. Och så, till sist men ej minst, om ej den gamle Gud Fader talat till honom så allvarligt mitt i skogarnas gripande tystnad, att han vid tjuugu år plötsligt lade om sitt leverne och sedan vart en av traktens frommaste män!

12

— Jo, svarar Efraim Ramm själv, då hade jag blivit rövare och mördare och slagskämpe och allting — kanske simpel tjuv också. Jag hade fröet till alla synder i mig. Nu vart jag visserligen lusfattig, men hederlig, och det är inte så litet! Så att han kunde berömma sig själv också, men det hade han rättighet till, ty han levde som han lärde. Och den gamle vitskäggede log så att ansiktet var som en hösthimmel med klar sol. Och si, det var allt av Herran kommet!

Och där sitter han på sitt skraddarbord och syr och syr medan hans fattiga liv stupar ned mot den evighet som han aldrig är rädd för, mot den död som han håller av som en vis vän därför att den ej mer kan förfära en nerv i gamle Efraim. Han är en rätt kristen, möter varje bekymmer med en ny lovsång, begraver sina barn, när de dör eller när de i vanvettig yrsel själva tar sina liv, begraver dem med fruktan och bävan inför den stränge guden, men rädes ej, förtvivlar ej, går hem och arbetar igen som om intet hänt. När sjukdomen bröt ned honom såg han himmelen öppen. All livets bitterhet var hans arv och för allt tackade han Gud. Det är en underbar man.

Inte heller är han ängslig, han knäböjer varje kväll och skickar upp alla sina bekymmer till himmelen. Och om han tror att de hamnar rakt framme vid Guds tron — varför skulle vi betvivla att de gör det? Och hamnar de inte där, så stor sak vart de tar vägen, huvudsaken är att Efraim blir kvitt dem! Eller hur? Men nu skall jag gå.

13

Den sista delen av Davids berättelse hade framsagts på ett visst högtidligt sätt, som också kunde vara trötthet. Han reste sig upp, tog den olycksaliga hammaren i handen och gjorde sig redo att gå. Eftersom jag trodde att han ämnade sig hem till sina föräldrar ville jag ej hindra honom, vi tog farväl av varandra där, under några gamla vänliga och beskyddande hängbjörkar. Det var en lent susande majdag med en mjuk vind och solen gick just nu ned bakom de mäktiga bergskedjor som skiljer Graninge vildmarker från Värmland. Jag såg honom försvinna uppåt skogsvägen till Asanders ås, lång och rank, men med någonting nervöst och trött över varje rörelse. Jag undrade varför han ej förmådde sig att kasta bort hammaren, kände han en viss kärlek till den — eller var han på något sätt förvirrad?

I handen höll jag hans skrivbok, som han anförtrott mig, en tjock lunta med vaxdukspärmar. Den innehöll två avdelningar, den första bestod av mycket fragmentariska uppteckningar från de år av enstöringsliv han levat här i skogen, den andra avdelningen innehöll det mesta av den berättelse som följer här, och ur första avdelningen har jag endast medtagit så mycket som kan vara av intresse för belysande av de händelser jag skildrat i denna del av hans historia.

14

15

I. Vännerna

1. På hemväg

Det var nära dagbräckningen. David satt på ett långt persontåg någonstades på Canadian Pacific. Tåget hade stannat och inväntade ett söderifrån kommande snälltåg. Han lutade sig halvvakent ut genom fönstret. Det var början till en daggvåt och blåsig dag, en sådan dag som han alltid älskat, särskilt bland de kanadiska slättlandens hela fält av solrosor. Våldiga sjöar lyste som eld långt borta. Helt nära rucklet som skulle föreställa stationshus såg han enstaka kors på en kyrkogård skymta svarta genom dunklet och mellan korsen silhuetten av en snokande hund. Stationsvakten löste av haken som höll signalbrädet, just som snälltåget körde förbi och för ett ögonblick skymde bort korsen därute. De lysande fönsterna susade förbi som en storm och så såg han kyrkogården igen, och den stora hunden som gick där och snokade. Det är mycket möjligt att hela denna syn bara var en dröm, ty i nästa ögonblick tyckte han att han sett kyrkogården i Graninge i Dalarna.

Han frös i hela kroppen. En beklämning grep honom lik den nattmara som förstört hans barndoms sömn. Tåget ångade i väg.

Hans kropp blev stel och det fattades honom vilja att röra sig, hunden på kyrkogården vart så småningom en schakal som bökade bland det vissnade kransskräpet på Graninge

16

begravningsplats, där hans olycklige och sinnessjuka bror skurit halsen av sig. Hade icke någon skrivit hans historia? Jo visst, men den skulle aldrig ha skrivits. Och även om David hade boken handlat — vem kan skriva något som handlar om en annan mänska? Hur han hela sitt liv syndat och varit rädd för Gud, icke kunnat tänka på något annat än Gud, ja, på allt som kan kallas Gud, hur han läst tusen böcker för att hitta en utväg ur vanvettet. Har någon skrivit det, ingen, men alla ödsliga kyrkogårdar gav honom igen scenen från hans brors begravning. Nu såg han den igen. Far var också med. En lungsiktig och lomhörd präst stod och hostade upp orden ur ritualen och ett par gånger tyckte David han spottade ner upphostningarna i graven. Han såg ut som om han avundats liket i kistan. Far stod på gravkanten i sin slitna rock med händerna knäppta, hans grova stövlar sjönk ned i den uppkastade leran, som blötts upp av regnet. Hans ansikte var på en gång sorg och frid. Det var förunderligt, David var den ende som ej hittade vägen till fred ur de onda dagarna. Far hade samma sorg men en större styrka att bära. Han hade hittat sin Gud — och David hade aldrig hittat sin.

Han slog upp ögonen. Som eviga pulsslåg från ett väldigt larmande hjärta dunkade buffertarna. En magerlagd newyorksaffärsman satt bredvid honom och knackade takten med en förnicklad reservoarpenna mot ryggstödets mässingsbeslag. Ibland bet han i ett äpple med vita tänder, lagade med rent guld som glimmade rovlustet mot den köttiga frukten. De hade suttit bredvid varandra i fem timmar men knappast märkt varandra förrän nu, affärsmannens kalla blick överfor den något trådslitne reskamraten som om han varit en panelbräda i väggen. David började avundas honom, han ville veta vad den andre tänkte om Gud. Han kunde väl vara trettiotio år. Var han affärsman? Han kunde väl vara präst också, men i så fall skötte han nog yrket bra kallblodigt. Nej, han måste vara köpman, ingenjör möjligen, en man vars väsen var sammansatt av järn, köld, isklart förstånd av guld. Han var rik, han hade Rembrandt i salongerna — eller fattig med bara Whistler på väggarna — eller ännu fattigare — stor tvålagent med aktier i firman? Varför rördes aldrig detta magra marmoransikte — det fattades bara rörelse, så hade mannen kunnat vara konstnär. För all del, han kunde ändå vara det. Han tänkte börja tala till mannen, men viljan svek honom, han var nyfiken men saknade kraft att ta steget. Som förlamad lutade han sig bakåt och drömde igen.

Han hade aldrig saknat livslust utom i vissa ögonblick. Tvärtom hade hans företagsamhet ibland ej vetat av några gränser. Som tioåring hade han en stark passion för russin, han sålde sina skolböcker för att köpa russin. Plötsligt kunde detta begär slockna och avlösas av ångest. Ångest över jorden och människorna och livet och hemmet och ibland över ingenting. Då såg han all naturen kring sig som ett främmande land, men han tvang sig att gå hem, där satt han med slanten i sin brännheta hand. Och nu fanns det ingenting i världen som han ville köpa. Å vad han älskade blommor och kärmarkens röda lysande tranbär, men just nu ville han ej böja sig ner för att plocka ett av dem. Nu fanns det ingenting att längta efter ty nu ville han ingenting. Han gick ut på gården, upp på berget, i mörka drömmar och bittra minnen, tills himlen höljdes av moln, en västanstorm kom gående med fanfarer över de vilda bergen, den tog hans hatt och sopade den utför backen. Hans ögon lyste när han jagade efter den, fångade den, stannade ett tag och hörde med andlös tystnad på stormens dån. Han sjöng och dansade utför backen. Som en pil var han i väg till handelsmannen, sprang i kapp med vinden, sjöng och visslade.

— — —

Det här tåget gick verkligen långsamt, han gitte inte öppna ögonen eller se efter i tidtabellen var han befann sig. Dagsljuset bröt in och en uniformerad neger skrek sitt "first call for supper — dining-car in the rear — first call!" Då vaknade han till, tänkte över sitt ekonomiska läge och fann att han mycket väl kunde gå och äta frukost. Samtidigt reste sig hans tyste reskamrat, vred om nyckeln till sin kappsäck två varv, tog bort alla saker ur fickorna på överrocken och lät den hänga kvar men betänkte sig, vände om och tog den över armen varpå han styrde sina steg till restaurationsvagnen. Han satte sig vid det enda lediga bordet och nickade bifallande då David slog sig ner mitt emot honom.

Men när han skulle börja äta biffsteken och ägget såg David inte mer omgivningen. Han tänkte på det hem i Sverige han nu var på väg till. I verkstadsrummet satt far, dag efter dag, månad efter månad, år efter år. Dörren till köket stod öppen — ville han ha vin — ja, ett glas sherry — och jag vill ha bättre kaffe, water, starkare kaffe, sådant som min far dricker där hemma i verkstaden — han spratt till, hade han skrikit detta eller bara tänkt det? Porslinsmannen mitt emot såg aldrig så litet förvånad ut. David tyckte synd om honom. Han såg trött ut, han hade nog snart arbetat ihjäl sig och själen den var torr och mager och skramlade som papper i honom, och någon Gud hade han inte och ingen glädje av att leva. Snart skulle hans förvissnade kropp dö och värkas ut i de gapande, maskingrävda hålen i Carlington Cemetery i Exenland — ifall han nu var skriven där, guldtänderna med.

Varför skulle David få äta kött och dricka vin just nu, tänkte han, när hans far kanske ej hade annat än bröd och vatten? Hans gamla gråa huvud var som en bunt hoptorkat pergament och händerna magra, seniga, hårda med blåa, grova ådror under skinnet. Han kunde så tydligt se honom nu — se, ryggen stod som en sprättbåge över arbetet. Dörren ut till köket var bara en tapetserad brädlucka som David spikat ihop, den hade fläckats av hundratals grubarbetares svarta händer då de kommit för att avlämna eller hämta något. Ångan från spiseln gick in i verkstaden och gjorde luften tung där, kom tapeten att lossna, så att de bibliska planscherna böjde sig utåt, som ville den korsfäste även slita sig loss ur denna tryckande omgivning, med en luft full av doften från tyg, pressjärn och gamla beckiga kläder, fulla av malmsylt och olja. Allt detta satt han och tänkte på, han hade glömt att äta och satt med huvudet lutat i handen och pannan i skarpa veck, när hans bordskamrat plötsligt på ren svenska och mycket vänligt frågade:

— Är ni sjuk?

David rock till, samlade sig och svarade, i det han långsamt började äta, att han inte var sjuk, men att han suttit och funderat. Under tiden stirrade han helt överraskat på den främmande, som nu drog litet på munnen och fortsatte:

— Ni är svensk, jag såg det när ni satt och funderade. För resten är det bara svenskar som har så sorgsna, fast så ljusa ögon. Det är ganska märkvärdigt. Mitt namn är Hartman, jag reser också hemåt, ni är lik min döde bror som var musiker — men han lade alla sina bekymmer på bordet framför varenda främmande — säg, tag inte illa upp, tycker ni jag är en pratmakare? Jag tänkte: eftersom han är så lik min bror så kanske om jag frågar vad han tänker på för ledsamt talar han om det. Var det inte lustigt, en sådan pratmakare är jag ibland — dessemellan är jag tyst som en gråsten. Förlåt mig!

21

David sade sitt namn och något om glädjen att få en landsman till reskamrat. Men Hartmans ansikte var nu lika kallt och främmande som förut. David undrade om han redan värderat hans gångkläder och funnit honom vara ett alltför fattigt sällskap åt sig i Chikago och Newyork. Och under tiden letade han i sitt minne efter något ansikte som liknade Hartmans. Detta hade förändrat sig nu, tyckte han, då han kommit det närmare, nu föreföll ögonen djupare, med en färg av spansk tobak, mörka bryn och en massa fina rynkor som tycktes utgå från ögonen och utgrena sig spiralformigt då mannen log.

När de suttit och talat om likgiltiga saker ett par timmar i restaurationsvagnens kafé, fann David att det han tagit för kall säkerhet hos mannen bara var en mask, bakom lurade ett hett och oroligt temperament, och när han icke tog sig i akt eller använde det skal han vanligtvis vistades i, förekom det David, som om varje ogynnsamt intryck, om än så obetydligt, dock åstadkom en rörelse i ansiktet som om obehaget varit en rent fysisk smärta.

Sedan han talat en stund om livet i de amerikanska skogarna, frågade han David vad han hade för yrke, och denne råkade som vanligt i förlägenhet. — Jag har så många yrken att det är litet svårt att på rak arm välja ett som för tillfället kunde låta lämpligast, svarade han, men bäst tidningsman, om ni vill, två år vid S:t Paul Weekly. Och Hartman nickade utan att synas varken förvånad eller nyfiken mera.

22

De blev snart goda vänner, om man med detta uttryck ej menar något hängivet kamratskap, utan endast egendomlig sympati. David berättade hela sitt föregående liv för Hartman, och efteråt ångrade han sig och ju mer han ångrade sin öppen hjärtighet dess öppen hjärtigare blev han. När David kom för sig själv kände han sig ömsom glad, ömsom rasande över att på detta sätt ha givit ut sig åt en främmande och en, som därtill icke just gav något förtroende tillbaka. Ofta under det David satt och berättade tycktes Hartmans uppmärksamhet alldeles slappna eller fästas på något besläktat med det man talade om. Han avkopplades på detta sätt flera gånger och satt försjunken i något annat, lyssnade till hälften, nickande då och då och ibland skakande som av en rysning.

Han föreföll ytterst noggrann med sin klädsel och hade små fötter och små välvårdade händer. Men det var först i Chikago, David lärde känna honom som den alltid behärskade, omåttligt lidelsefulla och förbrända människa han var. De drog tillsammans ut på äventyr, besökte kvinnor och opiumhålur och satt på de väldiga krogarna och lyssnade till sorlet från de drickande, brådskaande människorna. De besökte underjordiska krogar och danstillställningar, alltid blott som åskådare.

Då han begagnade opium första gången rökte han icke, utan de tog in det i små tabletter som innehavaren till stället försålde. David satt i en stoppad men trasig stol i ett rum som efter hans beräkning måste ligga långt under gatan, i nivå med kloakerna. Affären hade ingen skylt men på övre botten var ölkrog, å båda sidor bagerier. Man kom dit på en stentrappa genom en lappad glasdörr. Värden var norrman. David såg honom blott en gång, när han lade tre små paket bredvid Davids ölglas. Mitt emot satt den bleke Hartman och lärde honom hur starkt öl och opium tillsammans ger ett rus som för det mesta ej söver, men som verkar oerhört befriande och lugnande. Hartman var så glupsk att han nästan slukade tabletterna med raseri, tuggade dem ibland och tycktes frossa i den beska smaken.

23

Här började han också berätta sin historia, men det var först långt ute på Atlanten David fick den någorlunda fullständig. Han var uppfostrad i en uppsvensk stad, där hans far varit disponent vid något järnbruk. När han berättade om sin barndom tyckte David att den i mångt och mycket liknade hans egen, på samma sätt fylld med svärmerier och grubbel, med samma skräck och ångest. Vid femton år hade han blivit religiöst påverkad, men misslyckats med att försöka vara kristen. På föräldrarnas önskan hade han fortsatt studierna och förberedde sig till doktorsgraden då han plötsligt fann det omöjligt att göra mer av det. Han rymde till Amerika och fick plats som lantmätariingenjör hos ett järnvägsbolag.

24

Han talade ofta om den leda som fyllde honom mot allt och alla och han sade att hans släkt var mycket degenererad. Han hade en viss avsky för kvinnor i allmänhet. — Han tycktes även lida av att nödgas ta människor i hand när han hälsade på dem — om någon arbetsklädd snuddade vid honom, rök han till och blev ibland utom sig. Hans renlighetssinne hade nämligen utvecklats ända till sjuklighet.

Ofta talade de om döden och det odödliga. Ofta sade han David att denne var den ende han träffat med vilken han kunnat tala klokt, men ofta bytte han mitt under ett samtal om skinn och blev en äkta svensk doktor med utpräglad antipati för all demokrati, upplysning och dylikt. Ibland var han rörd av glädje över att ha träffat David, och nästa timme förtvivlade han över sin bottenlösa ensamhet, drack sig drucken och kunde bli liggande på opiumhålan i flera dagar. Davids beteende mot denne dekadant var ofta ganska besynnerligt. Han brukade ljuga alldeles hänsynslöst för Hartman, han diktade upp historier, berättade härresande äventyr som han varit

med om, försökte inbilla vännen att han var en kraftmänniska som njöt av att ensam marschera mil efter mil i hållande regn eller åtaga sig utförandet av tunga kroppsarbeten. Sådana saker sade han alltid när Hartman spelade överlägsen lärd aristokrat, då tog David hämnd på honom genom att föreställa honom hans fysiska hjälplöshet i jämförelse med Davids goda vigör, som också verkligen kunde uthärda en hel del.

25

Men emellanåt brann Hartman av hat till alla doktorer och litteraturlärda, timme efter timme satt han och skällde ut allt "intellektuellt". Dagen efter hade han tagit på sig ett nytt skinn: man måste skratta åt allt, galghumorn var den räddande oasen. Men varje gång han trillade ner från sin världs betraktartron och började oro sig över att David dock ej fått någon vetenskaplig uppfostran och således, beklagligtvis, kom att för alltid stå utanför en hel del av kulturen och så vidare, då erinrade David sig att Hartman var en sådan vekling att han för alltid var utestängd från *en* stor erfarenhet: äventyrets, och så fyrade han på med hela sitt artilleri av upplevelser, färglade, diktade om och nyanserade, alltid lagande anrättningen så att den skulle smaka den sensationshungrige, ge honom tantalusqual. Och då tröttnade Hartman fort på att bli högviktig och det slutade med att han försökte förringa äventyrets och farans värde som uppfostringsmedel och även som njutning. Även äventyret var en illusion, liksom allt annat. Varpå David svarade på ett sätt som narrade Hartman att på nytt skälla ut allting som de bildade människorna värderade. På det sättet satt dessa bägge och stred med varandra. Ofta blev de ovänner men försonades igen då de ej kunde leva utan varandra. På ett egendomligt sätt hade den lärde miljonären och den poetiske fattiglappen nitats ihop och var i mycket så lika, att den ena långa stunder bara verkade parodi på den andra. De reagerade mot olyckan och lidandet på precis samma tröstlösa sätt, Hartman dock kanske i något högre grad av bittert lugn, möjligen beroende på att han var femton år äldre än David.

26

Naturligtvis umgicks de högst sällan nyktra med varandra, och om detta någon gång inträffade, rev de bara sönder varandra, satt moltysta efteråt och bara "svettades ångest", talade igen för att påminna varandra "hur komplett omöjligt det var att leva", hur vansinnigt smutsiga de kände sig då de hemsöktes av sina minnen. Förbränd var Hartman, förbränd ända till benen i de skamligaste nöjenas brasa, bränd var också David, fast ej alldeles utbrunnen. Men så var han också yngre, i honom glödde dock en livets längtan, ett halvt hopp om att det dock kunde finnas något gott kvar att söka efter i mullhögarna.

I Liverpool skildes David från Hartman, som for att uppsöka någon bekant på landsbygden. David roade sig så gott han kunde en vecka, blev häftigt kär i en ung norsk dansös, friade till henne, naturligtvis i fyllan och villan, fick ja och var med henne ett dygn. Ganska ledsen och mycket mera fattig kom han till slut ifrån henne och hamnade till sist på "Marta", som skulle föra honom till Sverige. Ombord stötte han på en gång ihop med Hartman som reste andra klass.

En kväll satt de på mellandäck, Hartman med armbågarna stödda mot relingen. Hans ögon var mulna och han stirrade oavvänt utåt de grönskummiga, flitigt vandrande små sjöarna.

27

— Jag passade inte därute heller, sade han med torr, ihålig röst. Jag ville vara i fred, men jag har aldrig fått det — aldrig fått det, upprepade han med hård bitterhet. Det var ditt äventyr jag ville ha — men som du säger, jag orkar ej med det. Jag trodde det skulle bli en väg ut ur töcknet, när ens oro jagat en av och an som ett villebråd. Ett villebråd — ja, jag är ett och jag är skadskjuten också — jag försöker flyga men dimper ner igen — jag kan bara flaxa och blöda...

Han tystnade. Klockan var två på natten, de flesta hade gått under däck. Han gjorde en trött rörelse åt fickan, tog fram en av de små haschischkapslarna David så väl kände till och även en flaska vin, som han burit i överrockens innerficka. Han gav den åt David. Jag har inget glas, sade han, men ingen människa ser oss, du måste dricka ur flaskan. Han tog in kapseln, satt stel och orörlig som om han kämpat mot inre plågor, varnade David för att göra likadant och teg i fulla tio minuter. När han talade igen lät rösten lugnare.

Det går snart över, sade han stilla. Alltsammans går snart över. Det känns bara så beklämmande just innan det hinner verka. Så fort blodet fördelat det — då — du vet. Du kan väl nästan höra hur mitt hjärta slår nu? Ah — han lutade sig bakåt, sträckte upp händerna, som en bedjande. Han kommer nu — guden av läkedom — ah — kommer du nu!

28

Han rätade upp sig och såg på David med ett leende. Nu var han igen den lugne affärsmannen David beundrat på Canadian Pacific. Hans hand darrade ej mer, ögonen strålade liksom av en andlig hälsa. Och sedan började han berätta — berätta i oändlighet om sitt föregående liv.

Av det som David återgivit för mig i vår ensamhet kan jag endast berätta i största korthet det som mest intresserade mig, då det ju också är Davids och icke egentligen Hartmans historia jag berättar. Han lär ha upplevt masstals av erotiska förvillelser, vilka naturligtvis var absolut betydelselösa om han endast kunnat frigöra sig från minnet av dem. Vad David beträffar var han själv icke helt främmande i dessa sällsamma land, där begäret går vilse och lusten spökar ut sig i barnsliga och narraktiga kläder. Men det sjukliga hos honom hade aldrig varit nog sjukligt för att bli herre över förnuftet: han kände dragningen till det onaturliga men reagerade däremot. Hartman hade under långa tider vandrat i de bakvända lustarnas trolldomskvarter, och i Haschischland hade han gråtit och stridit och fallit och bedit. Han hade rest sig igen och burit sitt huvud högt och så hade där kommit en frestelse i hans väg igen, ett hinder över gångbanan, till utseendet knappt större än ett halmstrå, men nog stort att stupa på. Känslan av vanmakt inför sin egen passion steg till förtvivlan och kom honom att tidtals kasta sig i självplågeri och fromma svärmerier, varunder han omväxlande botade sin själ med bön och opium, med varma bad och haschisch. I ruset var han öppen hjärtig men "höll reda på munnen", som man säger och pratade sällan upp hemligheter.

29

I rusets andra stadium utspätt med visky blev han tyst och dyster och brukade ligga till sängs i två dygn innan han på nytt ville se människor. På David gjorde han ett ohyggligt intryck av andlig och kroppslig bräcklighet — han verkade skör i själen, som David uttryckte sig. Man väntade att vansinnet skulle utbryta, men besynnerligt nog höll han ihop. Han blev ett plus till allt det David förut bar på och ibland nästan dignade denne under bördan. Men han var icke alltid så, han kunde vara skämtsam och mördande kvick, han var en besynnerlig kombination av helgon och förbrytare, av Franciskus och Panurges.

Naturligtvis fick han så småningom hela Davids historia, om hur denne tidigt kom under religiöst inflytande om allt grubbel, alla barnsliga "brottningar med Gud", om hemmet, den vansinnige brodern, den blinde och om föräldrarna. Hur David kände sig för usel att leva men var för feg, för rädd för "det andra", för att hänga sig. Han biktade sig för Hartman, talade om alla små erotiska lustvandringar på förbjudna vägar, överdrev en del och skarvade en del, som en ung poetisk man vanligen gör. Han gjorde det för att se effekten därav i Hartmans dunkla bottenlösa ögon.

Under hela tiden satt Hartman bara och nickade och stirrade på havet, som kom och gick i väldiga combers, som ibland skar varandras ryggar och förgrenade sig. Han såg ner i det gröna, oljiga vattnet som tvättade babordssidan i evighet, och hans ögon tårades emellanåt. Gud Haschisch grät över sitt älskade barn. 30

Det fanns även drag av grymhet hos mannen, men denna sida behärskade han bättre. Han stred mot begäret att tänka grymt. David tänkte att även detta drag hos honom vållade honom stora bekymmer, men han antydde det aldrig.

En dag satt David och talade om de beryktade järnburarna som Ludvig XI lät hänga på kedjor och i vilka han spärrade in sina fiender så att de varken kunde sitta, stå eller ligga. — Och, sade David, kungen gick utanför buren och pekade finger åt dem — — —

Då sprang Hartman upp. Han var mycket berusad. De befann sig på övre mellandäck, nära relingen. Bakom dem fanns ett grovt skyddsnet, spänt från relingen ett par meter upp, och han ställde sig att stirra på det. Hans ansikte blev med ens så sataniskt ont att David reste sig i största förskräckelse. Han bet ihop tänderna så att munnens omgivning blev en enda karta av vållustigt, omänskligt grymma linjer. Hans röst pep, hest och krasande, men grymt:

— Ääääh — du — du — där tittel du — lilla djävul!

Ögonblicket därpå mörknade han och satte sig igen. David gick till sängs. Bilden av den demoniske därute på däck spökade för hans slutna ögon. Det var ju ingen människa, utan en passagerare från helvetet, han sett. Och för att bli kvitt honom tänkte han på sin far och föreställde sig honom bedjande. Han blev till en sorts skugga mellan David och den där stackaren på däck som lekte Ludvig XI. Och vaggad av båtens rullning somnade han och drömde att han var en ung, glad sjöman som stod högt uppe på bramrån en juldag i Indiska sjön och kände kaneldoften från hamnmagasinen och blomdoften från land komma mot sig som ett saligt rus i det bländande solskenet. 31

*

Nästa dag satt Hartman på nytt i sin däcksstol med en filt om benen och sade att han tyckte synd om alla människor, alla som hade det svårt, som var husvilla och som behandlades grymt. David berättade upprörande historier ur fattiga människors liv och Hartman ryste. Han sade att han inte hade rättighet att ha pengar och mat när andra var utan. Detta var ingalunda tomma ord, i detta ögonblick behärskades han av en rörande kärlek till allt levande. Och han satt och teg en hel timme och så reste han sig med tårar i ögonen.

— Naturligtvis är jag alldeles ovärdig att leva, utbrast han, räckte handen till farväl och försvann till sin hytt. David såg honom ej mer innan de var i Göteborg, där de skildes åt och for till var sitt håll under många ömsesidiga önskningar om återseende. 32

Fem dagar därefter var David hemma, men innan han ens kom över tröskeln, mötte han en man som en tid spelade en stor roll i hans liv. Han mötte honom en mil från hemmet, en grovlemmad jätte med ett fult och hånfullt flinande ansikte. Hans hälsning var en blandning av glädje, skadeglädje och kallt förakt. Han hette Alexander Nilenius.

2. Alexander Nilenius och en fridfull vrå i skogen

David kunde icke riktigt minnas när Nilenius först kom till hans föräldrahem som gäst, han hade blott en dunkel hågkomst av en mycket fet och väldig och rödbrusig karl, en fullkomlig jätte, som satt vid ena sidan av slagbordet med det ena benet i kors över det andra, oupphörligt pratande någon dialekt som David ej förstod. Sedan mindes han denne man vid åtskilliga tillfällen. Han hade blivit god vän med fadern och kom till denne ett par, tre gånger i veckan. Sedan kom flera ganska fula historier i omlopp om Nilenius. Davids far hade på något sätt sagt upp bekantskapen. Nilenius var söderifrån, hade gift sig till en egendom i trakten och sedan gjort sig saker till så mycken falskhet och oärlighet att alla avskydde honom. Han var en särdeles stor kvinnojägare och tycktes ha ett rent kroppsligt behov i detta avseende långt utöver det vanliga måttet. Kom han ej åt unga flickor höll han till godo med litet äldre, medelålders, och fanns inga sådana till hands sökte han övertala en sjuttioårig, men rätt rask och kry tvätt- och skurgumma. Men Hopp-Sara bara skrattade, fräste och svor, och sade rent ut att hon var för gammal. — Det gör ingenting, grymtade Nilenius, för det går så fort! Gumman berättade det för mig, och jag tror 33

inte hon ljög. Varför han någonsin kunnat ställa sig in hos Davids far vet jag ej, jag var ej då på denna trakt. Vid den tiden då brodern begravdes var emellertid Nilenius aldrig med sin fot inom Ramms stuga. Men han längtade dit med hela sin själ. Han ville nämligen ha tröst av den gamle fridsmannen, icke religionens, men han ville bli förstådd och beklagad, ty han led ohyggligt och talade aldrig om något annat än sitt lidande.

David hade ej sett honom på fyra år. Under den tid han förr varit hemma hade väl Nilenius ansett honom för grön att sällskapa med. Ty Nilenius var en gammal äventyrare som sett mycket av världen. De enda personliga minnen David hade var när Nilenius smickrat honom omåttligt för hans begåvning, talat om hur sorgligt det var att han icke fick studera, och så vidare.

Men nu skulle David vara på sin vakt, icke släppa honom inpå sig. Han kände strax avsky för hans köttiga näsa och glesa mustascher, hans ohyggligt klumpiga vador och vaggande gång. Nilenius bugade sig hånfullt djupt när han hälsade och i ett ögonblick avläste han Davids ekonomi när hans talgiga ögon hängdes fast vid dennes nötta armbågar. Och han började med att hälsa David hjärtligt välkommen hem, varpå han gick vid sidan om honom, ivrigt och hela tiden försmädligt grinande, framställande den ena närgångna frågan efter den andra. När David ej svarade annat än undvikande började Nilenius hålla berömmande tal över Davids far.

— Jaså — du går dit nu igen? undrade David litet tvärt. Nilenius stannade och stirrade häpen på David.

— Ö — höö, sade han, vad fan menar du med ditt "nu igen"? För resten ska jag säga däj att jag har gjort din far så mycke med tjänster, dä' är vad jag har, så många välgärningar, så att gubben är förbannad på mäj dä ä bara att han är så rilischös så han inte tål andra än di som ä guss barn. Men du behöver inte borst opp däj mot mäj fast ja ä en stackare som folk skäller ut å svärtar ner!

Nu var han strax inne på det kära kapitlet, sitt martyrium i denna värld av griniga skogsbönder och deras skvalleraktiga käringar. Han talade fort och ivrigt med de matta stora ögonen vända mot David, med våldsamma gester och nervösa hostningar. Historierna rann ut ur hans smutsiga mun som en ström, och små stänk av illaluktande spott träffade David i ansiktet. Han var landets olyckligaste människa, allt från den stund han var stallbetjänt åt greve Sejdendorf och ända till nu hade alla människor hatat honom, sade han.

— Ja har ett sånt förbannat gott hjärta, sir du, säj mäj — höö — ö — säj mäj var där fanns en arm lusfatti jävel som inte ja jolpitt mä mitt sista öre om dä så va? Som till ixempel du vet vem han Raggen va, han högg milved åt mäj för ett år sen, åtta barn har han å lat är han, ja kunne ha tätt nån ann å göra dä där, gjorde ja dä, kanse? I hälvetet, utan ja lat han göra dä, hugga milven, all milven åt mäj, utav bara ren barmhärtighet, du vet hur jag kom hit alldeles ovan vid alla skogsgöromål, så ja är tvungen lega — å då tar ja Raggen som ä fatti, som har åtta barn å behöver tjäna en slant, å gav honom arbete för mitt goda hjärtas skull. Fuskade han inte — stal han inte ved mä säj hem å brände han inte opp mina dyrbara kol i kojnan för han var för lat å hugga ved? Svärta han inte ner mäj med hela det svartaste förtal till tack? Har han inte spritt ut det där att jag skulle ha barn i lag med pigan jag hadde för tre år sen? Kan du tänka däj svartaste oförskömmhet? Höh?

Han upprördes förfärligt under detta tal, den grova, suddiga brännvinsbasen skalv av rörelse, han nära på snyftade, han snöt sig oupphörligt och han skrymtade ej. I detta ögonblick hyste han större medlidande med sig själv än med någon annan varelse, detta medlidande var större än hans hat.

— Men — herre gud — det där med pigan är ju sanning! Du har ju själv gått in på att betala barnuppfostringsbidrag — så det är väl inget förtal.

Nilenius tvärstannade, stirrade fnysande på Davids skor så att de röda, svullna ögonlocken låg som flanell över globerna. Utan att lyfta på huvudet sneglade han till under lugg på David med en hatfull blick.

— Så du har reda på dä du — har far din sagt dä — har Raggen sagt dä — varför får en inte fred för djävulska människor — har — vem har sagt dä åt däj?

— Fan, människa, utbröt David otåligt, det hände ju medan jag var hemma. Jag bevittnade namnteckningen på förbindelsen.

— Men du gick väl för fan inte å spread ut dä — va — höh? Han nästan skakade i hela kroppen och satte de grova knytnävarna i en svängande rörelse.

— Men man kan väl inte hjälpa att folk talar om det som alla vet, om verkliga händelser.

— Verkliga händelser sa du? Tack, tack! Han nästan väste fram orden. För resten — så — ska — du inte — tro att du kan ta på däj nån överlägsen min mot mäj, fast du flackat kring alla jordens länder så har du väl allri i en veckas tid kunnat försorgt däj, utan din fattia far har fått jolpi däj — —

David rätade upp sig och såg stadigt på Nilenius. — Hör nu, du dåre sade han skrattande, om du menar att få göra så mycket fanstyg som helst och ändå förundrar däj över pratet därom —

— Va i harrans namn har jag då gjort för nånting? Har du hört nån sagt nånting? Va ä dä nu då? Hööh?

Nästan spottande av raseri vände han David ryggen och gick sin väg, men han kom tillbaka, springande så att han flåsade. — Vad har dom sagt om mäj? röt han med verkligt bestialiskt raseri.

— Jag kommer direkt från stationen, det vill säga direkt från England och har ännu inte talat vid

34

35

36

37

en enda människa här.

En stund stod Nilenius kvar och såg hatfullt på David. Sedan gick han sin väg med många hostningar och grymtningar.

Det gamla hemmet var som vanligt, han väntades ej hem men mottogs med tyst och stillsam glädje, han fick sitta i timal och höra på vad som hänt i byn medan han var borta. Och när kvällen kom, var han redan trött på hemmet, han hade intet här att göra, och han var nästan glad när han fick försvinna upp till det lilla vindsrum han en gång inrett för att åtminstone ha eget sovrum. Han somnade dock ej förrän sent. Det var så underligt tyst här i huset nu, den vansinnige var borta, väcktes ej mer av sina drömda vidunder. Den blinde var borta — David behövde ej mer grubbla över hur han hade det i kväll. Allt var så lugnt och fridfullt, att det nästan verkade hemskt. Vad skulle han göra här hemma när hans sista besparingar var slut? Det stod en gammal fiol i ett hörn, han hade brukat spela på den som pojke och han hade även fått litet undervisning. Jo, han skulle ta fiolen och böckerna och hyra den där stugan en mil bort uppe mot Asanders ås, där skulle han skriva en bok om sitt eget liv. Han hade länge haft denna idé, och han kunde ej bli den kvitt. Det var som om han anade en frigörelse i detta att försöka skapa något av det elände han erfarit. Särskilt skulle han ge luft åt det förfärliga i hans livs planlöshet, irrandet, oron och hemlösheten.

38

Han höll på att somna in, med mors gamla brokiga lapptäcke kring sig. Å ja, det skulle bli en bra bok och en förfärlig bok på en gång. Kunde han? Kanske inte, men om han försökte med allvar så hade han likväl något att leva för, en liten plan, ett halmstrå att gripa efter. Han blev plötsligt så glad över att ha hittat denna ansats till en hållpunkt i tillvaron att han satte sig upp i sängen och skrattade, han fick nästan tårar i ögonen. Varför har jag ej tänkt så förut, varför har jag ej förstått att jag skulle försöka med något svårt, något nästan omöjligt, för att få ett litet, litet mål att leva för? Författare! Å ja, stopp litet, inte så högfärdigt, men någonting — *en fluga* att leva på — var det inte så Hartman sagt. Man behövde helt enkelt en fix idé, man skulle hålla fast vid den som döden — annars blev det vansinne i till sist. Han var så upprörd att han sov endast ryckvis den natten.

Men av författandet blev ingenting, han förföljdes månad efter månad av Nilenius' trugsamma och klumpiga, otympliga vänskap, ett slags brutal, rå och sentimental tillgivenhet som Nilenius alltid gav till pris åt första bästa öra för nöjet att få skälla ut vännen. Han var ytterst ensam, denne Nilenius, och ingen ville gå i hans sällskap. David ville det ej heller, men han var själv ensam, Nilenius sög sig fast och släppte aldrig taget, så fort David lämnade honom greps han av förtvivlan. David visste att han røjde hans hemligheter för att ställa sig in med dem som hatade Davids far, och han beslöt sig då och då för att säga upp kamratskapet. Då visade Nilenius en ny sida, det var en fattig eller sjuk eller döende han skulle besöka och ville ha Davids sällskap. Han var ofta ute i barmhärtighetsbestyr, han sade själv att han var den ende som ömmade för traktens fattiga. När han hjälpt de nödställda ur deras värsta bekymmer blev han alltid ovän med dem, de var för otacksamma. Men han gav dem arbete och glömde sedan för det mesta av att ge dem någon betalning. Fordrade de att få ut sin lön riktigt ryggade han tillbaka, lamslagen av förvåning över deras taktlöshet. Men i anfall av rörande ömhet kunde han sedan bära mat till dem, skänka avlagda kläder och dylikt, varefter han oftast bröt ut i skällsord för det de "skötte sig så illa". När David träffade honom efter en dylik utflykt öste han ur sig förbannelser över alla grannarna, särskilt de fattiga, som fordrade att han skulle försörja allt pack. Han överdrev sin egen känsla för detta "otacksamma släkte" och beskrev vad han gjort för dem tills han brast i gråt över sin egen ädla människokärlek och sitt eviga martyrium.

39

40

Ofta då dessa båda följdes åt på en enslig väg eller satt i en skogsbacke för att vila sig, för trötta att tala, sjönk Nilenius ned i ett slags slö förtvivlan. Ansiktet lade sig i bekymmersamma veck, ögonen stirrade i matt ångest rakt fram eller ned i marken. Han led i dessa ögonblick ohyggligt, hans onda samvete plågade honom, åt upp honom inifrån. Men han var icke tillräckligt klartänt för att begripa trösten av att bika sig inför någon. Så fort han i förtvivlan öppnade munnen för att tala kom det bara en stormflod av beklaganden över förtalet; i orkaner av prat, hetsigt och febrilt, salvelsefullt och skrävlande, rentvådde han sig själv, tog sig själv i försvar fast ingen anfallit honom, tills hans tunga tröttnade. I stället för att bekänna det fula han gjort och söka sig en förklaring på sitt eget väsen, kom det historier om människornas hat mot honom, utbördingen, som inte kunde kola milor och hugga famnved. Han visste att David visste när han ljög, men han bara ljög allt värre, rättfärdigade sig allt mer, framställde direkta frågor, tills han tvingat David att liksom medgivande nicka med huvudet eller komma med ett beklagande. Då ljusnade han, torkade sig om pannan, snusade och vilade sig, med de uppsvällda ögonlocken till hälften slutna och de väldiga nävarna bökande i tuvorna vid sidan om sig.

Alla bönderna i byn hade kommit överens om att ljuga på honom, sade han. Sade de inte att han lät gården förfalla, att han tog ren skjorta mitt i veckan, att han försökt förföra Hopp-Sara, som var sjuttio år, att han sålt skog och supit opp medlen, att han gjort narr av dem allesammans, skällt ut dem för deras smuts och svinaktighet, att han var lat, att han körde med fattigt folk, att han hade bringat sin familj till undergångens brant, att han berusade sig med bröstkakor som han köpte på apoteket när brännvinet tog slut? Och fast Nilenius måste veta att han gjort allt detta och mer till, var han likväl alltid den orättvist bemötte. Ända till förtvivlan körde han med detta tema, tills han förekom David bara som ett tröskverk eller positiv, en gång för alla inställt på det sättet.

41

Han åt omåttligt och var en stor läckergom. Ofta skickade han bort hustrun på något längre besök för att han i fred skulle få slakta en höna och steka den i smör eller ensam dricka ur all grädde som sparats för smörberedning. Under dessa måltider, som han intog stående vid spiseln och ätande med en järnsked direkt ur stekgrytan, var han vid ett mycket älskvärt humör, men

han bjöd aldrig David, även om han var närvarande, därtill var han alltför stor egoist då det gällde god mat. Men under det han åt skällde han ut hela mänskligheten, mest bönderna i byn, men nu på ett lustigt sätt, med en överlägsen galghumor. Han läste gärna, mest Sigurd och Ture Sällberg och Blanche. Stundom blev han under någon dylik festmåltid så mått att han endast orkade sitta i ett hörn och pusta, och han kom då ofta fram med rent socialistiska tänkesätt, han tyckte synd om alla fattiga och ville att allting skulle delas precis lika mellan alla människor. Om David då gjorde invändningar mot hans enkla program, ändrade han det, låtsade anställa beräkningar, svängde sig med nationalekonomiska siffror av enklaste slag och slutade med att berömma David för hans beläsenhet. Det hade kunnat bli nåt av David om han bara fått nån skola, sade han, och detta var en hånfull antydning om att David för närvarande var en mycket misslyckad människa. Men inom sig kände Nilenius en viss tillfredsställelse varje gång han konstaterade att David misslyckats med något, en ond skadeglädje steg honom ända upp i halsen. David märkte detta och avskydde och fruktade honom allt mer. Ofta gick han ifrån honom med ett fast beslut att aldrig tala till honom mer, men han kunde ej fullfölja det, i en liten by på tio gårdar, avskild från all världen, drogs dessa omaka människor oupphörligen till varandra. Så småningom vände sig David att söka en viss förståelse hos Nilenius, och han gladdes stundom åt att någon spelade intresserad. Det var bara en sak som David var omåttligt glad åt: att han fått en ny bekantskap, en vän som Nilenius aldrig skulle kunna uppsöka eller våga sig på. David hade Hartman — och aldrig skulle ett ord om denne komma för Nilenius' öron.

Men alltjämt hängde dessa ihop, David bokstavligen tvangs att följa Nilenius på hans planlösa vandringar genom bygden. Så småningom begrep David att Nilenius levde på att försöka få David lika usel och illa ansedd som han själv var.

Nilenius var djupt intresserad i alla andra människors angelägenheter. När han och David passerade förbi en gård, omtalade Nilenius alltid ett eller annat dussin skandalhistorier om människorna som bodde där. Han hade en sällsynt förmåga att kunna snoka upp de mest intima detaljer ur grannarnas husliga liv, särskilt sådant som ställde dem i en löjlig dager. Genom samtal med barn, drängar och pigor hade han så småningom samlat hela traktens skandalkrönika så att han kunde den på sina fem fingrar, och som han var en ovanligt fräck lögnare, diktade han ihop nya historier och skarvade de gamla, så att när man hörde honom tala, föreföll hela byn, sedd genom hans glasögon, att vara en enda samling skurkar, horkarlar, falskspelare och idioter. Men han var även rent bovaktig, syftade efter att narra till sig pengar av mindre försigkomna, förde skoj med kringvandrande tiggare och fånar, drev med alla han träffade, gapskrattade dem mitt i synen och förnärmade även öppet sådana med vilka han ej hade ett dugg att göra, särskilt om de förde en mycket ärbar vandel. Han tycktes nämligen hata alla som var bättre än han. När han vaggande gick fram efter byvägarna, iklädd en nött jaktrock och norrbottenspjäxor med band, även mitt i sommaren, med en väska i ena handen och en avbruten gårdsgårdsstör i den andra, på vilken han tungt och stånkande stödde sin väldiga, vinfatsliknande kropp, kunde det hända att han mötte traktens dåre, Tun-Lars. Då ljusnade Nilenius' dödsdystra ansikte, han log försmädligt och klappade Tun-Lars på axeln.

— Sa du följa hem å sjonga för mina barn, hööh? Tun-Lars grinade till, ryste på sig och svarade inte.

Han svettades ohyggligt i värmen, iförd tre vinteröverrockar och pälsmössa. Nilenius funderade ut något, och medan Tun-Lars lipade, blåste och på alla sätt gjorde sig galen, viskande och tjatrande och ibland jamande som en katt, satte Nilenius ned väskan, böjde sig mödosamt ned mot dikeskanten och plockade pustande en handfull maskrosor. Han satte en blomma i vart knapphål på fånens överrock och fullt kring mössans slag — Hi hi hi, fnittrade Lars, å an toku, skä ja var så fin, ja?

— Visst ska du vara fin. Å nu följer du hem å sjonger denna visan om Sakkeus, som du kan, då får du kaffe. Hööh!

Och så föste han den tokige framför sig hem till gården, där han i timtal satt och hörde honom sjunga om Sakkeus. Lars sjöng med näsan lika mycket som med munnen och sången lät som om den kommit fram, siktad genom ett kolfat. Nilenius satt och stirrade på fånen, helt förtjust, tills han plötsligt blev helt allvarsam och började fnysa. Men när Lars tog till sitt värsta grin, skrattade även Nilenius, konstgjort, mekaniskt, utan att en linje ändrades i det röda, köttiga ansiktet: — Hö! Hö! Hö! sade han torrt. Och de satt sedan hela kvällen mitt emot varandra, jamande, nickande, grinande och härmande varandra som apor, tills Nilenius blev trött och gick och lade sig på skullen. På morgonen när Lars skulle fortsätta sin väg, funderade Nilenius återigen på något.

— Hör du jäkla tok, du sa allt ha sporra mä.

— Hi hi hi, skä ja ha spårrar å spårrar å — ä an toku — skä ja ha spårrar? hi hi! Miau — miaaaaaui!

— Håll käften på däj, vänta ska du se! Och Nilenius letade på sporrar och kröp på knä och spände dem på Lars' stövlar. Lars' ansikte sken. Det här var grant. Nilenius springer till stugan, ropar: Kom ut, barn, ni ska si Lars med sporra! Och hela familjen kom ut på trappan och såg hur Lars försökte stappla över gården. Med rocken och mössan fortfarande fulla av blommor och kryssande som en båt i storm satte Lars i väg. Sporrarna glittrade i solen. Fem ungar, en mor och Nilenius höll sig för magen av skratt när sporrarna hakade i varandra och Tun-Lars dunsade kull i ett träckhål. Han vrålade som en tjur.

— Han slår säj inte för han är så välklädd, grymtade Nilenius.

Men Tun-Lars var arg. Han satt på marken och sparkade för att få loss sporrarna, spottade och

fräste. Slutligen lossnade de, och han sprang sin väg, rytande som en ko. Då stack Nilenius' svärfar, undantagsgubben Mattsson, ut sitt skalliga, brynta huvud genom dörren till bryggghuset och sneglade hänfullt efter Lars. — Ja si dän ä då nånting tä kun var tokug, dän, hå hå hå, så visst, så visst!

46

Men när Nilenius fick se huvudet på gubben, mörknade han. Han vände sig till hustrun och sade med något som skulle föreställa gott humör:

— Vet du, om jag mötte den gobben ensam i en skog tog jag å hängde han i näsduken.

— Ysch, så du säger! skrek hustrun i det hon försvann in i stugan.

3. Diakonen

Nu hade David dock efter en veckas mer än vanligt vidrigt umgänge med Nilenius, varunder denne fått hysteriska utbrott och omväxlande förbannat, smädat Gud och människorna och gråtit, beslutat sig för att bli honom kvitt. Han hyrde stugan han tänkt på — han hade redan börjat skriva på sin bok och även lyckats sälja några skildringar till ett par mindre huvudstadstidningar — och befann sig nu en mil från bygden. Om Nilenius kom skulle han helt enkelt vägra att gå med honom mer. Det var redan en visa i byn: David Ramm har blivit sällskapsdam åt Nilenius. Nu ordnade han sina böcker som han köpt i Amerika, spikade ihop ett skrivbord av gamla lådor, bredde tidningar till duk däröver och började arbeta. Men hans osäkra ställning och ensamhet plågade honom, åter och åter ältade han minnet av det förflutna. Ibland när han satt sig att skriva, greps han av tvivel på om detta var hans riktiga område. Var han kanske bara en inbilsk narr, ett ämne till en inkräktare på andras områden? Men också det gamla filosofiska grubblet kom igen, understött av de nyligen inträffade samtalen med Hartman. Han längtade efter denne, efter någon undervisning i att tänka systematiskt och förnuftigt om det som han sökte undfly men ständigt åter råkade fast i, det planlösa grubblet om själen, det odödliga, synden, straffet och det stora onda, samt det gudomligas förhållande till smärtan — en sak som Hartman lärt honom att stirra sig blind på. Nu hade han kommit så långt att han ej trodde på Gud mer, icke ens en minut, men nu ville han antaga ett gudomligt väsende. Skillnaden var ganska stor, men den förvirrade honom. Han ville dock alltid antaga vissa egenskaper hos detta väsende, och han fann hur djupt rotat begäret efter en gud att bedja till i nöd var hos människohjärtat. Det var svårt att icke alls kunna tro på en personlig gud och ändå alltid ha ett brännande behov av en sådan. Och det där med "väsende" — låg inte i själva ordet en ansats till egenskaper?

47

En kväll gick han nedför dalen för att hämta vatten i Kersnas kallkälla. Han var som en drömmande, han tyckte sig invävd i vissnande löv och stjärnljus, med höstmörka skogar runt om, den ljungblommade heden under sig och den djupa rymden till tak över detta granna fångelse. Hur liten och trasig och smutsig är jag ej, mumlade han, med mina sotiga händer och min buckliga vattenhink! Kunde han göra något, en enda rörelse utan att märka sin egen klumpighet bland alla skapelsens förnäma ting? Sådan var människan. Räven och mården var bättre varelser, åtminstone renare i pälsen! Träden hade andakt och människan endast oro, stjärnorna stapplade aldrig på sina vägar, men vi låg jämt i träcken, vi snubblade bland Guds bedjande backrinkor och nyckelblomster! Min kropp, tänkte han, är ju alltid trött och värker och nu slår hjärtat fortare än det skulle, kinderna bli heta, icke av lust utan av ångestfull väntan på intet. Eller visste han på vad han väntade? Han skulle taga reda på det, kanske. Nu visste han blott att han mitt i ungdomen släpade fram sitt liv, själen bara liksom hasade sig fram och även kroppen. Gå fortare, gå bort, res, skynda dig, du hinner ej, snart är du död! ropade det inom honom. Varför så brått, varför inte vila? Spring — bara spring, annars blir du efter! svarade det.

48

När han kommit hem igen med sin vattenhink och öppnade dörren, greps han av avsky även för detta ställe. Stugan låg ganska avlägset i en vrå där stora landsvägen mellan Bärgstad och Järnköping korsades av ett par sällan trafikerade vintervägar. Där hörde han sällan andra ljud än skramlet av någon enstaka forkärra på den steniga landsvägen norrut, eller dovt ekande yxhugg inifrån de ofantliga skogarna. Det var blott ett enda rum med kalkade väggar, en väldig öppen spis och många råthål i golvet. En unken doft av gammal piprök, instängd luft med den egendomliga lukt som länge obebodda rum få, fyllde den. Strax tänkte han på hur annorlunda det varit om detta rum varit varmt och vackert inrett och en liten hustru suttit här nu och väntat honom. Han skrattade. Av alla kvinnor han älskat skulle ingen ha velat sitta här och vänta på honom. När han tänkte på dem slog det honom att de var så många, att han "älskat" så mycket. Han mindes dem ej klart alla, men de satt ändå kvar som smutsfläckar i minnet — å, de fortsatte nog den där slags kärleken i hamnstädernas sämsta kvarter honom förutan. Lilla Harriet i Liverpool, den allra senaste, hade väl haft minst fyra män sedan han for. Ha ha! Fruntimmer!

49

Han var ensam, verkligt ensam. När brasan slocknade, började råttorna visa sig. De voro också nästan tama, en del sutto på hällen och blinkade åt honom när han åt. I kväll ville han ingenting, hans hjärna surrade av orediga intryck och ofullständiga tankar tittade fram likt halvgångna foster. Skulle vansinnet komma snart — en ny Alexander som skulle knacka sten kring vägarna i stjärnljuset?

Efter att i några nätter ha spelat fiol, läst och skrivit omväxlande, blev han plötsligt sjuk, om det nu var av bristande föda eller av förkylning eller bägge delarna. En mörk och stormig kväll var han för svag att bry sig om något mer, pulsen steg och han kände smärtor kring trakten av hjärtat. Han bar fram vattenhinken med skopan till bädden på golvet, lade en bit mjukt bröd på en stol i närheten och överlämnade sig åt febern. Han kände en tyngande fruktan för att dö. Han

50

älskade således det liv han gick omkring och bannade så grälsjukt, och det föll honom in att han nu, innan han kanske förlorade medvetandet, borde försöka läsa något i bibeln. Han släpade sig upp, tog rocken på sig och lade mer ved på elden, tog boken och satte sig på hällen, men fann att han ej orkade, han lade sig nästan framstupa och slog upp den — hans leder värkte så att han knappt kunde ligga stilla. Och han läste högt: *“Då tillkallade de för andra gången den man, som hade varit blind, och sade till honom: Giv Gud äran. Ty vi veta att denne man är en syndare. Då svarade han och sade: Om han är en syndare vet jag icke. Ett vet jag, att jag som var blind nu kan se”*.

Och David lade bort boken och kröp ihop på bädden.

Fotogenet i lampan var nära nog slut, och när han gjorde ett försök att fylla den igen, förlorade han medvetandet.

När han vaknade, tyckte han sig höra fåglar sjunga, han låg ute på en äng, det var lärkorna som sjöng högt ovanför hans huvud, det doftade backrinka och kummin. Han vände sig långsamt för att se var han var. Då höljdes han av mörker igen, någon bultade med en hammare i en bergvägg långt borta, snart skulle hela berget falla. Det brann en brasa långt inne i huvudet, skenet lyste ut genom ögonen långt ut på golvet. Nu öppnades dörren och mitt i öppningen stod Hartman. Han gick fram och sparkade på böckerna, som låg i ett hörn, och skrek: — Vad skall du med dem att göra, det gör bara din oskolade hjärna virrigare!

51

— Ut, du akademiska gamla apa! skrek David. Det är inte kunskap jag söker, utan frid! Då kom han närmare och höjde armen med ett grymt leende. Du ursäktar väl att jag slår sönder dig, sade han, det är min lilla gudstjänst, min vän —

Nu var han borta — där stod Davids far — hans hjärna klarnade, en bölja av tacksamhet sköljde sval och befriande inuti Davids heta kropp. Sannerligen, han var inte ensam och utan vänner, han hade en ändå, hans gamle far, en mäktig och stark man, en som fruktade varken död eller liv, en bedjande väldig man, i nötta, blankslitna kläder. Glädjen höll på att kväva honom, men när han försökte sätta sig upp, tyckte han sig få ett slag över nacken och svimmade på nytt, men bara till hälften, en lång stund tyckte han sig höra två röster som diskuterade hans liv. Den ena var grov och skrovlig och liknade Nilenius' stämma, den andra var Hartman som talade, men de diskuterade ej med varandra, de tycktes stå på var sitt avstånd och tala, var och en för sig själv:

— Nu skall han snart dö, den stackarn, sade Nilenius, å det är bäst för honom, han kunne allri reda säj, då va bara slarv — —

52

— Nu skall han snart dö, hördes Hartmans långsamma, kalla röst, och det kan vara bäst för honom, han passar ingenstans, varken i stan eller i skogen eller i himmelen eller i helvetet. Slockna, stackars människa! Må du och din sorg dö på samma gång — ditt liv är ett misstag av Gud!

Men nu vaknade David och ryste. Varken Hartman eller hans far eller Nilenius var här, utan den gamle diakonen Arvidsson. Han var mycket åldrad sedan han sist såg honom, hans hår var glest och vitt.

— God dag, sade han med darrande gubbröst, jag kom här förbi och Gud skickade in mig. Hur är det? Ganska sjuk. Jag skall säga till i byn att man skickar hit mat och en häst och kärra.

— Nej, låt bli det! ropade David matt i det han satte sig. Jag är snart bra nu. Kommer ni hemifrån?

— Jag har träffat din far. Han är en rätt kristen, svarade han stillsamt. Sedan såg han forskande på David. Detta ansikte, tänkte David, kan ej vara en galnings eller skrymtares. Han var en gammal präst vilken blivit för mycket kristen att predika i en kyrka. Han ansågs tokig av sockenborna. Hans ögon var en profets, David krympte ihop inför denna blick. En hög panna och en något för vass näsa och något gult, någonting av förvissnat liv under ögonen.

— Jag har hört av din far, sade han svagt i det han tog upp en av böckerna från golvet och läste titeln (det var en volym av en tysk filosof), att även du varit berörd av de ting som icke är av denna världen. Han lade försiktigt ifrån sig boken utan ett spår av vanvördnad. Söker du Gud?

53

Frågan kom så plötsligt att David räck till. Han svarade: — Jag kan inte tro, fader Arvidsson, och jag beder aldrig. Jag har försökt vara en kristen och misslyckats.

— Varför ville du bli kristen? frågade han ödmjukt.

— Kanske inte en kristen — jag ville ha frid.

— Säg hellre lycka. Han såg varnande på David.

— Men inte jordisk.

Han log. Någon annan lycka kan du ej få in i ditt hjärta. Du ville ha vänner, förståelse, ett dragligt jordiskt liv. Det är inte kristendom. Du ville ha kärlek — har du försökt älska i stället?

David nästan härmades över alla dessa frågor. Arvidsson fortfor: — Du har läst — filosofi. Du vill hitta något — har du funnit det? Letar du efter bevis för en odödlig själ?

— Låt oss antaga att jag har en själ, ropade David ivrigt, i det han stirrade in i den gamle prästens rynkiga ansikte, inte nervsystemets själ eller hjärnans själ utan något mitt eget riktiga jag. När jag dör flyger det likt en fågel ur kroppen. Vart skall han då ta vägen, den konstiga Fågel Jag? Himlens salighet är jag trött på. Osalighet är också högst otrevligt. Det kan inte ens Gud vilja mig så illa. Men alltså, när jag nu dör, fader Arvidsson, då slängs kroppen av som en utsliten päls, Fågel Jag blir ensam och får en ängel vid sin sida som leder honom till himmelens dörr — i

54

bästa fall, i bästa fall, jag bara föreslår. Men jag kommer inte att gå in om jag inte får alla de gamla kamraterna som ligger i helvetet med mig också. Jag kommer inte att trivas med mindre. En sak: tror ni verkligen på en personlig djävul, fader Arvidsson? Begär i alla fall inte att jag skall tro på honom! Inte heller på en odödlig själ, ty jag kan inte tänka den. Men — det är sant, försöker jag tänka bort den är det lika illa. Det är alltid någonting bakom själen som tänker den, jag kan inte få tag i det, men det är möjligt att detta överlever kroppen — att något överlever — jag vet inte — men detta kan säkert inte spela på harpor eller gnissla tänderna utanför brudgummens palats. Säg, fader Arvidsson?

Den gamle satt med bortvänt ansikte. David tyckte han skakade som om han haft feber. — Men om jag nu skulle säga att du bara sysselsätter dig med yttersidorna av alltihop — att du dock är ett sorts materialist. Huvudsumman är att leva som Han levde. Allt det där du säger, har jag själv tänkt, men — har du försökt att *leva* som —

— Nej, jag har många brister, svarade David häftigt, men jag har sökt sanningen.

— Var? hans fråga kom så hastigt och hans ansikte nästan lyste av iver, det utstrålade andlighet.

— ag har varit hos läsarna. Jag älskade dem sannerligen inte, jag kände avsmak för deras enkla sånger om blodet och nåden och såren. Men de där människorna är de enda som dock intresserar sig för det vi kallar själen. Alltså kom jag till dem, men de förstår sig inte på mitt fall, det vill säga en oomvänd som inte kan få sig att tro på himmelen. Jag var hos prästerna, men vi ska inte tala om dem. Somliga jagar harar, somliga super och somliga är skenheliga, ingen av dem tänker på själen. Därtill är de högfärdiga över sitt stånd — särskilt prostar och deras döttrar. Sedan försökte jag socialisterna, jag träffade bara materialister, såna där som ser kulturhinder i mässor och böner och förundrar sig över att medeltidsmålarerna valde religiösa motiv, och svärmar för grekernas konst, som de tror är världslig bara för det de inte känner till namnen på alla deras gudar i brons och marmor. Jag var hos nykterhetsfolket som hade förbudet till religion, som levde för förbudet och dog för förbudet. Jag var över allt och jag vart hemlös — vi har bara socialdemokrater som tror på historisk utveckling och småpojkar till vänster som tror på preventivmedel och arbetardiktatur. Vart ska man ta vägen?

55

— Är det då så omöjligt att vara ensam? frågade han lugnt. David tyckte han vände bort huvudet och snyftade.

— Önskar du sällskap med din egen far? fortsatte han ännu stillsammare. Han är visst bra tacksam om någon talar vid honom ibland. Han är en kristen — och han har inte läst Schopenhauer. Han är bra ensam, men om Buddha vet han ingenting. Om du vore en kristen så flydde du inte ifrån honom. Men jag skall gå — du vill inte ha någon hjälp från byn?

56

— Nej, fader Arvidsson, då kommer bara Nilenius.

— Du skulle sluta med Nilenius, mumlade han, han är en ond människa. Mycket ond — men kanske — han också kunde räddas. Farväl!

— Han var säkert för gammal, tänkte David, och alla andra jag försökt med för unga. Jag måste träffa Hartman igen. Långsamt reste han sig upp och stapplade ut genom den halvöppna dörren.

Vad dalgången var glödande vacker just nu, solen brann som påskeld mellan Rousannas mörka åsar. Själva skatornas vingar lyste av glädje. Hur kunde Gud Fader ha en så vacker värld åt alla sina fula ungar? Blev han inte otålig på oss? Hade han ingen profet att sända hit ned och tala om det där för oss som han sade sig ännu icke kunna säga åt lärjungarna, emedan de då ännu ej kunde bära det? Nej, han bara tiger, han tycks vänta på något, han är inte så bestämd nu som på kopparormens tid. Men då var det likväl stil på eländet — offer, rening, röd ko — och nu bara lort!

Luften är som vin. Stormen dånar i asparna, det är som badade man i ett hav av ljus och luft, ett vinddrag från någon av verandorna i paradiset.

Och när han gick utför den solgnistrande dalen kom det en syn för hans inre, ett ansikte såg på honom med på en gång stränghet och kärlek. Han såg en äng med oliver kring ett berg, en ensam och fattig man gick in bland träden. Och ut ur skuggorna kom hans röst, genomträngande som järn, barmhärtig som solsken: *Älsken i mig?*

57

Men han slog bort det och försökte skratta. När man är sjuk blir man blöthjärtad, tänkte han. Nu skall jag börja arbeta igen.

Nästa dag kom en pojke cyklande förbi på landsvägen och lämnade ett brev. Det var från Nilenius. Med en svordom bröt han det och läste:

“Käre vän. Du har visst etablerat dig som en eremit och skall utvidga din själ i ensamheten, som den där galningen Arvidsson säger, men det är inte nyttigt. Jag har träffat din hedersman till far och mor och språkat. Fick reda på att du blivit bekant med en millionär som är studerad så nu hjälper han väl dig till nån finare plats. Du skulle ha nån skrivplats för du har sån bra stil. Emellertid kommer jag upp att besöka dig, det kan vara idylliskt med en sån där koja mitt i ensamheten, jag ber att få bo hos dig några dagar och vila mig från allt detta bråket. Jag skall ta mat med åt oss bägge, och vi kan slå upp språklådan i ensamheten. Även om jag kan skaffa en liter brännvin, och det tror jag. Så spelar du på fiol. En sak: har du några trevliga böcker däroppe. Det är så att jag vill tala med dig om en förfärlig sak, du kan inte tro vad jag hatar finnbyn.

Svärfar min har nämligen kommit på den djävulska planen att sätta mig under förmyndare och nu skall du hjälpa mig med en inlaga till tinget. Jag ska stämma honom för falsk bouppteckning och kanske mened så att han kommer på Långholmen. Jag kommer upp i morgon dag, så du bör vara

58

hemma. Din tillgivne vän Alexander Nilenius.“

När David läst detta brev räknade han över sina tillgångar och beslöt att redan i dag ge sig i väg till Stockholm. Tåget gick klockan fem, det var två mil till stationen och hon var bara tio nu. Han var nästan glad över att brevet kommit, så att han inför sig själv fått en förevändning för att genast resa bort. Han ville ej mera se den tjocke och ängslige Nilenius med sin jämmer, sitt hån, sin rättfärdighet och sina lindade vador och åderbräck. Han skulle fly. Till Hartman, han hade hans adress. Hastigt ännu med kinderna litet bleka efter febern packade han ihop några böcker i ryggsäcken.

— Jag skulle önska att jag vore hemma så att jag kunde få en tvål och en handduk, tänkte han. Men strunt i det — jag måste bort, fort, fort. Han låste dörren med ett hänglås och gömde nyckeln djupt nere i rötterna av den nästan torra brodden som växte under fönstret. — Få se hur det är när jag letar på den igen, mumlade han. Hans ben kändes svaga ännu — och ändå måste han taga en litet längre omväg runt byn, av fruktan att annars möta Nilenius.

När han varnade stationens signallykta genom lövskogen, var han så uttröttad att han knappt förmådde släpa sig fram. Jag har inga pengar mer än till resan, tänkte han, men Hartman skall kunna låna mig. Jag måste säga till honom detta — han kan ej veta hur jag har det. En långdragen vissling hördes — han måste skynda att lösa biljett. Han stannade plötsligt och höll på att ramla omkull: Nilenius' häst stod där. Skulle Nilenius med på tåget? Han nästan sprang in i väntsalen — om Nilenius skulle med tåget då skulle David stannat till nästa. Men det var bara en av pojkarna, lyckligtvis. Han hämtade ut något från ilgodset. Aha — brännvinet som Nilenius skrivit om. David nästan skrek när han begärde biljetten och tåget kom in just nu. Fan anamma så hungrig han var i alla fall!

59

60

II. Din broders hustru

4. Hos de sorglösa

När han från Centralen steg ut i gatubullret, kände han sig friare och lugnare än han gjort på länge, men han var också hungrig och kassan var i det närmaste slut. Det var för sent att uppsöka Hartman, klockan var nära elva på kvällen. Det var även för sent att uppsöka någon tidning med det lilla manuskript han tagit med — ett utdrag ur den självbiografiska roman han försökt skriva — och han beslöt sig för att gå till det lilla hotell Saxonia på Fanjunkargatan, där han förr bott som avmönstrad matros och där han nog fick stanna utan förskottsbetalning. Med stort hopp knogade han uppför de fyra trapporna, detta allt påminde honom om gamla äventyrsfyllda tider och förde hans tankar bort från det ätande grubblet. Hissen var avstängd, hotellet var illa beryktat, och värden ville inte att de många flickorna, som hela natten sprang i trapporna med fulla karlar, skulle få använda den.

Han stannade överraskad framför dörren till den gamla vindsvåningen. Skylten var bortriven, hotellet hade upphört. Det var också tre år sedan han var där, hur kunde han tänka, att ett dylikt näste fick vara i fred så länge. Polisen — razzia — förstås, han skrattade för sig själv. Men han hörde röster, kanske hotellet fanns kvar, fast man av vissa skäl tagit bort skylten. Han knackade hårt fem slag på dörren — han erinrade sig att han förr knackat så många slag. Någon ropade "stig in" och han klev direkt in i en målarateljé, ett långt och smalt rum med både tak- och sidobelysning, väggarna ursprungligen vitmenade och därefter fullklottrade med figurer, namn och verser. En soffa med grönt trasigt överdrag fanns därinne, ett bord fullastat med burkar, spegelbitar, manschetter, en lampa utan skärm, en kam, en fotogenbutelj, ett schackbräde med pjäser och många andra ting. I en väldig engelsk järnsäng längst borta i andra ändan av rummet satt en trettio års man med mörkt hår, spetsigt hakskägg, stora, frågande ögon och utstående kindben. Han spottade oupphörligt brunt spott på en tidning som låg utbredd framför honom på golvet. När han fått syn på den nykomne lade han en ren tidning över den han spottat på och riktade en ny salva med stor kraft mot den översta, och stirrade sedan frågande på David, dock utan att resa sig. — Var så god och sitt, sade han på bruten svenska. Varpå han spottade igen.

61

David, som var en enda överraskning, lydde dock vinken och satte sig, han var just i färd med att börja förklara varför han kommit hit, när en blek och eterisk individ med långt hår och iförd målarrock dök upp från någon slags bädd i ett hörn bakom en hög tomlådor och presenterade sig som Martinus. Han kunde vara bortåt tjugufem år, hade ett något oregelbundet men mycket människovänligt ansikte, med hög panna och klara ögon med någonting ovanligt världsfrämmande och frånvarande i blicken. Draget kring munnen kom hans ansikte att göra intryck av någonting löst, okomponerat, och David trodde sig ej ta miste på att denne man vacklade mellan förtvivlan och uppsluppenhet. När han sagt sitt namn, ryckte bägge ateljéns invånare till och stirrade på varandra. — Det är alltså inte dansken! sade Martinus lågt, som om han blivit missräknad.

62

Men när David utförligt förklarat vem han var och till vilket ställe han trott sig komma, brast Terje — mannen i sängen — ut i så hjärtligt och våldsamt skratt att han glömde spottningen i fulla fem minuter, varefter han bad David vara välkommen att ligga på golvet över natten om han ville. Efter en halv timmes ytterligare förtroende å ömse sidor letade Terje rätt på ett spritkök och började laga kvällsmat, en halvtömd brännvinsflaska kom fram ur ett skåp och de tre åt och drack tillsammans lika ogenerat hjärtligt som om de alltid känt varandra och alltid brukat träffas

klockan tolv på natten för att äta. David var med ens borta från allt sitt gamla, han till och med började sjunga efter maten, medan Terje, redan åtskilligt vimmelkantig i huvudet, kokade kaffe, Martinus förföll till fåordighet, satte sig i ett hörn, höll händerna som en lur framför munnen och visslade improviserade melodier oavbrutet och energiskt och med en uppsyn som om han lett en hel orkester. Under tiden stod David mitt på golvet, serverande sig själv ideligen det ena glaset efter det andra av vad som fanns kvar i buteljén. — Kan du stå för tolv snapsar, eller slutar du snart, undrade Terje. Stig nu bara åt sidan, så jag inte spottar på däj när jag bäddar åt däj! Han drog fram några gamla tidningar, en bunt tillknycklade och söndertrampade skisser och lagade i ordning en bädd på golvet nära värmeelementet.

63

Men nu började Martinus bli full på allvar och då skulle han tala filosofi. Eftersom han bara målat i hela sitt liv och läst föga, var han alldeles oförvillad av några antagna sätt att lägga upp problem, så att ingenting hindrade honom att antaga precis vad som helst, och han delgav David hela sin livsåskådning i en enda ström av ord, varur åtskilliga satser fäste sig i minnet på David hur rusig han än var. En av dem lydde att varje människa bestod av två varelser, en som söp och en som tänkte. När den som söp låg och sov, var den som tänkte ute och gick. När den som söp dog, gick den som tänkte ut ur kroppen genom den ena eller andra öppningen och for i väg till stjärnorna. Det var naturligtvis alltid den som söp som var fyllsjuk. Men själva idén att supa var ett karaktärsdrag hos bägge två.

— Vilkendera är det som målar, då? frågade David i det han lade omkull sig på bädden Terje gjort och skruvad på kranen till värmeelementet. Han hade berusat sig för häftigt och var redan illamående.

64

— Då naturligtvis han som super, inföll Terje. Så fort en målare tar till hjälp den där som tänker så målar han idel skit. Terje låg redan i sängen och sysslade med att spotta i väckarklockan, den gick inte annars, påstod han. Varje natt när den stannade vaknade han genast och spottade i den tre gånger, sade han, och då larvade den av igen. Det fanns ingen tavla eller visare på den, men den kunde ställas att ringa. Terje steg alltid upp tidigt och for i väg till Haga och målade.

David föll i sömn, men vaknade då och då för att stå fyrfota ute i en skrubb över en hink med sopor. När han då och då återvände in, stannade han i dörren och betraktade hur hela rummet rörde sig upp och ned likt ett fartyg i storm, och besättningen sjöng under tiden "Gubben Noak" med otaliga variationer.

När han vaknade var det redan ljus dag och han befann sig alldeles ensam i ateljén. Nu såg han hur vackert detta rum var, som han förut bara funnit smutsigt. Golvet hade redan hunnit ett sådant stadium av fläckighet att det nästan verkade akvarell och väggarna var fullproppade med teckningar och av glad färg lysande små skisser. Taket var som inrökt sjöskum och ovanför dörren var målat med stora bokstäver:

*LIVSFARLIGT LUTA SIG GENOM FÖNSTRET
NÄR LOKALEN ÄR I GÅNG*

Han kände att han skulle trivas här, det tycktes honom som om han här befann sig högt ovanom allting som oroat honom. Aldrig skulle de små avundsjuka, anställningshungriga, nyfikna och grymma hitta hit. Inte ens Nilenius skulle finna honom här, han var skild från världen och dock bland människor, han skulle börja ett nytt, verksamt och lugnt liv.

65

Han steg upp. Då först märkte han att han hade ett täcke över sig som ej funnits där kvällen förut. Han tittade i Terjes säng: där fanns intet täcke kvar. "Husfadern" hade kastat det över främlingen då han gick. David begrep att denne Terje var en beprövad man, som ögonblickligen kunde avgöra med vem han hade att göra. Och dock förekom denna hastiga bekantskap honom som ett rent under. Varför misstänkte ingen honom endast för en vanlig inkräktare? Men så kom han ihåg att han under ruset talat med dem om Hartman, varvid Terje upplyst att han kände denne, ehuru helt flyktigt.

Besynnerliga människor, tänkte han. Löshästar i vars spilta ödet rår för att jag råkat ramla, men ingen slår bakut eller drar åt sig öronen. På bordet fann han ett papper varpå stod präntat: Sov människobarn och när du uppstår ät och styrk dig för dessa penningar! Ovanpå papperet låg tre kronor.

Så fort man kan bli bröder när man super, mumlade han. När han gick ut fann han en anvisning på dörren att han skulle låsa den och lägga nyckeln "till vänster i soплären i vese". Och det gjorde han. Han dansade nästan utför trapporna. — Vid Gud, har jag inte fått ett nytt hem, tänkte han.

66

Vid tvåtiden träffade han Hartman, efter att först ha ringt till hans bostad, som låg på en av Söders höjder med utsikt över en god del av omgivningarna. Han tog emot David i tamburen själv och syntes angenämt överraskad. — Tyvärr — eller kanske inte tyvärr — har jag främmande för tillfället — en mycket intressant kvinna, du skall lära känna henne. Hon har litet anlag för teosofi, viskade Hartman, hennes mor har regelbundna samtal med sin farmor som dog i kolera någon gång i världen. Vill du ha en — rekreation innan du stiger in, du är väl trött — fru Ziri — vi kallar henne så, det har blivit ett bruk, annars heter hon fru Ziri Stuart — jag tror dom är skottar från början. Vad pratar jag — stig in här — han öppnade en skjutdörr vilken gick mycket ljudlöst och förde David in i något som på en gång var kemiskt laboratorium och bibliotek — jag skulle säga att fru Ziri redan är underrättad om att du kommer — jag lämnade henne ensam vid pianot — hon spelar som satan själv — hör du? Den där menuetten sätter hon själ i —

Synbarligen var han mycket berusad av något, David kunde ännu ej avgöra vad, och han frågade om han ville uppliva minnena från Chicago. — Jag gör numera dessa saker själv, sade han med en viss stolthet — han tog locket av en flaska och skakade ut några vita små piller på en glasbricka. Men David avböjde. — Jag mår väl för tillfället, och behöver inte, sade han. Hartman såg

67

forskande på honom. — Hur lyckligt att ej behöva! Men nu går vi in — vi får vin sedan.

David steg före Hartman in i en liten salong med dämpat ljus och mycket sparsamt möblerad i en tungt borgerlig stil med gamla värdiga ekmöbler och väl bibehållna, dyrbara mattor. En ung kvinna satt vid flygeln och steg upp. Efter presentationen, som försiggick på ett hastigt och ceremoniöst sätt, satte hon sig i en fåtölj och vände ett par stora mörka ögon mot den nykomne, som litet besvärad bad henne fortsätta menuetten, vilket hon dock ej syntes ha lust till.

Tack vare Hartmans berusade och bedrövade syn på världen blev stämningen icke tryckt, han satte genast i gång med en svada som kom mycket lägligt för David. Han slapp att själv säga någonting och den unga kvinnan fick tillfälle att ostört betrakta honom med en viss nyfikenhet.

Hon var mycket vacker och hade ett uttryck mitt emellan behärskad sorg och vaken livslystnad. David undrade om hon var Hartmans älskarinna, men snart nog fann han att de ramlat ihop av en ren tillfällighet denna eftermiddag. Tydligt var de barndomsbekanta, men sade ändå ej du till varandra, en omständighet som föreföll egendomlig. Att döma av hans beteende hyste han inga varmare känslor för henne. Klar, kall, nästan spefull satt han i en bekväm stol och betraktade henne. Då och då såg han på David som om han tänkt: Farlig, inte sant? Detta retade David, som redan kände sig litet oroad av hennes sätt att tala och betrakta honom. Hade Hartman ägt henne och hade de sedan blivit likgiltiga för varandra och nu spelade komedi? Denna tanke retade honom ännu mer.

68

Hon hade mörkt hår, mörka ögon och en hög, fint välvd panna med mjukt tecknade ögonbryn — och så var hennes sammetsklädda kropp alldeles klassiskt välformad. Davids hela lidelsefulla åtrå väcktes med ens. Varför var han så, tänkte han, varför inte vara kall som Hartman? Var detta ett släktdrag, denna så häftigt uppflammande brand, detta våldsamma begär, eller var hon ännu så ung. Men han blygdes för sig själv och tvang sig att tänka på annat. Då märkte han att Hartman satt och log för sig själv, nästan triumferande. Men det var inte bara åtrå efter hennes kropp han redan förnam, han längtade ögonblickligen efter henne även på ett annat sätt. Hon var en kvinna som man skulle kunna dyrka — — — varför skulle nu det strax bära i väg på det här viset — — aha — kanske Hartman haft någon mening med att vilja bjuda på haschisch innan David gick in? Fördömda Hartman! Och hör bara så han pratar!

— Vi satt och talade om teosofi innan du kom, och jag måste medge att det är ett högst intressant ämne (fru Ziri gav honom ett elakt ögonkast och vände sig till hälften bort från dem) nu på sista tiden när det blivit befriat från allsköns spiritistisk inblandning. Filosofiskt sett var hela läran om en andevärld bara materialism —

— Så ofantligt vis och säker ni är! Fru Ziri sade detta i mycket förtretlig ton, som om hon med avsikt velat reta honom.

69

— Men han har rätt, inföll David djärvt. Det kan till och med jag begripa. Man lagade till en andevärld av jordiska ingredienser — —

— Men det ska vi inte tala om, fortfor Hartman som om han inte hört. Han tog sig över pannan som om han tappat bort minnet. Han var nu mycket blek, men lugn och nästan strålande glad. Oavvänt stirrade han på taklampans lilla låga som lyste rödbrunt bakom sidenskärmen. — Vi ska tala om Buddha, tala som Buddha, men vi ska inte vara teosofer. Fast det kan göra detsamma, buddhismen är inte så märkvärdig den heller för oss västerlänningar. Inte hittar vi vägen till befrielse fast vi får palitexterna översatta och får lära oss Dhamma och Abidhamma — för resten, vad får vi lära oss av dem? Helt enkelt att: vara är upphov till lidandet, lidandet skall övervinnas genom dess orsaks upphävande, alltså, vi bör sluta att vara. Men nu är vi i alla fall, vi är alldeles förbannat och vi vill alltid vara — här i västerlandet imponeras vi inte alls av det totala upphörandet, som blir frälsningen i östern. Det är bäst vi får ha vår himmel och vårt helvete fast jag är trött på alltihop. Men er teosofi är inte bättre än kristendomen så länge ni tar återfödelse läran bokstavigt som en lång kedja i vars slut individens salighet sitter fastknuten som en krabba på en krok. Harmoni, säger ni! I denna värld eller nästa — vad sådant låter dumt, "denna" och "nästa" — vi kan ju inte tänka oss denna nästa utan att kopiera den efter denna jord. För mig är alltihop alldeles likgiltigt — men jag vill inte ha teosofi och spiritism i stället för kristendom. Och kristendom vill jag inte ha, den handlar också bara om denna värld och en annan som liknar en biografföreställning av denna, fast bara för barn — och hur vill ni göra om intet allt djävulstyg som gjorts i denna värld med er kristendom och teosofi? Förbättra världen, va? Det är mycket bra — men säj, ni tror ju på själens individuella fortvaro efter döden? Tror ni att även kattorna har själar? I min barndom var jag med om att långsamt pina ihjäl en katt — det är mer än jag begriper, den där grymheten hos småpojkar — och nu när ni förbättrat världen så att inga katter plågas ihjäl mer och inga flugor spetsas på nålar i läroverksfönsterna och inga metmaskar långsamt träs på stålkrokar och inga paddor kläms sönder av hemvändande skolgossar — om då kattornas och flugornas och maskarnas och paddornas själar kommer och fordrar upprättelse av er, hur ska ni då bära er åt? Ty kattans själ säger inte: tack för att ni inte stenar isönder katter mer här i landet! utan: det gjorde förfärligt ont en gång, alldeles oerhört led jag, och något ont satt i hjärtat, något rått och grymt satt i bröstet på era fäder och lät dem pina mig. Tag bort detta onda som då skedde, och jag skall förlåta er! Men hur fandan skall ni ta bort det? — Men det är ju redan borta! protesterade fru Ziri. — Ack, nu har jag lockat er in i en fälla, fru Ziri! Ja, jag går med på att det är borta på så sätt att vi kallar det ett fullbordat. Men det är bara en formel för vårt sätt att uppfatta det. Så länge min hjärna arbetar och ängslas just för att detta har hänt, så länge är det inte alls borta. Vad hjälper det att jag sitter och förlägger det långt borta i tiden, antingen bakom eller framom nuet, när det i alla fall hänger fast vid mig som en ful spetälskefläck, när jag aldrig någonsin kan komma bort från den där kattens lidanden. Och vad hjälper det om jag kunde tro att Gud förlåtit mig, blir detta kattens fullbordade och oskyldiga

70

71

lidande mindre för det? Tag nu allt som lidits i denna värld, tag det i klump, förbättra sedan världen hur ni vill, till sist kommer ni, ifall ni lyckas, vilket ni inte gör, att uppnå samma världstillstånd som innan den första droppen oskyldigt lidande utgöts i denna bedrövlige värld. Vad tjänade då lidandets period till? Till erfarenhet? För att kunna komma till status quo? Och Gud, som ni tror på, vad tänkte han på under tiden? Som inte hoppade över lidandet i mänsklighetens historia? Dostojevski, säger ni. Ja, jag erkänner, jag är föga originell, men han talar i allmänhet om oskyldigt lidande. Jag frågar: Vad ska då det skyldiga lidandet tjäna till? Jag menar enligt teosofernas lära om vedergällning genom återfödelse? Låt oss återgå till kattan, som vi pinade ihjäl! Antingen hade hon väl i en föregående existens förbrutit sig på något sätt, men det mindes hon inte, vi antar väl att hon inte gör det mer än människan, och vad har hon då för nytta av att bli ihjälklämd mellan ett par stenar, långsamt? Vem fröjdas åt kattans rättvisa straff? Vi kan tala om min kusin Bertil i stället. Han har en puckel på ryggen i detta sitt jordiska liv, och det är väl antagligt att han i en föregående tillvaro slagit ryggbenet av sin mor eller gjort något annat fuffens, men det minns han inte, han är bara ledsen och arg över puckeln. Till vems saliggörande eller förädling, om ni vill, bär slutligen massan av alla jordiska varelser sina andliga och lekamliga pucklar? Det finns dock bara *en* varelse som klart kan iakttaga hur riktigt och rättvist vars och ens puckel är placerad och glädjas däråt, och det är Gud. Men då synes det mig som vore det fråga om Guds uppbyggelse, inte sant? Men jag är nu en gång så där hädisk, jag kan inte en gång läsa bergspredikan i avsikt att bli rörd av den!

72

— Men man skall inte alls läsa bergspredikan när man är på det humöret, avbröt David häftigt, för övrigt får man inte läsa evangelierna som njutningsmedel, man får inte vara så intellektuell att man tappar bort värden och andakten —

— Och man får inte lura sitt intellekt ens med sin andakt. Nej, kära du, mig synes ingenting farligare än att gå och sy själen en kostym av uppsuggererad andakt och tro och bön och allt det där — en vacker dag blåser kläderna av en och då är man naknare än förut. — Men tro något måste man, annars går man under. Jag tror inte att det är så mycket kostym som du påstår — och vad helgonen beträffar så var "kostymen" i alla fall så säker att den höll ut även sträckbänken och bålet.

73

— Ja, så stark var den *då*. Men det var bättre material i de människorna än i oss. Hos dem var gudsbegreppet en styrka — hos oss är det hjärtats stora feighet — nervernas uppror — men varför nu tvista om detta, man skall låta en var ha sitt för sig. Han satt nästan och darrade när han talade, han torkade oupphörligt svetten ur pannan.

— Jag skulle önska jag kunde vara teosof, tro på en frälsningsplan — men finns det någon som i verkligheten gör det —

— Jag tror på en frälsningsplan, inföll Ziri nästan lidelsefullt. Jag kan inte tro annat än att det finns en mening i lidandet som människor utstått och utstår. Ni får gärna håna mig, men om jag inte finge tro det, bleve jag säkert vansinnig. Så mycken grymhet, så mycket ont, en hel värld nersölad i blod och tårar och hat och smuts. Jag kan ej tro att det ej är en plan bakom allt detta.

— Och därför är ni en så stor och omedveten materialist, just därför, svarade Hartman förstrött, fortfarande stirrande på lampan som om han satt och drömde. När alla blir lika lyckliga, upphör varat. Men predika då tillvarons slut. Låt oss få frälsningen på de gamla hinduernas sätt: när alla begripit att varat är ont, då utsläcks detta vara. Viljans kvietiv — han nästan satt och mumlade. Troligen var han för starkt berusad för att vilja tala mer.

74

— Med en så nihilistisk syn skulle ni helst gripa till revolvern, menade Ziri allvarsamt. Hartman hade talat utan spår av överlägsenhet och hon syntes betrakta honom med blidare ögon, nästan i förskräckt undran. Han såg på henne frånvarande och skakade på huvudet. — Det är inte det samma som självmordet, sade han lågt. Men — men — jag har kommit överens med mig själv att berätta en historia för er, tillade han litet livligare. Jag kan en — och när jag gjort det, skall fru Ziri spela Appassionatan för oss. Var jag fräck nu, ni får ta mig som jag är. Men här kommer vinet! Han serverade oss och småskrattade för sig själv. Jag känner just nu att jag kan berätta en historia — en förfärlig historia...

Han tog ett papper från bordet och läste sakta och med klar röst.

5. Den oändlige

Nu skall jag således berätta för er om den oändlige. Tycker ni inte det låter förmätet? Men även jag har, liksom Jakob, mött Gud en gång. Det var på Jakobsgatan. Jag kom direkt ur armarna på en kvinna ut på gatan. Det tjänar till ingenting att jag berättar allt vi försökt oss på när de gamla sätten blev tråkiga. Till och med bädden av sönderrivna tulpaner föreföll mig utnött, jag hoppas tjänarna fick tolv korgar fulla av dem alldeles som bröden i evangeliet. Emellertid, jag var icke drucken, jag gick därifrån så där egendomligt bedövd, med ångesten lurande i mig lik en halvsovande varg, och jag gick och tänkte på den där gamle israeliten som slogs med Gud, jag log bittert för mig själv och undrade vilken krog, sängkammare eller gathörn som skulle bli mitt Peniel. Och det var ganska sent på natten och min hjärna blev så småningom så där ohyggligt klar så att jag kände avsky för sömnen och alla som sov. Även mitt livs elände har haft en barndom, liksom ditt — vad betyder det?

75

Han läppjade på vinet och fortsatte. — Vad betyder det om vi som barn springer omkring på ett furugolv eller persisk matta när samma Gud spökar bland våra leksaker?

Han tystnade. David undrade hur mycket opium eller haschisch han förtärt för att få detta lugn. Men Hartman stirrade förbi den grovlemmade ynglingen med det allvarliga ansiktet och tycktes drömma en stund. Sedan fortsatte han igen:

Plötsligt hörde jag bråk och stoj uppifrån gatan. En hop ungdom kom efter mig, jag kände ju igen de flesta — mest unga snobbar ur stadens elegantaste familjer och ett par, tre fruntimmer av samma sort, och de hade hattarna på nacken och en av dem hade vänt rocken ut och in — det skulle föreställa att man var riktigt lössläppt och hade riktigt roligt, förstås, och han bar cylindern i ena handen och deklamerade nånting. De övriga förde så mycket oväsen de kunde, alla sena nattvandrare de mötte skrek de åt och hälsade på och damerna försökte vissla, men de kunde inte. Jag stannade nära en husvägg och slog upp kragen och drog ner hatten, så att jag inte skulle bli igenkänd. Nu brast ett skrånande jubel lös: man hade upptäckt en gammal gråhårig konstapel vid en tvärgata. Den gamle gick åt sidan, han kände sina pappenheimare, han stirrade envist och med böjd rygg in i ett skyltfönster — inte kunde han rå för att det råkade vara några små sprutor och slangar utlagda just där och att det hängde en bok om humanitär barnalstring på ett snöre — det hörde för resten till hans plikter att se efter i sina fönster så att inga öppna annonser om franska preventivvaror förekom — fast det tänkte han inte på nu, han ville vara i fred, karlstackaren, men han blev omringad av de där unga eleganta skrånalsarna och baron C., han med avigvända rocken, frågade gubben om han gillade tvåbarnssystem. Flickorna skrattade och vände bort ansiktena. "Gå er väg!" sade gubben lugnt, "gå hem och lägg er så jag slipper si er." Då mulnade baron C., kröp nära in på konstapeln och lipade likt en sjuk schimpans. Jag smög mig närmare, jag hade lust att spela dem ett spratt och gå och ge konstapeln deras namn och adress. Papporna hade nog blivit en smula varma i ärmarna — men jag föredrog att bara se på, än så länge. Fast ingen av gossarna kunnat klå mäj — jag skulle, herre min gud, kunnat skrämma dem i trav nedåt stan — "Herrskapet fortsätter!" sade konstapeln. Han knuffade sig genom hopen och gick. En urdrucken champagneflaska kom rullande efter honom. "Djävla överklass", sade gubben, "ni är värre än hallickarna." Men inte så högt att de hörde det. Ett helvetiskt skrån skickades efter honom, vari även damerna instämde. De hade förtjusande "fritt" och roligt, de var inte så där rysligt borgerliga i kväll, kantänka.

76

77

Jag kände mig en smula modfälld, men jag gick ändå efter sällskapet nedåt Z-torget och spanade. Aha, ett skrik, ett fruntimmer! Nu, så, lilla baron! En kvinnlig varelse i nedhasade strumpor, mycket berusad, hade slutit sig till sällskapet, men inte mottagits med något jubel. Hon tycktes vilja baronen något, han slog efter henne med käppen. Aha, du, tänkte jag, den klarar du inte lika lätt som konstapeln, nu får du skräna. Sällskapet försökte gå ifrån henne, hon tog efter baronens arm och han knuffade bort henne och spottade efter henne. Det var då hon skrek ut hela hans namn inför hela sällskapet. "Akta däj, snorhyvel!" skrek hon — jag, ber om ursäkt att jag håller mig till sanningen, fru Ziri, men jag vet att ni tål den — "akta däj", skrek hon sludrande, "minns — du — när du — fi-fick — när jag fick tio kronor för — " och här följde en alldeles oåtergivlig redogörelse för något som en gång hänt den lille baronen hos henne i fyllan — det var nån slags barnjungfrutjänst hon utfört, Rabelais skulle kunna säga det, men jag — avstår — alltnog, så skrek baronen på polis. Och det hände sig att den gamle gubben kom luffande, sedan baronen knuffat till kvinnan så att hon ramlat i rännstenen, under det hennes kräkningar just började. Den gamle konstapeln var en vis man, en beprövad man, en stor filosof. Han hjälpte eleganterna att bli kvitt kvinnan, han och en tillkallad släpade bort henne. De gamla gråhåriga konstaplarna var ju skyldiga att skydda samhällets medborgare. Och han fnös inte en gång åt herrskapet, han tittade inte åt dem en gång, han kände väl att nu var han värderad. Kvinnan orkade ej resa sig, hon bara kräktes och fräste. Och jag stod kvar och såg att det kom till en ordväxling mellan baronen och hans unga dam. Hon vägrade att följa med honom vidare. Hon begärde ingen förklaring, hon hade fått en inblick i friggjorda människors liv, folk som befriat sig från det tränga borgerliga. Hon bara gick sin väg, hem till sin mamma.

78

Och jag stod alldeles stilla. Under detta äventyr delades jag på något sätt sönder invärtes och är ännu inte riktigt hel. Jag hade sett två kvinnoansikten, det ena hade ögon som en slipad glittrande kniv, det andra var håligt sargat, sårigt, med smink kring såren, och ögonen sprutade ut orent hat. Och jag tyckte att jag själv kände igen det ansiktet — jag letade i mitt minne — ja, det kanske var min första kärlek, vad minns jag av detta utslocknade fordom?

79

Kära ni, det är inte min avsikt att vara svinaktig, allt detta är det nödvändiga förspelet till min historia. Jag vände om och gick uppåt Jakobsgatan, jag kunde inte gå hem. Jag sökte något föremål att likna denna kvinna vid, just i det ögonblicket hon knuffades kull, och jag mindes att jag en gång utanför mitt tält i Kanada skjutit en skunk med revolver. Jag sårade — det var en hona, och hon passade på och gav mig en dusch. Och jag såg en glimt ur hennes ögon när jag sprang som en rasande för pestlukts skull. Även nu, på Jakobsgatan skyndade jag på mina steg. Men då, i Kanada, måste jag bränna mina kläder, jag kände mig oren av det som jag aldrig rört vid, åtminstone i dess orena tillstånd. Men jag ville inte bara bränna kläderna, jag kom på den besynnerliga idén att allt jag kunde uppfatta av mig själv bara var en oren kostym, ett illaluktande omhölje. Det var min kropps alla organ som förorenade mig. De var som en gammal skökas klänning, de borde läggas i lut eller brännas. Men det där begäret efter renhet, det var mitt verkliga jag. Det måste finnas där bakom allting, det måste finnas något som satt innanför alla skal och som aldrig kunde bli orent. Ett ögonblick tänkte jag på revolvern: ett skott genom tinningbenet, och ditt orena omhölje blir liggande kvar som exkrement på gatan, medan det som aldrig kan orenas går bort i frihet. Men jag skrattade, ja, jag skrattade högt för mig själv. — Hur visste jag att det orena bara var *kropp*? Visste jag hur många skal det satt kring det som aldrig kunde förorenas emedan dess väsen var renhet? Och jag tänkte med aposteln: Herre, när skall du befria mig från denna dödens kropp?

80

Och det var då, i ensamheten, mitt på Jakobsгатan, klockan tre på natten, jag stannade häpen över fyra ting, dem jag ej kunde komma ifrån: baronens dam, med sitt vredgade barnansikte, kvinnan, som kräkts på baronens stövlar, skunken jag skjutit, och så jag själv, eller det där skalet. Med alla dessa ting hade jag så mycket del, att jag kände mig behöva brännas. Var jag identisk med det orena? Kunde vidriga ting uppfattas med det som ej självt var vidrigt? Hur kunde ting som jag ej rört vid uppröra mig? Ja, men hör mig, du tänker på hinduernas tatwam asi, men jag tänkte ej på detta då, jag upplevde det. Jag tyckte att hela skapelsen var en enda blodig, snyftande köttklump, virvlande kring ett centrum: det inuti mig som var innanför alla skal och som aldrig kunde bli orient. Och i och med detsamma försvann all känsla av orenhet ur mitt hjärta. Ty vem var i detta centrum? Endast Han. Men Han var även i varje del av massan och något dessutom. Han var i mig som skjutit skunken, han var i djurets orenhet, i skökans spott och spyor, i baronens lilla högfärdiga hjärta och i de brinnande rosorna på damens kinder. Han var i gatstenen och inne i mitt stackars darrande hjärta. Herre, viskade jag, vad du är stor och förfärlig, vem vågar sätta sig upp mot Dig?

81

Men Han var mera. Han var rytmen i stjärnornas gång och den enda väldiga sången i det tomma rummet när en gång all jorden tystnat och planeterna gått att vila. Han var Rörelsen, Han lät allt hålla ihop eller brista, krossas eller gråta, plågas eller fröjdas. Han var det aldrig förorenade, därför att Han icke hade egenskaper. Och, ser ni, jag vart full av en enda glädje över alltings skönhet, fulhet, förfärlighet och väldighet, och varje liten smutsig detalj försvann, och raseriet och hatet och kärleken och blommorna och förruttnelsen och stanken av det orena döda — allt var, tyckte jag, en väldig sång, en orkester som drog förbi mig i mörkret, ryckande mig med. Och jag knäppte mina händer mot stjärnorna och snyftade:

— Detta är Du!

6. Ziri

En stund av dödystnad följde på denna berättelse. Fru Ziri hade böjt ned huvudet och såg nästan medvetlös ut. Ingen sade ett ord, stämningen hade övergått från andakt till förskräckelse. — Det är visst mycket sent, sade hon slutligen behärskat, i det hon reste sig.

Slumpen fogade så att David och hon fick sällskap genom staden. Hartman hade varit för berusad för att ens vara artig när han sade farväl. Han tycktes vara fullkomligt borta från denna värld. När de kom ut på gatan vände hon sig plötsligt till David och frågade: — Älskar ni den där mannen?

82

— Älskar, svarade han saktmodigt, han var ännu ganska drucken, men rörde sig säkert, det var ett stort och högt ord.

— Jag menar, sade hon ivrigt, att man älskar och avskyr honom på samma gång, man vet inte vilket man gör mest.

— Jag avskyr honom visst inte, han är den enda människa jag har att tala med. Han sliter sönder mig, men han bygger upp mig igen, han lyfter och trampar ner. Men han är den ende jag har.

— Vad ni måtte vara grymt ensam, sade hon med bortvänt huvud. Sedan nästan stannade hon och såg på honom med en skymt av medlidande. — Och ni är väl en liknande vän för honom, förstår jag, ni sitter och plockar varandra i smulor, så genomglödgade av lidelse som ni bägge är.

Natten var ljus och månen lyste dem vänligt, gatorna var glest befolkade av sena nattvandrare. Något sällsamt rörde sig i hans inre — är jag drucken, undrade han, eller —

När de skulle skiljas, greps han av en förfärande beklämning. Var det möjligt att de inom en minut skulle få lämna varandra utan att han fick återse henne? — Ni får ej lämna mig, utbrast han, får jag inte vara er vän? Ni — som begriper allt.

83

— Är ni mörkrädd? frågade hon. Hon måhända misstänkte att han var något berusad.

— Nej, jag var inte ens mörkrädd som barn. Men jag är rädd för Den Oändlige, mumlade han.

— Jag — kan inte rädda er från honom — nu god natt! Hon räckte honom sin behandskade hand och han kände sig plötsligt sårad av hennes köld. Helt lätt tryckte han handen — och så försvann hon i porten.

Han stod en stund kvar och stirrade på huset. Sedan gick han sakta nedåt Norr.

Med stor bitterhet satte han sig den natten upp på sin bädd av trasor uppe på ateljén, ur stånd att sova. — Det är henne jag saknat, mumlade han. Vad söker jag nu — lycka? Har jag då inte sett tillräckligt av kvinnor — han ville ej tänka på dem men kunde ej låta bli — till och med Crispi från Scab Way kom fram ur en vrå. Hade hon flera barn nu än när han for ifrån henne? Bar något av dem hans drag? Berättade hon för någon ny käck skeppare hur kär hon haft David — svensken, som legat sjuk och som inte kunde köpa mat för hennes pengar? Gick där någon — något slarvigt bylte i en gränd och tog emot stryk av den elaka Tozy — och som han var skuld till att det gick där? Bah! Det här var bara djävulen som pekade finger åt honom och viskade: var så god, där har du dina rätta hustrur, din trasslusk! Kliv inte in bland människorna, där hugger du i sten!

Hur skulle han kunna äta och dricka med den här galenskapen i huvudet? Han var ju redan ångestfull av tillbedjan. Han älskade hennes själ och varenda bit av hennes kropp och hennes dräkt. Han avgudade och åtrådde, högaktade och tillbad. I morgon skulle han gå och säga henne

84

allt, han skulle ej bry sig om vad hon svarade, blott han fick säga det. Hon fick kasta ut honom om hon ville. Men hennes man? Hon var ju gift! Varför hade han ej tagit reda på de närmaste omständigheterna av Hartman? Komma vad som komma ville — hon skulle få trampa på honom, spotta på honom. Men skulle i alla fall inte slippa undan att få veta det!

Denna kärlek hade överrumplat honom så hastigt att han nästan häpnade när han eftersinnade det. Hur hade detta gått till? Han var väl bara ett stort barn, fast mycket erfaret i en del ting, han hade flammats till många gånger men aldrig så — —

Han somnade innan kamraterna kommo in och drömde, men inte om henne. Han ville drömma om henne, innan han somnade bet han ihop tänderna och befallde sig själv att drömma om henne. Men han såg bara ett stort svart moln som kom farande över himmelen från öster till väster, närmare och närmare kom det, det sänkte sig ned över honom och ur molnet tittade ansikten fram, små dvärgansikten som blev allt större. Det var hans döda bröders och Hartmans och Nilenius ansikten. De kom ner ur molnet och stod kring likkistan, som han låg i. Han reste sig upp och vandrade ut i staden och kom in i ett fängelserum med ett litet förgallrat fönster, på en brits låg Hartman och sov, han skulle hängas dagen därpå för ett mord han begått i Amerika. Han ville väcka honom, då stod han plötsligt mitt i cellen, fastän kroppen låg kvar på britsen och sov. Han kunde se tvärs igenom gestalten. Han log. Nu skall jag gå, sade han, han har fått tag i mig till sist, jag går till *Honom*, du vet. Han ämnade svara men det var ej mer Hartman, utan Diakonen. Han lade sin hand på Davids huvud och viskade: *Inom ett år skall du slippa ifrån allt detta!*

85

Han spratt till och vaknade i kallsvett, ännu såg han diakonen — alltså inom ett år — inom ett år — tydligare kunde det då inte sägas ifrån — å, så fruktansvärt att få veta detta. Han satte sig upp, skrattade konstlat och tog fram anteckningsboken för att anteckna datot.

Darrande steg han upp, tände ljus och antecknade. Han sade sig själv att han var en narr, men likafullt antecknade han det mycket noga, till och med klockslaget. Just då kom gänget tillbaka, de var tre. Martinus var med och han ställde en brännvinsflaska på bordet.

— Drick, sade han larmande, sjuka och vansinnigt förälskade ska supas så — så mycket de orkar, säger den gamle Sebedenius i en av sina skrifter om människosjälens avtagande svagheter. Han var så drucken att han pratade bara för att höra hur fort munnen gick. David satte flaskan för munnen och drack, kröp ned på golvet vid värmeelementet och drog rocken över huvudet. De tre surrade och bråkade. — Låt den arma fan sova, hördes Martinus röst, galningar och poeter ska sova utan avbrott, säger den vise Salomo i all sin enfaldiga härlighet, de så icke och skörda icke heller och ändå är vi mycket mer än de!

86

När han vaknade, var de som vanligt utgångna.

Han kände en mycket häftig längtan efter Ziri, men nu var han icke så säker på om han skulle uppsöka henne eller vänta. Det föll honom in att anförtro sig åt Hartman och få hans hjälp med att träffa henne. Men hans högfärd lade hinder i vägen.

Brännvinsflaskan stod kvar på bordet, han drack ur den för att få mod att uppsöka Ziri. Han var utsvulten och blev genast rusig, kom ned för trapporna och raglade framåt gatan, icke vetande vart han gick. Någon stod plötsligt mitt i septembersolskenet och stirrade på honom, en blek, hålögd figur i elegant överrock, ögonen var onaturligt matta och hans kinder infallna. Det var Hartman.

— Hör du unga, rasande tok, sade han i det han gick närmare, är du redan i det stadiet klockan halv tio på morgonen? Och du som i går var så säker på att du inte behövde några gifter. Men om du blir vid dina sinnens fulla bruk till eftermiddagen, så gå upp till Ziri, Östermalmsgatan 89, en trappa. Hon har ringt och frågat. Farväl! Akta dig för elden som aldrig släcks, gosse, och var en klok älskare och ingen poet! Han gick sin väg.

87

David sprang ifatt honom och tog honom i armen. — Människa då, skrek han, säj, vad frågade hon om?

Hartman stannade och såg på honom med trötta, förstående ögon. — Vad den första kärlekens flamma lyser rent, sade han stilla. Hon frågade efter din adress och hur du hade det.

— Men du — du sade väl inte — du visade henne väl inte upp till ateljén? Du talade inte om min ekonomiska ställning?

Hartmans ansikte drog sig till ett ofantligt godmodigt skratt. —

— Kors för visst sa jag det — det är så mycket intressantare för henne — förstår du. Han gick sin väg och lämnade David stående kvar i ytterlig förvirring mitt i gatan.

— Oho, ur vägen, si opp där — konstapeln knuffade honom i rännstenen nästan fyrfota. Orkar ni inte hålla er ur vägen för spårvagnen? Är ni full? Konstapeln lomade sneglande i väg, han tyckte väl inte att den druckne såg så farlig ut. David hade nästan lust att spotta efter Hartman. En sån oförsämd — akta säj för elden som —

— Ursäkta, henn, men henn — —

En trasig, mycket trasig man stod vid sidan om honom. Han luktade öl. Ansiktet såg ut som en enda blåsa, full av gas. David gick äntligen sin väg, nästan i raseri — Ziri — Ziri, viskade han hetsigt. Den trasige hann upp honom igen. — Ursäkta men henn har vel —

88

— Vad fan vill ni?

Den trasige höll upp en penningpung i handen som föreföll David bekant. — Henn skulle vel inte händelsevis ha tappat pottmonixen, då när henn vatt hutad åtå konstapeln?

Han rök till sig börsen, öppnade den och fick upp en tjugufemöring som han lade i busens hand. Så började han halvspringa för att äntligen bli ensam. Utan närmare eftertanke hamnade han på en ölstuga. Det var mycket skumt därinne, men han kände väl till stället. Han upptäcktes genast av den vackraste serveringsflickan, för sin fågrings skull kallad Monna Lisa, annars hette hon Augusta Gisselkvist. När hon satte fram mat på Davids bord, stack hon handen i barmen och framtog ett fotografi av sig själv. Alla dom andra gästerna hade tyckt det var så likt, tyckte han att det var så bra? Tyckte han att hon borde beställa flera, det här var bara provkortet?

— Alldeles förbannat likt! Han tänkte på att han hade kredit hos Monna Lisa och ville inte vara ohövlig. Hon stod kvar länge och beundrade sig själv tills någon ropade bort henne. — Gå, gå, ropade han till tidningsgubben som kom, jag har läst alla tidningar, alla, hör han! Gubben bara gapade av förvåning, men lomade i väg.

Skulle han nu gå upp till Ziri? Vågade han, hur skulle han säga? Å, min fru, jag älskar er vansinnigt, ända sen i går? Vad det skulle låta svinaktigt! Alldeles som i romanerna, på teatern. Nej, min fru, jag kan inte leva utan er, jag älskar er själ! Herre min skapare vad det lät enfaldigt!

89

Plötsligt brast han ut i ett skallande skratt, så att en av gästerna intill, en skäggig mäklare, med eldröda kinder, stirrade på honom en hel minut. Varför satt han då och var en idiot? En klok man gick naturligtvis upp bara och gjorde visit, språkade om allt möjligt och lodade farvattnet först. Men det var också narraktigt — och hur skulle han kunna vänta med att få veta om hon älskade honom?

Han fick en idé, han rev ett blad ur sin anteckningsbok och skrev med blyerts: Ända sen i går natt kan jag ej leva utan er. När och var får jag träffa er? Ni vet vem. Ett kuvert! Monna Lisa, ett kuvert! Och Monna kom vaggande med ett litet blågrått kuvert. — Det är utav mina egna. Skriver han kärleksbrev? Hon log ett saligt förstående leende.

Han förseglade brevet, adresserade det och stoppade det i fickan och gick ut för att skaffa ett frimärke. Hans hand darrade när han skulle lägga ned brevet i lådan. Han stod vid en skiljeväg, han kunde störta sig i olycka, han kunde orsaka en människa sorg, flera människor. Han var för fattig och usel att befatta sig med saken för att gifta sig — och bara för det romantiskas skull hade han ej rättighet att göra detta. Svetten fuktade hans panna. Om han ej tvingade sig att sträcka armen och lägga ned brevet, skulle han aldrig mer återse Ziri — det kände han. Hade han kanske feber? Så ja, en förtvivlad, häftig rörelse av armen och brevet låg i lådan. Sedan gick han och drev en stund, han kunde efteråt ej minnas hur han gått men vid tretiden befann han sig nästan ofrivilligt på centralposten, yr som en drucken och bärande ett förakt för sig själv som hotade att bryta ned honom alldeles. Med dröjande, rädsla steg närmade han sig en lucka där han såg skymten av ett rödbrusigt, jovialiskt ansikte och ett par feta händer som fäktade med papper och journaler. En stor näve räcktes ut för att mottaga den värdeförsändelse som den tjocke förmodade skulle komma. — Ursäkta mig, stammade David rodnande, kan ni upplysa mig om hur dags ett brev är framme hos adressaten som inlämnats på Mästersamuelsgatans post klockan tolv?

90

— Till — vart? Afganistan eller Frans Josefs land? Det röda ansiktet log faderligt och liknade en nymåne som just i skördetiden höjer sig över ängsmarkernas horisont. David sade adressen.

— Framme halv ett, antar jag. Det röda vänliga ansiktet försvann bakom en skärm och David stapplade ut. Det här duger rakt inte, mumlade han, nu måste du vara en man och stå för vad du gjort. Hon har det således redan — hon och hennes man har kanske redan haft roligt åt det? I dörren blev han stående som gjuten i gips. Ziri stod nere på gatan och väntade på honom. Han rusade dit, nu eller aldrig! Om han inte handlade ögonblickligt skulle han ej få mod att handla alls. Han hälsade abrupt, nervöst och oartigt, han var medveten om att hon — kanske var det inbillning? ändå höll hans hand litet länge. — Så blek ni är, sade hon allvarsamt, har ni då inte sovit i natt? — Åjo, men jag har skrivit ett brev till er, har ni fått det? Ni tycker väl att jag är fånig och det kan hända att jag är också. Han kände sig plötsligt så talför att han blev helt lugn i känslan av att kunna säga henne allting rent ut. — Ser ni, när man går så här ensam som jag och bara drömmer, slår det till sist över i galenskap, man handlar och bryr sig inte om ifall man dör på kuppen. Å, ni kan inte föreställa er vad jag genomgått innan jag lade det där brevet i lådan. Och sedan jag lagt dit det! Och det jag ville säga står inte alls i det där brevet — ni måste lova mig att glömma bort alltsammans, det var bara en förfärlig dröm jag hade i natt, och så ville jag ni skulle veta att jag — att jag älskar er av hela min själ och att jag varken bryr mig om att ni är gift eller någonting, att ni är mer för mig än någon varit — och detta låter bara som banalt prat men det betyder någonting vackert — någonting ganska allvarligt och vackert och förfärligt, ska jag säga er — om ni skrattar åt mig så bryr jag mig inte om det, jag skall tillåta att ni trampar mig under fötterna eller talar om det för hela världen att skratta åt, men saken är som den är — den — den sitter som en tjock klump i min hals och jag kan inte bli kvitt det — det är tungt att bära, för tungt att bära ensam, ni skall hjälpa mig, hör ni —

91

Han var knappast medveten om vad han sade, och när han nu stod framför henne och andades häftigt med fuktiga, feberlysande ögon som trotsigt såg på henne, skulle han inte ens efteråt ha varit i stånd att redogöra för vilken min hon hade eller hur hon såg ut.

92

— Ni dåre — ni dåre! mumlade hon och drog honom häftigt nedför trappsteget. Kom då, ni får inte tala så högt här — låt oss gå och sätta oss på ett konditori, åtminstone — hör ni, ni låter ju inte ens tala med er — min Gud, vad skall jag göra?

Hon tog hans arm och förde ned honom på trottoaren. — Kom, sade hon, plötsligt behärskande sig, ni är ju sjuk, ni har feber. Och de gick fort uppåt förbi Klara kyrkogård. Under hela vägen upp till Drottninggatan sade de ej ett ord, men de nästan flämtade bägge två. Hon stannade,

släppte hans arm förskräckt och tog med handen över ögonen. — Vi går in på Feiths — nej, nej, vänta, inte där, jag är galen, vi går in på första bästa — inte här på denna gatan — kom — å, ni unga dåre! Ni kunde just ställa till trevligt åt oss!

Hon förde honom in på en tvärgata och de hamnade på en litet blygsamt och föga besökt konditori. Men nu hade han ingenting mer att säga, han endast brann och blygdes, han teg envist och vågade ej ens se på henne. Men då började hon själv tala, sakta och vackert, med av rörelse darrande röst, under det hon med upprört ansikte satt och lekte med sina handskar på bordet. Och först nu vågade han se på henne.

93

— Jag förstår er, jag har fått det där brevet som ni skrev, är ni säker på att — allt det här inte bara är en nyck hos er? Jag —

— Hör ni? avbröt han henne behärskat, ni kanske är rädd för att tala uppriktigt med mig. Men jag svär att jag skall behärska mig nu, jag känner att jag kan det, jag kan tåla vad som helst nu. Med blekt men lugnt ansikte lade han armarna i kors över bröstet och stödde sig mot bordet, framåt, mot henne.

— Jag tror det, jag är just inte rädd, men det låter som om ni ville ha en dom avkunnad över er — vad skall jag göra? Ni har bekänt — att, att ni — ni har skrivit och sagt att ni älskar mig. Vad kan jag svara? Att det är en sak som jag varken kan eller vill bestrida er rätten att göra — det är er sak — men jag kan ju inte — även låt vara att jag hyste aldrig så varma känslor för er — vad skulle det nu tjäna till? Ni har väl ändå vetskap om min ställning — jag är gift — jag har barn som jag älskar — jag har ingen förmögenhet — jag — men nej, det är oriktigt av mig att blanda er in i det här, vad har ni med det att skaffa? Fast på sätt och vis. Förlåt mig, käre vän — jag har ingenting annat att svara än att jag dömer er inte, jag tackar er för allt, allt ni sagt mig! Och låt oss nu skiljas — låt oss gå — ni skall arbeta, utvecklas, ni skall strida med livet och segra eller dö — och Gud skall hjälpa er — —

— Jag ber, blanda inte in honom i det här nu också! utbrast han bittert. Jag har nog av honom förut — —

— Häda inte! Hon ryste för sig själv. När ni fått nog av Gud då är ni förlorad.

94

— Om ni inte älskar mig då är jag förlorad, viskade han knappt hörbart. Men nu, när jag vet att ni inte gör det, så skall jag gå. Jag lovar er att aldrig upprepa det här. Låt oss då gå!

Darrande reste hon sig och drog på sig handskarna, just som uppapperskan kom för att ta emot beställningen. — Vi skulle ingenting ha! David fick självbehärskning nog att sticka handen i fickan och ta upp ett mynt som han lämnade på bordet. Flickan såg efter dem häpen. Ute på gatan räckte Ziri honom handen till farväl. Hon såg gråtfärdig ut, hennes läppar darrade. Hastigt slet hon sig ifrån honom och sprang sin väg. Han stod och såg efter henne, och en plötslig kyla smög sig över honom. Han skrattade hårt för sig själv och gick trotsigt nedåt gatan. — Farväl, mumlade han, det var således det hela. En ofantlig dumhet. Det var hon som hade förnuftet den här gången. Och nu — nu —

På två dagar brydde han sig icke om att uppsöka Hartman, fast han nu så väl behövde det. I stället drev han mållöst kring gatorna och kom alltid mycket sent hem till vindsrummet, där antingen Terje sov i sitt hörn eller också var borta med alla kamraterna. Han brydde sig ej om att äta ordenligt, då och då kastade han i sig en bit mat på något billigt kafé och fortfor att ströva omkring, tills han en kväll mötte Hartman. Han dök genast på denne med en begäran om att få låna hundra kronor. — Var fan har du varit? undrade Hartman, vet du jag har gått och tänkt på dig. Du går väl inte och svälter? Men vad har hänt med dig — du se ju ut som du skulle få fläcktyfus?

95

— Jag har varit litet klen, ljög David fräckt. Hartman tog, förvånad över hans förändrade, brutala sätt, upp hundra kronor och lade i hans hand. — Gå och ät och drick ett glas öl! rådde han. Jag skulle gå med dig, men förargligt nog är jag upptagen just nu.

— Tack. Det gör ingenting. Jag kommer snart till dig. Med dessa ord försvann han om gathörnet som om han haft mycket brått. Men strax han kommit ur Hartmans åsyn stannade han och såg på sedeln. Sedan stoppade han omsorgsfullt ner den och gick vidare. Hans högfärd hade sårats av att Ziri avisat honom, och det föll honom aldrig in att hon skulle kunna ändra tankar. — Hon talar säkert om det för sin man, tänkte han. Hennes man talar om det för Hartman. Vad ska jag göra, vad ska jag göra? Älskar jag då henne inte ännu, kan jag låta bli att tänka på henne?

7. En förstående vän

Han strövade omkring tills det blev natt, han kände att han dock måste utgjuta sitt hjärta för någon. Men han hade ingen. Han kom nedåt en stor, upplyst gata där ett dussin ganska tysta och beskedliga fruntimmer i den vanliga svajiga utstyrseln gick hastigt av och en utanför de ännu ej stängda restaurangerna. Han gick sakta och varsamt och tittade på den ena efter den andra, men ryste för sig själv och gick vidare. När han gått en stund vände han om, bilarna höll som vanligt, svängde in och stannade, hämtade ett par här och där och körde bort. Då blev han plötsligt varse en ung kvinna, med ett behagligt allvarsamt ansikte, en smula fattigt klädd, ja sannerligen ganska fattigt klädd, men med en mjuk och rask gång. Hon stannade och såg på honom från topp till tå. — Så fattade hon sitt beslut och gick raskt vidare och han fortsatte åt motsatt håll. De vände och mötte varandra flera gånger men rösten svek honom när han skulle tala till henne.

96

Han ville bara se på henne, tänkte han, hon såg inte så fräck ut som de andra. Men antagligen ansåg hon honom för fattig, hon gick alltid raskt förbi honom igen. Detta upprepades tills han nästan ej orkade gå längre. Hastigt tog han en promenad runt ett kvarter, stod och tittade i ett skyltfönster länge. Nu skulle hon nog ha gått när han kom tillbaka...

Men hon var kvar, hon förföljdes ivrigt av en svårt berusad men snyggt klädd herre, antagligen en militär. Då beslöt han sig, han hade sett henne så många gånger nu att hon liksom var för hans räkning. Han hade kostat på henne så mycket intresse — nu skulle herrn därborta få vara rask. De hann upp henne på samma gång, David var ett par steg före och tog hennes arm ganska häftigt. — Vad fan menar herrn? Hon slet sig loss och sneglade på den flåsande herrn.

— Jag menar — jag menar femtio kronor, viskade David bestämt. Ni går med!

— Har ni ögon i huvudet att se med, människa, fräste herrn. Vad har ni med oss att skaffa? Men då han såg att flickan tvekade mellan dem gjorde han slag i saken. Han böjde sig ned och viskade i hennes öra. Hon knyckte på nacken och tog ett steg mot David. — Ah, kan tänka det — bistra tider — ökat priset — å nej — lilla girigbuken. Svarta Sara går för tjugu — och du är gammal som fan. Den tjocke raglade i väg, men han försökte spotta efter David, som vinkade på en bil. De satte sig upp. — Fanjunkaregatan femton. — All right! Bilen rullade omvägen uppåt Ryttaregatan. Men så slapp det ur henne att hon hade punsch hemma, och så fick kusken ny order. De stannade på en tvärgata på norr och kom upp i ett litet dammigt och illaluktande rum i en våning som tycktes uteslutande vara använd till dylika ändamål. Så fort de kommo in tog han upp femtio kronor, lade dem på bordet och reglade dörren. — Tag fram spriten, allt du har, mumlade han mekaniskt.

Det fanns både brännvin och punsch och han började genast berusa sig, mekaniskt, sjukligt och lugnt, utan att taga den minsta notis om flickan. Han grubblade över sig själv och söp, söp och grubblade, därpå började han småsjunga. Flickan, som redan var litet drucken, stirrade förskräckt på honom. Då såg han på henne med en sådan blick att hon blev rädd, hon tog sedeln, stack den åt honom och sade fräckt:

— Är du en sån där — som vill slåss — eller en sån där — greve — så — gå din väg! Jag är en — anständig — människa — jag vill inte — hör du gå din väg — vad menar du — är du en greve?

Han visste att "greve" var flickornas öknamn på alla slags perversa. — Lugn, lugn i stormen, ropade han, jag är ingen människoätare. Jag ska bara, bara sitta här och sjunga hela natten om du vill. Och det ska du väl inte grina åt, det kan väl vara skönt för däj att slippa allting sånt där, bara supa och höra på när jag sjunger och så få femti kronor. Inte sant?

— Du kanske vill piska mäj — men jag —

— Dumheter! Han slog ifrån sig med bägge händerna. Ser du, jag är en mycket olycklig människa, en ganska olycklig människa, och nu vill jag språka om en sak — du ska bara höra på och så ska du säga att — det är synd om mäj. Jag tror att vi förstår varandra så småningom — bara vi får tillräckligt med sprit i oss. Men nu skål — och — så — kan du sjunga så ska jag höra på. Du får klä av däj och lägga däj, jag ska hjälpa däj klä av däj om du vill — sånt kan jag — och sen ska du inte somna utan ligga och höra på mig. Jag har haft såna förskräckliga drömmar nu en tid — och du kan veta att min barndom var en början till en stor tragedi — en stor tragedi, hör du!

Flickan hade själv börjat klä av sig, nu mycket lugnad. — Jaså, du är en av dom där tokarna, hånade hon, tusse lilla mitt då — är du olyckligt kär? Hon kastade av sig underplaggen, drog på sig en smutsig tröja och kröp ned i sängen.

— Var det inte det jag tänkte, jublade David. Hon är en skarp psykolog den här — vet du vad en skarp — nej det vet du inte —

Hon gäspade. — Tusan vad du är lärd med. Student, va?

— Det gör det samma — alldeles det samma, bara du inte somnar, och så vill jag inte att du ska svära heller.

— Är du riligiös också?

Han satt på sängkanten med ett dricksglas punsch i handen och tittade helt vänligt på henne. Hela rummet började dansa för hans ögon. Han tyckte att han älskade flickan som låg i sängen. Han fick nästan tårar i ögonen, men han bara fortsatte att dricka.

— Nu skall du veta att jag har ett alldeles förbannat gott hjärta, sade han hänförd. Om jag inte vore så lusfattig skulle jag skänka alla, alla dina kamrater var sina femtio kronor i denna natt! Och dom allihop skulle bara ligga och höra på mitt livs historia, för nu, ser du, skall jag berätta hela mitt livs historia!

Han hade blivit sentimental under sitt häftiga rus och satt vaggande av och an med kroppen på sängkanten. Kvinnan låg med täcket högt över axlarna och läppjade då och då på ett glas punsch som hon ställt på en stol. När hon då reste sig och ibland blottade sig fullkomligt, ty det var mycket varmt i rummet, väntade hon synbarligen på att han skulle omfamna henne, men han var fullkomligt borta från alla begär. Tårarna stod honom som oftast i ögonen och han skakade tungt på huvudet. — Jag hade ett kristet hem — ett mycket kristet hem, och vi uppfostrades med svält och kristendom — inte rådde mina föräldrar för det — dom var så fattiga, dom försakade allting för oss barn, men vi var sju i familjen som skulle leva på femhundra kronor om året — så att vi åt saltsmörgås — vet du vad saltsmörgås är — kära du, saltsmörgås det är bröd som man doppar i vattnet så att saltet skall fastna på i stället för smör — saltsmörgås och kristendom, det är nog inte den sämsta uppfostran — man lär sig veta hut på det viset, tror du inte? Och vi hade bara

lappade kläder i skolan när alla andra bar hela — och vi var begåvade allihop — och jag mest, du kan inte föreställa däj så begåvad jag är, jag förstår allting, men jag måste ha någon att tala om det för, annars brister själen sönder i små, små trasor, tror du inte det, kära du, vad sa jag, vi fick lära oss arbeta i skogen och så hade jag en bror som var besatt av onda andar — han var besatt av en ond anda så han ropade på nätterna så att vi fick inte sova, och så hade jag en bror som vart blind därför att han grät så mycket, tror du inte det, älskade, han grät så mycket. Men dom är döda nu...

— Det var väl bäst för dom, har du ingen syster? Flickan hade satt sig upp i sängen och betraktade honom med nyfiket, otåligt ansikte, hon stördes av den djupa, dova sorgen i hans bröst. Men hon såg på samma gång generad ut, det var som om hon ville helst slippa att höra mer. Ska du inte lägga däj och sova, frågade hon otåligare än förut. Det är så dumt att lipa, vad fan skulle det bli om jag började på så. 101

— Svär inte, du får inte svära, lägg däj igen. Jo visst, vad var det du sa? Det var bäst för dom. Han grät så han vart blind, men han hade ett sånt väldigt, stort hjärta, han kunde trösta mig också. Och ser du, det allra märkvärdigaste var att när han gråtit säj blind så sen grät han inte mer. Du kan aldrig tro sånt stort hjärta han hade och hur stark han var till att bära allting. Om ett helt berg tänkte ramla ner på honom, så stod han bara stilla och väntade, och så han kunde tala om allting, så där fullkomligt överlägset kunde han tala om allting. Och så vart han död, dom spottade i graven när han var död, nej det kanske jag har drömt, men jag rymde ifrån alltihop, men jag måste bo ihop med en kvinna som var precis som du, i London, och jag har ett barn med henne, och jag älskade många, många, alla jag kom åt, men jag har inga barn med några flera, för jag var så hederlig så jag aktade mig och var försiktig, så pass hederlig är jag. Och så kom jag hem och där är en som heter Nilenius, en bov, förstår du, som är min fiende, han vill att jag skall gå under, det känner jag på mig, var gång jag lyckas med en sak så hatar han mig, och när jag stupar kull i all min lort och alla människorna skäller ut mig, då kommer han och är vänlig och talar om hur dumt jag burit mäj åt. Och han följer efter mig var jag går och så hånar han min far, men min far, ser du, han är en sån där stor människa, ett stort Guds eget barn med alldeles vitt hår, du skulle se honom. Och om han bara beder för en människa så kan det aldrig gå på tok för den människan, för han har en sån stark tro. Men han är så sträng, alldeles som hettan i en smältugn är han. Han är så sträng att om du bara finge titta in i hans ögon en enda gång så kunde du aldrig gå ut på Birger Jarlsgatan mer, så rädd skulle du bli. Och om han såg på dig riktigt länge skulle hans blick bränna däj som helvetessten, så att allt orent skulle brinna bort och du skulle bli ren och ung och vacker och ha kloka, brinnande ögon. Men han vet inte — han vet inte att jag är kär i en annans hustru — — 102

— Berätta nu om den där frun, du, och lägg däj sen. Så, du är kär, hå, ja ja, varför ligger du inte när henne då, i stället för att sitta här och predika? Vill hon inte ligga hos däj, va? Kerstin gäspade och smakade på nytt punschen.

— Tyst du, det är inte så! Jag älskar henne, men hon älskar inte mäj. Hon är så vacker — du kan inte föreställa däj så vacker hon är — men hon är god också, och tror på Gud, men i dag — i dag sade hon mäj att hon inte kunde älska mäj — —

— Hon ångrar säj nog, var du lugn, hon säger bara så där i början.

— Nej, du — tror du — ja visst, du är också kvinna — men nej — hon sade — jag såg på henne att hon inte älskar mig. Hon sade att — — — 103

— Hur länge har hesskapet vatt bekanta? Skål på däj, älskling!

— Hur länge — hur länge — jag har bara sett henne en gång, och — hon — vi har träffats två gånger — vi — det var för tre dar sen — —

— Det var hastiga vändningar, men det är sån stämning nu för tiden. Ge inte tappt du, du ska si du ligger me'na om en vecka.

I ett nu hade David alldeles glömt bort vem han talade med, men bara för ett ögonblick. — Råd mäj, hur ska jag göra!

— Du ska sova på saken och så ska du ta henne så småningom — men du är en sån tokig en, hon ska välan ha betänketid.

David reste sig plötsligt upp och strök med handen över sitt hår, som var alldeles vått av svett. Han var så drucken att han ej kunde stå riktigt. Oroligt började han ragla av och an på golvet.

— Du har rätt — du har rätt, stammade han, dom ska ha betänketid, det ska dom ha. Men du kan inte tro hur jag haft det hela mitt liv, aldrig en dags lugn, ser du — aldrig, hit och dit — en oro som om heta järn bränt mäj i själen, och ingen som kunnat slå kallt vatten på — på mitt huvud — tror du på en Gud? Hör du, tror du på en Gud? Jag tror på Gud, han sitter högt, högt ovanför oss alla — så högt att rummet tar slut innan en kommer dit — men alla människor kommer dit till sist — det tror också Ziri — det tror hon, kvinnan, och det tror jag också. Gud, ser du Kerstin, han är inte av kött och blod utan av luft — nej inte av luft heller — nu ska jag tänka — hör du Kerstin, av stjärnljus är han — inte av det heller, hör noga på — han är av det som är i stjärnljuset, det som är inuti ljuset — å så dumt jag talar — men vet du, vet du, jag kan inte komma ifrån — utan jag tror på syndernas förlåtelse, så är det vi. För däj och mäj finns ingen annan räddning — vi gick alla vilse på bergen såsom får utan herde — — 104

Han satte sig med ansiktet i händerna och grät sakta. — Minns du den där sagan om sorgens tunga kedja, frågade han plötsligt utan att se upp, sorgens tunga kedja, som den lille gossen gick och drog genom den stora skogen? Jag — läste den hemma — om julen — det året när det var så sträng vinter och fåglarna frös ihjäl i skogen vid Bandarberget — du vet inte hur vackert

Bandarberget är om vintern när stjärnorna flamlar över snöiga furor — där är en grotta i berget, som man kan gå in i, och göra eld i och ligga och värma sig medan man lyssnar på vinden, det — var en liten gosse som gick vilse i en stor skog. (Han talade sakta och högtidligt. Flickan i sängen gjorde ingen rörelse.) Och när han gått länge, länge, började han gråta, ty det var kväll och han hittade inte hem till sin faders palats, ty han var en liten, liten prins, ser du, och när han gått och gått och gått så länge att hans lilla spetskrage var alldeles våt, då kom det ett troll fram och sade att det skulle visa honom vägen, om han bara ville bära hem den här kedjan som trollet hittat i skogen. Och han tog kedjan på axeln och gick i många år, men han kunde inte låta bli att synda och då växte kedjan länk för länk — den växte länk för länk — och den vart så stor och tung att det inte fanns en avgrund nog stor att vräka ned den i — och så kom där en älva fram och sade att det fanns en konung i ett land långt borta som bara behövde se på kedjan, så förvandlades alla syndens tunga länkar till rosor — kransar av rosor — och han sökte konungen, och han visste att han skulle känna igen honom om han fick se honom för han hade en så underlig, taggig krona på huvudet, och blodet flöt jämt fram under taggarna och hela hans kropp var full av gisselsår under manteln, men ändå var hans ögon så fulla av kärlek att om han bara såg på kedjan en sekund, så blev det idel rosor av den — Kersti! Kersti! Vet du vem kungen är? Du svarar inte, för du vet inte —

105

Nu satt han tyst länge, med huvudet i händerna.

— Så att inte är det *bara* kärlekssorg, det skall du inte tro. Om jag inte bar den där kedjan så vore inte kärleken så förfärlig. Men det vet jag inte — heller —

Vet du hur det var hemma om jularna? Vet du, en jul var det barvinter så att vi kunde gå långt in under granarna och sitta där och höra hur vinterstormen brusade. Vi hade ingen julgran — så vi gick ut till Guds granar på Bandarberget och dom sjöng psalmer för oss — —

106

Han gick fram till bädden, hans ögon var fulla av tårar så att han ej kunde se henne — Hör du, snyftade han, det är det här med — syndernas förlåtelse! Varför får jag aldrig vara i fred för syndernas förlåtelse?

Men Kerstin sov allt hårdare. När han suttit en stund och småpratade för sig själv ramlade han baklänges i bädden bredvid henne och somnade som en sten, med kläderna och skorna på sig.

När han sedan vaknade, sjuk och dödstrött och ångerfull, ty han mindes ej om han verkligen omfamnat henne, var hon redan ute. Han fann ett handfat med vatten, sköljde händerna och ansiktet noga. Därpå tittade han i plånboken — nej, hon hade inte bestulit honom, de återstående femtio fanns där. Han smög sig i väg, kom upp till ateljén och sov länge, varpå han gick raka vägen till Hartmans bostad.

8. I Haschischland

En tjänsteflicka med mycket allvarligt, nästan lantligt utseende kom och öppnade, sägande att "doktorn inte mår riktigt bra". Han trängde sig ivrigt förbi henne. Hartman kom honom till mötes, blek men ofantligt glatt överraskad. Som vanligt var han bedövad av några gifter. Lugnet i hans smala ansikte verkade nästan lik, han gjorde snabba, krampaktiga rörelser. — Välkommen, vi ska genast få något att dricka. Du kan få rent brännvin och saltgurka om du vill. Det är hälsosammare! Och nu ska vi ha det här dygnet tillsammans, du äter kväll här — nej, jag är inte sjuk, det är bara Greta som tror så, hon är med i armén och har gitarr, du sjunger ju sjömansvisor — det här börjar riktigt bra, gosse! Han var så upplivad att han försökte dansa runt på golvet och gnuggade ideligen sina smala, vaxfärgade händer. Slutligen gick han helt tvärt och satte sig i en högkarmad stol framför brasan. Han förde cigarretten med små, onaturliga rörelser som om han varit en mekanisk docka. — Mitt hjärta är litet i olag, sade han, ibland slår det inte på långa stunder, ibland går det som en hacksemaskin. Jag ids inte gå till läkare så föraktar jag läkare, utom kirurger. Han talade sakta och kallt. Med kniven kan dom verkligen hjälpa en och annan — både till livs och hem till Gud — de säger att jag skall dö, jag börjar också tyna av och jag är verkligen så ensam! Ansiktet drogs ihop som om han känt någon fysisk smärta i huvudet. — Det kanske är snart slut med det ursinniga, sköna, smutsiga livet. Han gjorde en snabb rörelse som om han ämnat flytta sig från elden men sjönk trött tillbaka igen.

107

Nu när han satt och talade med sin egendomligt kalla, men ändå brännande röst slog det David att umgänget med denne man för varje gång tyngde ned honom, gjorde livet omöjligare, lade mera ved på den förtärande ångestbrasa som brann i honom. Han blev mer sönderriven i stället för att lära sig förnuft av Hartman. Aldrig hade han gått ifrån denne utan en känsla av alltings bottenlöshet. Hade Hartman ej någon andakt inför naturens skönhet? Han talade aldrig med hänförelse om våren, och när David försökte ge honom en föreställning om vildmarkens berusande vår i de avlägsna dalarna vid Rousannas åsar, om den stora blommande ljungheden vid Tervalax och de tusen rödrandiga humlorna där, då satt Hartman bara och nickade stelt. Var vildmarken för denna människa ett främmande ting, vars drag hade stenåldersmoderns, den vilda kvinnans grovhet? Eller såg han in i en långt skönare vår — lyssnade han till årslag och sång från "Adrias' gondolier" — såg han in i en vildmarksvår med långt skönare blommor, kanske direkt in i paradiset? Stirrade han med sina brännande ögon på någon brinnande rosenbuske i närheten av den Outsägliges tron?

108

Men sedan de druckit ganska mycket vin blev Hartman återigen glad. — Men du, kära du, hur bråkar du med själen nu för tiden? Har han civiliserats? Eller är han fortfarande lika obändig?

Jag tror man håller på att bli gammal.

— Jag funderade på att bli en kristen — —

— Ja ja ja, det är den gamla sjukan, det har du visst hållit på med lika länge som jag, men vi orkar inte ta steget. Vi är för sjuka och bräckliga för att tåla denna värld, nöjena har vi sugit ut, och vart ska vi sen ta vägen? Ingen kärlek mer — bara passioner, ingen tro mer, bara förakt! Det är förfärligt när Gud talar, men när han tiger är han värre. Man ville gå och löga sin själ nånstans, Luther var en bra mycket dummare inrättning än skärselden. Att ge sig till att ta bort räddningen från synden och helvetet men sen lämna bägge kvar åt oss!

109

— Det är ju nästan omöjligt att leva! utbrast David. Och Hartmans röst kom som ett eko:

— Alldeles omöjligt att leva! och så blev det så tyst i rummet att de kunde höra sina hjärtan slå.

— Ibland tar jag det gladare, fortsatte Hartman med skälvande röst, i det han drack ur resten av sitt glas. Då tycker jag det enda jag behöver är en revolver, en grammofon som spelar en slagdänga medan jag siktar mot tinningen — — vi har många fel, vi är för fördärvade för frälsningsarmen, annars vore vi bäst placerade där. Botgörare och lastbara kräk — ena dagen bönhuset, andra hos — ja den eller den frun eller horan eller — erotomaner hela högen, degenererade as, som sjunger botpsalmer vid tjugo år. Strindberg var liksom signalen. Det är märkvärdigt så västerländsk han var i alla fall, i fråga om sin tro. Och i fråga om kvinnorna hade han ingen förmåga att bli tränad på dem och skratta åt dem. Han tog dem på allvar — dom skar alltid som knivar i hans hjärtekött — och å, så han skrek! Såna är vi. Livsviljan negera vi med prat, mystik talar vi om med en min som om det gällde Rehnströms akvavit — men vi orkar inte ens sluta upp att röka! Såna asketer är vi — dumheter!

110

Du får inte tycka illa vara att jag är talträngd, du ska få mera vin, du ska få säja litet ibland, sedan, hör du, men just i kväll är jag så laddad — om du bara hör på —

Han hade piggat upp sig till den grad att han nu stod på golvet och nästan skrattade. — Skål! Hur var det nu jag menade — i alla fall, roliga är vi, fast vi tar oss själva alldeles förbannat allvarligt, och det skulle vi inte göra. Vi har en liten tillflykt i galghumorn, ser du, den är liksom själva kännetecknet på västerlänningens hjälplöshet. Får vi inte skoja bort döden, så ligger vi nere. Tänk om jag skulle göra mig en risikoja och leka Kiplings Purun Bhagat i sommar! Sätta ut en skål utanför risikojan — i Haga kunde den stå — som snälla löjtnanter och grosshandelsdöttrar finge lägga mat i åt den stackars Hartman som samlar visdom och blir Brahma! Ha ha, är det inte roligt, men jag skulle inte få någon mat alls, jag skulle svälta ihjäl, eller när jag späkt min kropp länge skulle dom sätta māj i cell.

— Ja, vad ska man egentligen göra med själen, ropade han plötsligt häftigt. Jag diskuterar inte med folk som förnekar själen, jag avfärdar dem som andlig ohyra, löss! Nu är jag visst full. Jag spottar på alla som diskuterar! Har du läst Kant? fortfor han saktare, ja visst, hur dum jag är — visst har du läst Kant — —

David hade ej läst en rad av Kant, men han teg, log för sig själv och serverade sig själv mera vin. Han kände sig ofantligt vis och observerande gent emot Hartman nu, tack vare vinet.

111

— Kant, ser du, han gick och lagade upp den gamla gärdesgården kring förnuftet så att de snälla fåren fick reda på att dom var instängda. Det var meningen att det skulle motverka högfärd och dumhet, men den vart bara värre av det, alla som inte begrep vad det var fråga om lärde sig honom utantill och sitter nu och förhör andra på det — såna som ska leva på det. Sen så kom den store sanningssökaren Schopenhauer och tittade och vart förbannad för han inte hittade utgången, och till sist bröt han opp ett hål i stängslet. Därutanför ville han vara. Men tackorna bara bräkte åt honom, de tordes inte gå ut för dom trodde att det möjligen inte fanns nånting alls utanför. Och si nånting skulle det vara! Födoämnen letar dom över allt. Läsarna har hittat en genväg ut ur förnuftet: dom hoppar bums över stängslet och dom andra går därinne och en del av dem blir vansinniga av fasa, en del bara äter och äter.

Hartman teg länge, rökande sakta och betänksamt.

Plötsligt bröt David tystnaden.

— Jag har blivit kär i Ziri, sade han hastigt. Och jag har talat om det för henne och hon — hon älskar mig troligtvis inte.

— Såå, du är rask i vändningarna, du. Jag tycker mig se hur du såg ut när hon fick höra det där. Skönt att ha något att slåss för. Du släpper väl henne inte? Så länge du ännu ej vunnit henne är det ju alltid något att kämpa för. Skatta dig lycklig, du, att hon gör litet motstånd. Begriper du inte sånt? Men varför ska jag lägga mig i det där, låt oss tala om annat, det där reder du nog upp själv. Och gör du det inte, så gör hon det, du kan bara vänta. Egentligen — varför talade du om det? Tänker du gifta dig med henne, få henne skild, menar jag? Om jag skulle gifta mig skulle jag bedja så här: Käre himmelske Gud fader, jag skall hålla alla din kyrkas bud, men jag ber att få tillgift för att jag alltid ljuger för min hustru. Så skulle jag be. Tala aldrig sanning till en Ziri — du fördärvar henne, öppna aldrig ditt hjärta för henne — hon begriper bara en sak: att du haft att göra med kärlek förr än med henne. Alla förklarande orsaker och psykologiska motiv ger hon fan!

112

Å ni släktlösa, hemlösa litteraturluffare, vad ni har det bra! utbrast han plötsligt. Men hör du, låt oss få haschisch än en gång.

Han steg upp och började laborera med en glasmonter.

— Men vi ska låna Lisas gitarr och spela på. Lisa! ropade han, får vi låna gitarren?

Hon bar in den, en gammal sprucken tingest med spröd, klirrande ton. Och så småningom

stämde David den och hans ännu rätt goda röst fyllde det lilla rummet:

Och konungen han bodde i en borg av ädel sten,
han bodde där med vänner och med fränder.
En natt han vaknade i svett, han fann han var allen,
som aspens löv då darrade hans händer.
Och högt han ropade på ljus och på sin bästa vän
men ingen ingen svarade i mörka kammaren.

113

— Det är så, ropade Hartman i det de sväljde var sin liten vit kapsel, fortsatt, kommer då ingen till konungen i mörka natten? Låt oss dricka också, nu lever jag igen!

Då steg ur tunga mörkret till sängens purpur fram
en prins med törnekrona och sår i sina händer.
Hans rivna mantel grånade av långa vägars damm.
Han sade: jag vill föra dig till glädjens fjärran stränder.
Gå bort, jag känner icke dig! då ropar konungen,
och ekot svarade: Gå bort! i mörka kammaren.
Man ropade: gick konungen till andra sköna land,
att bära där en krona i ovanskelig makt och fred?
Ej röcks han bort att bota synd, av dödens stränga hand?
Säg för hans själ med kroppen i den svala graven ned?
Och hela folket ropade: vart gick väl konungen,
och ingen ingen svarade i mörka kammaren!

— Jag kan slå vad om att David diktat den visan enkom för att reta Saul för att han ingenting vet om döden, sade Hartman. Det var en vansinnig idé att sjunga nu — tål det inte! För övrigt kanske jag redan är vansinnig —

— På dårhus kanhända vi kommer, skrattade David. Men nästan alla dårar är roliga. Jag kände en mjölnare Ekberg på B. hospital. Han sitter dag ut och dag in och skriver sitt namn på en griffeltavla, beundrar det och stryker ut det och skriver nytt igen, för varje gång säger han med stigande hänförelse till sig själv: Du Ekberg, du Ekberg, en sån stilig, fin, bildad kar du ä! Du kan skriva å du kan räkna å du kan skriva ditt namn så fint, så fint! Ack du Ekberg, du Ekberg! Och så har dom en gammal dödgravare, som varje dag drar av sig stövlarna utanför celldörren, kysser vardera stövelklacken, håller ut bägge stövlarna på rak arm och säger med hög röst: Tiden tar — Karlskrona å Boston — Gud bevara kungen och fäderneslandet! Han tror inte att prästen kan jordfästa någon om han, galningen, inte först hinner spotta tre gånger i en knut för den döde.

114

Alltmera dimmiga och virriga satt de till långt in på natten och bara berättade om dårar. De fann dem allt roligare. Och de nickade till varandra och skrattade.

Det fanns en dåre i U. som bara höll på att bygga små palats av sin egen träck, han gjorde sedan små kulor av den och gick omkring och siktade och sköt på palatsen, alltid glad. Och de nickade igen till varandra och skrattade och sade:

— Tänk när vi blir såna!

Men plötsligt lade sig en liten töcknig dimma över Davids ögon. Han slöt dem och tyckte han såg ändå, men allt var så ljust och tilltalande, ibland så strängt gråblått och så fjärran. Han log, han visste att han var i porten till haschischland. Och vinet gjorde honom sömnig. Han satt plötsligt och skrattade åt Hartman.

115

— Jag skall strax gå till Ziri, utbrast han, jag skall, du får ursäkta mig —

— Dåre — nej, stanna, vad tänker du på! Det är ju mitt i natten!

Men David sprang redan ut på gatan, utan att bry sig om vännens varningar. Den kyliga luften därute eggade honom — och dock fanns det en svag röst inom honom som sade att han borde akta sig för att göra en dumhet. Han beslöt att inte alls bry sig om Ziri i kväll, han skulle gå hem och lägga sig. Det var verkligen "mitt i natten".

När han kom upp fann han Terje ensam, sittande i sängen och stirrande på honom som om han varit rädd. Men han satt endast och begrundade gamla minnen — och så var han hungrig och hade inga pengar. David blev genast så rörd över detta förhållande att han i sitt nuvarande tillstånd kände lust att gråta. Hastigt plockade han upp fyra tiokronor ur fickan och lade dem i Terjes hand.

— Ät gosse, skrek han, du får alltihop, alltihop!

Och han omfamnade den stackars hungrige målaren, klappade honom och tröstade honom.

— Ät upp för alltsammans.

Terje tog bara en av tiorna, reste sig, såg noga och prövande på David, varpå han frågade med låg röst:

— Säj, tycker du aldrig att ditt huvud sväller och blir så stort att det inte får plats inne i rummen? 116

— Din skojare! Nej, aldrig i världen. Varför frågar du så?

— Det gör ingenting. Men jag hade en farmor som vart galen, och hon bar sig åt ungefär som du, men strax innan det bröt ut tyckte hon att huvudet blev så stort att hon måste gå ut i fria luften för att få plats med det.

Detta meddelande mottog David med ett så ohejdat gapskratt att Terje i största förskräckelse skyndade ut med tian i ena handen. — Sov litet, sade han i dörren, så kanske det går över.

Han funderade på att lägga sig, han var ganska säker på nu att Ziri inte menat riktigt allvar. Och medan han rumlade omkring i rummet kom han att titta på bordet.

Där låg ett brev, het om kinderna röck han det till sig och bröt det och läste:

Älskade!

Jag ljög, men det var mot min vilja, jag har inte någon ro förrän jag får säga detta. Hela världen synes mig förtvivlad, jag vet ingen utväg och ur detta anar jag en förestående olycka. Du får inte resa från staden utan att ha träffat mig, jag är så olycklig och jag har gråtit hela natten. Men du är så ung och så sann. Du får aldrig besöka mig i mitt hem, jag vill träffa dig där du bor. Möt mig på gatan nedanför trapporna i morgon klockan två, jag sitter i bilen tills du kommer, när jag får se dig gör jag tecken och du går före och jag följer efter på avstånd.

117

Svik mig inte!

Din sorgsna
Ziri.

Sakta lade han brevet på bordet och satte sig stilla på en stol. En hemlig fruktan blandades med våldsamt glädje. — Du älskar mig — du älskar — viskade han med tårar i ögonen — och det — det börjar nu. Är det inte härligt? Men det börjar således nu — vad är det då som börjar — vad är det? Jag tager — min broders — hustru — — och dig är icke lovligt att taga din broders hustru! Men vad menar jag då — visst älskar jag — hur var det Maupassant låter den gamla damen säga — jo — ser du, äktenskapet är en institution till statens bestånd, men kärleken, den är en instinkt, och den kommer från Gud! Den kommer från — jaha, jag bryr mig för övrigt djävulen i Maupassant — den kommer från Han. Precis Han är det. Och vi har bara att känna oss som ett spån på strömmen — ingen botten under oss — då lever vi, då lever vi! Å, älskade, stolta lilla vackra Ziri! Jag skall kyssa din mun — jag skall kyssa din mun! Den där munnen som din — man kysst så många tusen gånger — du kanske var lika kär och olycklig innan han fick dig — du sover i hans famn och sedan går du hit — vem råår för att du går hit? Jag, bara jag.

Å nej, nu får det vara nog, jag reser, jag reser! Men vad gör det nu då om hon går ur hans famn i min? Om han inte vet det? Ingen vet det. Och den där *Han*. Gud, han vill det. Och när vi då känner oss som ett spån på havet, när vi då älskar och bedrar en man, då lever vi alltså i Gud.

118

Å nej, nu tar jag det för lätt, ändå. Vad är det där som ropar i mig att jag gör *orätt* i att låta Ziri gå hit upp? Det är det som sitter innanför alla skal och aldrig kan bli orent. Jaså, blir du oren av att älska henne? Det var lögn. Vad är det då, varför kan jag inte vara glad ens över detta? Varför jublar jag ej, sjunger, skrattar?

Han steg upp och läste brevet ännu en gång. Sedan kysste han det och gömde det i plånboken — jag vill, jag älskar, men jag är feg, sade han. Vad är det jag är rädd för? Mitt onda samvete, ja, jag måtte vara en liten okunnig fördomsfull stackare, bara. Jag älskar henne, men jag är rädd för Gud. Alltså tror jag ännu på den där som skrev upp alla mina barndomssynder i en stor bok, och hade boken på en hylla till domedag, då tog han ner den och såg efter hur debet och kredit gick ihop.

— Men kanske, kanske, mumlade han ändå, att det inte är den där guden i alla fall. Kan det vara möjligt att jag skulle vara lika osäker på om detta var rätt *även om jag vore alldeles säker* på att all tillvaro upphörde i och med döden? Jo då, jag skulle tycka att det hela vore orätt ändå. Mot — mot den andre!

Han skrattade. När hedningarna, som icke hava lagen, ändå gör det lagen bjuder! ropade han. Nu lade han sig på sängen. Men hon skall komma. Jag ämnar inte leva utan henne, jag kan det inte, hon är redan i hela min varelse. Vad tjänar det till att bråka om saken då. Däre, du vet, att du skall äga henne, du har ägt så många att du vet det. Du vet det. Ha, ha! Vi ska synda, ty vi kan ej annat. Så länge världen står, kommer de att göra så, de flesta människor, de allra flesta.

119

Han fick en idé, han började städa ateljén, fast klockan redan gick på två. Under det han var sysselsatt med detta kom Terje tillbaka. David stannade förläget med sitt arbete att sopa golvet.

Då först kom David ihåg den sena timmen, klockan var redan över ett, och Husfadern skulle nog finna det konstigt att han städade just nu. Men den gode mannen var tydligen van vid åtskilligt, han klev lugnt över dammborsten och sophögen, satte sig i sängen, stack ett stycke tobak i munnen och lade en tidning utbredd framför sig att spotta på.

— Väntar du främmande? frågade han sömnigt.

Och David fann att han måste röja en del av sin hemlighet, annars var han inte övertygad om att de fick vara ensamma.

— Jag väntar en flicka hit i morgon klockan två, svarade han nästan blygt, en bekant, för resten en anständig — en anständig familjeflicka som händelsevis är i stan.

— Ja, dom är värst dom, sade Husfadern allvarsamt. Emellertid ska jag varna grabbarna, så kan du ta nyckeln på insidan, så får du vara ostörd. Det är för resten — han lade sig ner och tittade stint i taket — eget att — det var klockan två, du sa? — eget att jag alldeles kommit ifrån det där — jag har inte haft ett fruntimmer häruppe på ett helt år, ända sen den där finskan slutade. Jag är inte sådan, jag — men vad tusan är det med dåj? Är du sjuk? Har du feber? Du ser ut som ett lik! Du är kär, förstås. Husfadern vände sina milda ögon mot David och strök sitt bruna skägg. Det är eget när en är kär. Jag hade en käreста en gång, en enda gång, det är eget att vara kär. Jag kunde inte äta — eller rättare, det gjorde ont när jag sväljde, det satt en klump i halsen jämt och bröstet kändes hopkramat. Inte sov jag, inte åt jag, men si supa, det kunde jag. Är det inte eget?

120

— Jo mycket. David fraktade undan soporna och ordnade bädden på golvet, tog av sig rocken och

skorna, det var för kallt att klä av sig alldeles, och släckte lampan.

— Men om det inte beror på kärlek utan kanske på förkylning, då ska du koka varmt vatten på spritköket och dricka toddy. Det finns en skvätt konjak i skåpet, hördes Husfaderns röst genom mörkret. Han nästan låg och pratade för sig själv. Det är länge sen, sade han stilla, jag var bara tjugu år, nu är jag tretti. För resten, må hin ta henne! Har du tänkt på varför jag ligger i den här kupan egentligen? Kommer jag någonstans, blir det nånting? Ä de nån mening i att leva så här? Han tycktes vända sig mot väggen. Jag ger även detta fan, sade han, i morgon ska jag ut i Haga och måla, nu har jag fem dukar hos juden. Tre kronor på stycket. Ganska billigt, god natt, du galgfågel!

121

— God natt! Han drog täcket över huvudet, men sömnen ville inte komma. En timme låg han och funderade under det han blev allt vaknare. Detta går ej an, tänkte han. Jag blir galen.

Husfadern snarkade redan. David smög sig sakt och fram till skåpet för att få tag i konjaksflaskan han talat om. Men han stannade häpen över den plötsliga förändring han tycktes genomgått. Han blev plötsligt helt omotiverat glad, kände sig uppsluppen. — Kommer du först nu med drömlandet, kung Haschisch, skrattade han. Det skyntade som små, hoppande lågor för synen när han slöt ögonen. Gud vet vad Hartman lagat ihop, tänkte han, bäst jag kryper ned igen! Han lade sig på rygg och slöt ögonen. Framför honom stod med ens en liten man av trä, han såg ut som en japansk husgud. — Jag heter Tao, sade trämannen, det betyder det högsta förnuftet, som icke kan fattas med förnuftet.

David satte sig upp. Där var han — ah, det var bara en liten lermodell som stod i hörnet, han såg den tydligt i månljuset nu, hur kunde han — — — nu lade han sig ned igen och stirrade på lermodellen. Han rörde sig, var det inte den lilla japanska husguden, David handlat till sig i en lumpbod i New York?

— Jag är Tao, sade han. Ja visst, välkommen, Tao! Det vanställda träansiktet grinade, han såg ut som porslin och väggen bakom var blodröd. Nu kom Tao fram till bädden, han höll en kniv i handen, en gammal slidkniv med masurskaft. Han hade växt till storleken av en fullvuxen man. — Kom med! pep han gällt, jag skall visa dig all världens härlighet.

122

Han stannade med David på etthundratjugonde gatan. — Här var det, sade Tao, fortfarande med kniven i handen, det är en kvinna här som du känner. De gick in, det var i samma hus han köpt Tao, en sexton års flicka stod bakom disken och klinkade på en gråmålad gitarr och sjöng den gamla "Old Robin Gray":

Young Jamie loved me veel an' sought me for his bride —
but saving a crown he'ad naething else beside —

Under tiden dukade Tao te i rummet innanför. Fönstret stod öppet och tonerna av en orgel strömmade in från huset mitt emot.

— Mamma är i kapellet, sade flickan, vi måste rymma innan hon kommer, du ville ju att vi skulle ta nattåget till Brook Cherry i natt och gifta oss. Vi ska väl äta i palmsalongen, älskade? Men Tao vill inte, akta dig för Tao!

De gick till tebordet, där Tao satt och läspade en visa till musiken från orgeln. När David stirrade på honom krympte han ihop och blev allt mindre. Så släppte han slidkniven, vars skaft blev för grovt för hans lilla trähand. Ziri! ropade David till flickan, Tao sover igen, Tao är bara en gud! Då tog Ziri och ställde upp honom på hyllan igen där han stått innan David köpte honom. — Men nu får vi skynda oss innan min man kommer in, sade Ziri, men ännu var hon bara sexton år, taget går inom tio minuter, sade hon, men tag mig först! Då bävade David av rädsla, det skall jag aldrig göra, skrek han. Vi måste packa och resa nu.

123

Och de packade, å, så mycket de packade. Den ena kappsäcken efter den andra bars ut, allting i butiken skulle med. Inte ens det minsta skräp fick bli kvar, det var minnen, sade Ziri. Svetten rann utför Davids panna, armar och ben värkte men han packade alltjämt med förtvivlans raseri, det blev aldrig färdigt, det var hela berg av kappsäckar. De stängde vägen, de låg i staplar på hyllorna, på disken, upp mot taket. Alltjämt packade de. Orgeln i kapellet vrålade allt högre. Tao stod ensam på sin hylla och grinade som en djävul — David stupade kull bland alla kappsäckarna, hans huvud var så hett och ryggen värkte. Tao gnolade igen, hans röst var som ett råttpip. Ziri kysste David. — Nu ger vi oss i väg, viskade hon. Och de lämnade alltsammans och sprang.

— Det är en täppa hemma som heter Juskus, efter den finnen som först bodde där, sade han, han blev mördad och begravd nära tomten. Kring källargropen växer snår av al och björk, det är min lekplats som barn — vi flyr dit! skrek han till Ziri. Orgelbruset tystnade, gatan vidgade sig, skogen började, hand i hand sprang de genom väldiga ödemarker, gröna skogar, silvervita bäckar och gick på stränderna av smala, mörka åar.

124

De satt under väldiga, skuggiga träd och talade om kärleken, den eviga, icke jordiska kärleken, som är allvarsammare än döden och mäktigare än Niagara. Han såg in i Ziris ögon, de vidgade sig, han såg på andra sidan om dem ett land med fruktträd och blänkande hav, hennes ögon blev portar och genom dem kunde han se paradiset. Så kysste de varandra och sprang igen. Flämtande stupade de omkull framför den gamla gravhögen vid Juskus. De somnade i varandras armar. När han vaknade var Ziri försvunnen. Han låg och stirrade på den gamla gravhögen och såg hur jorden öppnade sig. En man steg upp ur graven, skakade leran av sig och stirrade med blindade ögon rakt mot solen som just steg upp röd bakom Baddobergets svarta åsar. Det var Tao, han liknade en finne och höll en slidkniv i handen. Men han var klädd i en grå vadmalsjacka, becksömsstövlar med näversulor och knivbälte med hornknappar. Han skakade i hela kroppen liksom av raseri, vacklande, raglande försökte han gå några steg framåt men föll huvudstupa ned

i sin grop igen. Ett skott ekade genom skogen, David reste sig och sprang, han hörde hundskall och skyndade dit. Hans bästa vän och jaktkamrat, Harry, låg och blödde ur ett otäckt sår i sidan, han hade skjutit sig själv, han rev av honom västen och lindade den kring hans kropp som en gördel under det den döendes stövlar sparkade upp jorden och lungen runt om och bröstet hävdes. Hans ansikte blev så skönt i döden, David böjde sig ned och såg in i ögonen, han såg hur de vidgades, de blev som ett par mörka portar, genom dem skymtade paradiset. Det var Ziri. 125

Hand i hand sprang de igen, genom stora aspskogar, vars grenar slog dem i ansiktet, över brinnande risland där svarta karlar sprang och flåsade med granruskor i händerna, över hållar så heta att deras fötter brändes, genom byar, över åsar, kärr och tjärnar, genom städer där mörkhyade soldater postade i gathörnen och skott smällde. Husen ramlade, taken rämnade och vräkte sig ut över gatorna, granater fräste på torgen, vidare, vidare, fortare, fortare! skrek Ziri. Tao har vaknat, Tao kommer och dödar vår kärlek! På alla sidor om vägen rann blod, jorden skalv och dånade, mitt i larmet kom ett expresståg körande, det stannade, de steg in i vagnen, det satte sig i gång, de var räddade, de sjönk ned på en soffa och höll flämtande varandras händer, hårt, hårt, aldrig skulle de skiljas mer. Tåget bestod av en enda vagn, så lång, att dess bortre del försvann i fjärran, och där långt ifrån i dunklet kom konduktören. Han var liten som en dvärg, han växte när han kom närmare, det var hans barndomsvän som skjutit sig, han kom ännu närmare och drog sin kniv — Juskus-Lars. Sakta som en spindel kröp han inpå dem. — Det är Tao, skrek Ziri. Orgeln brusade igen, tåget stannade och de steg ur. På plattformen möttes de av hurrande människor som viftade med stora kvastar av astrar och azaleor. Ett svart tempel reste sig bland palmer i fjärran, en skara präster i gula mantlar bildade häck kring Tao och Ziri, som skulle vigas i Mahamkaras tempel. 126

David gick ifrån dem och stannade i lumpboden på etthundratjugonde gatan. Han steg in i rummet, det var tomt, men på en hylla låg Tao, den lille trämannen, och sov. Han var klädd som en finne, hade hornknappar i bältet och sov med öppna ögon. Kniven låg bredvid. Han tog kniven, satte den mot Taos hals och förde den sågande fram och tillbaka. Den gnisslade mot trähalsen — Förnuft! skrek han, Tao, vad är du mot kärleken! Han skar allt djupare tills han höll huvudet i handen och stirrade in i ögonen, de tycktes allt vackrare, de vidgades, de blev portar och genom dem kunde han se in i paradiset. Det var Ziris huvud han höll i handen, men han grät icke och var ej rädd. En lång stund stod han alldeles stilla och hörde hur orgeln brusade igen. Han höll ej längre det avskurna huvudet i handen, han höll bara en liten bok, en svart bok, *Sanningen* stod det på pärmen. Medan han förgäves höll på att öppna den försvann hela jorden. Han var bland bländande, höga vita alper, en sky av stjärnljus flöt ned, och ljuset brusade som en orgel. 127

— Lever jag eller är jag död? viskade han och satte sig upp på bädden. Hans huvud var lätt, befriat, han kände sig föryngrad, liksom renad, räddad. — Herre Gud, klockan är ett på dagen, ropade han, om en timme skall hon vara här!

Han sparkade till lermodellen så att den föll i bitar.

Sedan började han hastigt ordna rummet. Han tyckte att han till sist fått det mycket vackert, och han sprang nedför trapporna till blomsterhandeln på hörnet och köpte blommor som han ordnade i en gammal målad kruka och ställde mitt på det gröna bordet. Till och med solen tittade in ett tag och hälsade, ute på gården gick någon och sjöng, tvärs emot i ett fönster drillade en kanariefågel. Bullret från gatan ljöd skrattande muntert och i trappan hade han mött Martinus, som varit upp och hämtat något och nickade farväl åt David med ett spjuveraktigt leende. Husfadern hade lämnat en lapp på bordet att ingen kom tillbaka före sex. I ateljén rådde en dager av nästan blått, tunt, filtrerat ljus, de många glada skisserna lyste och skimrade från väggarna. Hela rummet jublade, tyckte han. Och nu — hans hjärta klappade litet fortare — nu var det tid att gå och möta henne. Ett ögonblick mindes han Tao och stod och grubblade över honom en stund, tills det slog kvarten i Östermalmskyrkan. Då såg han sig för sista gången i den stora spegeln som stod i ett hörn, fnös litet åt de illa medfarna skorna och gick nedför trappan. Han var vid den tiden en lång, smärt och slätrakat yngling med hög panna och ett något plågat ansikte. Husfadern brukade kalla honom Hjortdödaren, därför att ansiktsprofilen var ett rödskinn. 128

9. De lyckliga och deras olyckor

Hon kommer in i ateljén med små försiktiga, rädda steg, hon vet knappt om hon törs se sig omkring, hon verkar oändligt blyg och ändå tror David att han ser något av eggande begär i hennes slånbarssvarta ögon. Han är från början en sjukligt misstänksam älskare, det flyger underliga tankar genom hans unga heta huvud, han tycker ibland att det inte kan vara möjligt annat än att han är ämnad till leksak åt en lysten kvinna, han tycker nästan samtidigt att aldrig någonsin en kvinna sett så svekfrött trofast ut, haft så kloka, ärliga ögon. Ja, han är ingen blind älskare — nu vet han knappt om han ens är en älskare, i samma ögonblick han håller henne i armarna far en darrning genom honom: famnar han en ny olycka? Är det små glimtar ur en vildkatts ögon han ser? Är det en blyg furie? Men han barmar sig själv ögonblickligen för all sin dårskap och i nästa ögonblick fuktas hans öga av tacksamhet över hennes kärlek. Och de sitter bägge två som två snälla barn på den blå filten som döljer de smutsiga lakanen i Terjes säng — visserligen litet underligt att redan sitta där, tänker han, ty hans febervakna förstånd kan aldrig låta bli att arbeta, men det finns ju ingen annanstans där man sitter bekvämt. Hon kysser honom så att han kommer att tänka på den där furien igen, hon tycks dyrka honom, hon stirrar in i hans ögon som såge hon in i en helig eld, och aldrig hade han sett henne så vacker och ung som nu, 129

aldrig hade han älskats som nu, med så få ord, men så lidelsefullt. Och ändå kan han ej bli berusad just nu, och det är ett slags skymning över hans ögon, som ej fanns där den där gången på konditoriet. Men han känner att han börjar längta efter den där vildkatten som han sett i hennes ögon, han känner sig vild, vansinnig, som buren av svarta, starka vingar över en avgrund, han vill leva starkt, han vill handla hänsynslöst — han vill — plötsligt vill han ha henne — ögonblickligen. Då sliter han sig loss och går upp och ställer sig vid fönstret, tyst men brinnande. Hans tilltagande passion hindrar honom ej från att i samma ögonblick tänka: det var måhända det enda jag ville henne! Så måste det vara, det kan ej vara på annat sätt. Men icke ett steg vidare, jag skall hålla reda på djuret i mig. Han biter ihop tänderna och får något hårt över ansiktet. Så vänder han sig om och ser på henne. Han blir nästan brännhet — har hon genomskådat honom, har hon vid beröringen *känt* hans begär? Herre Gud hon är ju ingen ung oerfaren flicka — det är inte första gången — att han då alltid måste tänka på det där!

Och han går åter och sätter sig bredvid henne.

130

— Älskar du mig? frågade hon, är det möjligt att du älskar mig? Och han försäkrar att han gör det.

— Älskar du mig — fast jag är fattig och ingenting — fast jag ej ens har en fast anställning? frågar han. Och hon försäkrar att hon aldrig, aldrig älskat någon som han. Och de sitter och viskar till varandra som om detta vore den allra första vaknande kärleken som en vårdag tänt eld i dem. Och dock, tänker han, har hon i fem år varit hos en annan man, och han, han har varit hos Crispi. Livet är så underligt, det kastar oss hit och dit, man skall bara vara ett spån som följer med strömmen. All hans gamla melankoli griper honom, han känner sig bitter och olycklig utan att veta varför. Men han tiger och bara smeker henne, ömt, varligt, passionen är borta, han blir nästan tankspridd.

Ziri, hon vet ej heller hur allt detta skall sluta, hennes unga älskare ser ju på henne som om han tyst sörjde en död. Hon sitter och grubblar över detta, och plötsligt trycker hon sig intill honom. — Jag är så ensam — allt är så förskräckligt, rädda mig — älskade! Hon ryser när hon säger detta. Hennes mörka hår vilar mot hans kind, hennes ena fot och vrist är blottad, hon lutar sig starkt mot honom, och han känner hennes mjuka bröst. Han flammar till, tar henne i famn och kysser henne. Men med ett förskräckt utrop sliter hon sig lös, hon står darrande på golvet med nedslagna ögon. — Jag måste gå, jag har redan varit för länge, flämtar hon, och han stiger upp, ännu med rött, men behärskat ansikte, och hjälper henne med kappan. Han vill säga något, men rösten bara famlar, han omfamnar henne på ett så tydligt sätt att hon bannar honom. Och han hinner knappt fråga: När? och få till svar: I morgon, samma tid, förrän hon är utom dörren. Han står stilla och hör henne stiga in i hissen, tjutande går den nedåt, hela rummet vibrerar. Hu, det låter som en hög vargar när hissen går!

131

Men de träffas dagen efter, och dagen därefter och många dagar som flöt bort som ett ingenting. De gick sida vid sida utför blåsiga, våta gator, och människorna såg förundrade på dem och tyckte väl att de var mycket lyckliga, och det var de också. När de satt på någon kall och tröstlös soffa under Djurgårdens avlovade ekar och såg in i varandras ögon så kände de ej alls den fuktiga vinden som smekte dem hårt och omilt. De kunde leta sig vägar och gömslen långt in under träden och bryta grenar att sitta på. Och han berättade henne sitt livs historia och hon hörde på, och han dolde ingenting och för det tycktes hon älska honom ännu mer. Och ibland hade de en liten högtid för sig själva uppe på Terjes vindskupa, de hade vin och blommor och de var rusiga av salighet.

En dag, en kväll stred han med henne och vann henne fullständigt, och efteråt brast hon i gråt och grät länge. Och det var ganska besynnerligt: från och med den dagen kunde de ej vara tillsammans utan att äga varandra alldeles. Men ännu besynnerligare fann hon det, att hennes farhågor för att kärleken dem emellan då skulle upphöra alldeles inte slog in. De endast åträdde varandra häftigare, deras kärlek växte, syntes det dem, dag för dag. Men först nu kom där en skugga mitt i solen, den kom krypande sakta, men säkert. Det var det tröstlösa, det meningslösa i deras förhållande, som nu satt och gnagde deras unga hjärtan. Om sin man talade hon aldrig och han var henne tacksam för detta. Han beslöt att icke tänka på något, att bara leva för stunden, han sade henne att hon blivit en del av honom, att han aldrig, aldrig kunde bli fri mer. De måste alltid vara tillsammans och älska varandra. Och hon viskade att så skulle det vara, men de trodde ingendera att det skulle få vara så.

132

En dag när han ej träffat henne på tre dygn, gick han ut till Djurgården ensam och sökte upp en av de många platser där de suttit tillsammans. Där långt inne bland ekarna och almarna stod ett litet träd med nästan torra grenar. Han mindes att hon en gång rispat sin kind mot en av dem, han bröt av en bit av den och kysste den och tog den med sig. Han skulle kunnat kyssa märkena i sanden efter hennes klack. Hon var numera David Ramms lilla gud, någon annan behövde han ej för tillfället och han grubblade inte så mycket som förr. Han oroades ej mycket, han levde i ett tillstånd av vila och hänryckning på en gång, hela det fula livet var borta, det fanns bara han och hon.

133

De vågade ej besöka krogar och konditorier, men de uppsökte små billiga ställen i utkanterna av staden och satt där bland murare och målare och slaktare, vilka stirrade på dem så mycket de orkade utan att kunna störa dem det minsta. Och någon gång tog de tåget ut till förstäderna och satt hopklämda på någon billig biograf, när regnet drev dem under tak. En enda gång hade de druckit kaffe på Operabaren med påföljd att en av Ziris bekanta genast kom och hälsade på henne, kastande en förundrad blick på den magre ynglingen med det något svärmiska ansiktet. Sedan gick de endast till för deras bekanta omöjliga ställen och framlevde på detta sätt ett par månader.

Det är redan i november men ganska milt, själva vinterstormen far fram blid och nästan uppmuntrande genom gatorna, åtminstone tycker David så, tunnklädd som han är, vad är väl ändå stormen annat än ett glatt och ljuvligt budskap: samma storm susar ju kring dem bägge, samma stjärnljus flamar över dem därute i skogen bland de våta trädstammarna, samma fjärran buller från staden når deras öron, där de ligger sida vid sida på en yllefilt i lä bakom ett par klippor. Och hans älskade är ju så varmt klädd i sälskinn — vad kan det betyda om han fryser själv en smula, han är stark och seg, och han har ju först nu börjat leva!

Men i natt, när han kommer hem, är han verkligen hungrig. Han erinrar sig att han just ingenting ätit på hela dagen, och han är ju aldeles pank. Han minns att Ziri föreslagit att de skulle gå bort och äta kväll på ett avlägset värdshus, men att han avslagit det, han hade inga pengar, men det hade han inte sagt henne, bara att han nyss ätit. Hon hade sett ledsen ut, kanske var hon hungrig själv? eller anade hon att han svalt sig fram? Herre Gud, behövde hon mer än betrakta hans rock för att se det? Kanske detta, att han var så tarvligt klädd, var en del av orsaken till hennes rädsla för offentliga lokaler?

134

Hon var oftast så tyst och sorgsen numera, vem kunde veta vad hon tänkte på. Ångrade hon det hela? Men nej, hon älskade ju honom så vansinnigt.

Han satte sig i den tomma sängen — Terje och de övriga var bortresta på en vecka — och grubblade. För första gången blev det nu honom klart att han icke kunde fortsätta att gå så här, han skulle komma att gå under. Han hade ju föresatt sig att arbeta, att skriva en bok, att göra fria reportage för tidningarna — alltsammans hade sopats bort och gått om intet för kärlekens skull, och ville han inte gå under, måste han börja arbeta. Med vad? Kunde han resa hem? Från Ziri — och vad skulle han göra hemma? Nilenius skulle strax uppenbara sig, tala i ynkelig ton om hur svårt han hade det, lista ut om han var pank eller ej, förfölja honom vart han gick, pocka på hans sällskap. Om inte Nilenius funnes, skulle han kunna låna ett hundra kronor av Hartman, det räckte ett par månader där hemma, och så arbeta i lugn och ro en tid. Men då skulle Nilenius aldrig en dag lämna honom i fred, han skulle arbeta på att få David med på någon brottslig handling, så att denne bleve lika föraktad som han var själv. Han hade länge förstått att Nilenius syftade på detta — kanske hade han ej det så klart uttänkt, men han strävade dit ändå. För varje gång David lyckades med något och vann erkännande, sjönk Nilenius ihop — blev svart i ansiktet och dyster — för varje gång David kom hem pank och trasig, levde Nilenius upp igen, kom in på honom som ett slags hånfullt beskyddande far, beklagade och flinade. Å, det skulle inte vara så svårt att tänka sig att man sköt Nilenius ett revolverskott genom huvudet! Fördärvade han inte allt, hela hemtrakten, fanns det en vrå av det gamla barndomslandet i vildmarken där David trivdes och där han ej strax hörde Nilenius' klumpiga gång och pustande röst? Om han ändå ville supa ihjäl sig!

135

Denna natt sov han inte utan bara grubblade, det var så länge sedan sådant hände honom nu. Han hade verkligen vilat sig från all världen en tid. Nu var det visst tid att stå upp och vandra igen! Men Ziri, hur skulle han göra med Ziri? Han kunde ju aldrig få henne skild och gifta sig med henne, hans liv skulle aldrig komma att gestalta sig så. Var det då möjligt att fortsätta längre, bäst att göra slut — om han nu kunde!

Nästa dag sade han henne att han måste börja arbeta och att det var bäst de ej träffades på en vecka, han måste nödvändigt förtjäna pengar. Det gick ej an att gå så här. Hon tycktes bli glad över det — hon frågade om han skulle skriva. — Säg, kunde du ej bli tidningsman igen, undrade hon. Det var som om hon i detta sett ett svagt hopp till något som annars var omöjligt.

136

— Jag har endast varit tidningsman i Amerika, sade han, och det är så olika där — allting så specialiserat. På en av dessa små stockholmstidningar finns det intet annat än reportage som jag får göra — och det är mycket svårt att komma in.

I verkligheten ville han icke ha någon fast plats, det var nu en av hans sämre sidor, denna vagabondnatur, som ifall han sökte sig en syssla, strax drev honom ut på gatan igen — eller ut i skogen. Det är mycket illa, tänkte han, att jag är sådan, och jag önskar ändå inte att jag vore på något annat sätt. Men vad det vore skönt att ha ett tusen kronor just nu, så att jag kunde äta mig mätt varje dag och gå här hela vintern! Han hade aldrig hyst något agg eller någon avund till de rika, över huvud hade han alltid föraktat jordiskt välstånd, det var något som inte angick honom. Alltför mycket hade han tyckt sig genomträngd av känslan av alltings förgänglighet, så nära in på dödens och vanvettets ansikte hade han alltid stått, att han tyckt sig leva endast för att lära sig dö. Men nu föll det honom in att fattigdomen vore den största förbannelsen. Om han ej vore fattig, skulle han lätt kunna bli kvitt Nilenius. Han skulle kunna bygga sig ett litet nätt hus uppe i de hemlighetsfulla skogarna vid stranden av någon tjärn, och där skulle Ziri kunna hälsa på honom. Far skulle slippa att svälta och slita — och hur länge var det sedan lilla mor fick något nytt på sig? Mor skulle få en ny, varm dräkt, en mörkgrå dräkt som passade hennes grånande hår. Så liten hon var, mor, och så ung hon föreföll ännu! Och på brödernas grav skulle han resa en liten sten, som han skulle utvälja och hämta själv bland de mossiga, gröna hållarna vid Bandarbäcken. På stenen skulle han rista dessa ord: Med örat har jag hört talas om Dig men nu har mitt öga sett Dig. Med pengar kunde man göra mycket, med rikedom var man lycklig.

137

Vart hade han kommit? Gällde det inte att arbeta nu, inte drömma? Eller skulle han uppsöka Hartman — han var redan skyldig honom trehundra kronor — men det var ju ingenting för en förmögen man, en miljonär. Säkerligen skulle han med glädje låna honom ett tusen kronor om han uppgav ett klokt ändamål. Men någonting avhöll honom därifrån, en känsla av att detta ej vore annat än att uppskjuta katastrofen. Han måste skaffa sig arbete.

I tre dagar försökte han sin lycka på tidningsredaktionerna, men utan löfte om någon fast anställning. Däremot sade honom redaktörerna på ett par smärre dagliga tidningar att han vore

välkommen med litterära bidrag, historier ur vildmarkslivet, "så vilda som möjligt", uttryckte en herre sig. Vildmarksnovellen hade kommit på modet, poeterna var vildmarkspoeter. Man var villig att betala honom ända till fem kronor spalten för det han skrev, om det var bra och motiven var "från vildmarkerna".

138

Hela den påföljande dagen blir för honom som en suddig, men ändå besynnerligt beklämmande dröm, han sitter på ateljén ensam med huvudet i händerna, icke vetande vad han skulle göra. Hans kassa är snart slut. Han finner det skamligt att leva på kamraterna och han ville ej bedja Hartman om mera pengar. Han vet ej vad han skall göra. Ej heller förstår han sig själv. Han minns att då Ziri var hos honom, kände han beklämning vid tanken att ha närmat sig henne, han tivolade på att han verkligen älskade henne, ja, han hade till och med väntat med en viss otålighet att hennes steg skulle bortedö nedåt trappan. Nu när hon ej var hos honom, längtade han intensivt efter henne, han tyckte att hon var hans, helt och hållet, en uppenbarelse i hans fattiga liv, en rikedom att ha. Och ändå kom han ihåg att det han först älskat hos henne var hennes intelligens, hennes vörndnad inför religionens och bönsens under — men av allt detta hade han ju ej märkt ett spår under deras korta sammanträffanden, hon hade varit helt och hållet kvinna bara. Var det möjligt att kropparna från början åstundat varandra, och att de intellektuella beröringspunkterna endast utgjorde mediet, länken som skulle förena deras kroppar? Var det möjligt att kärlekens mekanism hos honom var så grov och enkel? Det dolde sig säkert något bakom, det kunde ej vara begär. Han satt på förmiddagen på ölstugan "Konungen" och begrundade detta, under det Monna Lisa svansade kring hans bord. Lokalen var så gott som tom. Hur kunde det då vara möjligt, ifall han var kär i Ziri, att han nu kunde uppehålla sig med att prata nonsens med Monna Lisa? Han till och med kurtiserade henne, han satt och fann ett visst beskt nöje i att göra detta, han började till och med åtrå Lisa. Nu ryste han för sig själv — var han verkligen ej bättre än vilken som helst slyngel, förmådde ej kärleken rensa ut något skräp ur honom, satt han bara ihop med erotiska begär? Detta föreföll honom smutsigt, och när han nu var sådan, då borde han också göra slut på sin förbindelse med Ziri. Medan han tänkte detta höll han Lisas hand och kände hur het den var. Jag är ett svin, tänkte han, undrar om andra män är likadana? Just då kallades Lisa bort, en ny gäst kom.

139

Den nykomne gästen bar ett par guldbågade glasögon över en mycket skarp näsa, hans ögon lyste dimmiga bakom glaset och hans kinder var pussigt bleka. Han hade en lutande gång och såg ut som om han bar på en tung börda, även när han satt, han pustade och torkade av sig svetten med en vit näsduk. Någoting av trött bitterhet fanns i hans ansikte, han var vårdslöst klädd och orakad, men hade något förnämt och tillknäppt över sig, hans rörelser och blickar skvallrade om en vaksam, pinad människa, en oändligt trött man, med många omsorger, fyrtio år kanske, ämbetsman, överhopad av arbete, som ramlat in här för att sitta i ett hörn i skuggan en minut, fri från vardagssläpets brännande hetta. Han drack ett glas öl och satt sedan med huvudet bekymmerfullt lutat i handen, vilande sig, som det syntes.

140

Någoting ovanligt i hans väsen kom David att betrakta honom. Kanske var det det att han aldrig sett ett så uttröttat ansikte förr — eller var det den lurande blicken, de misstänksamma vridningarna på huvudet? Av allt att döma var han stamkund. David steg upp, gick in i skänkrummet och ämnade fråga Lisa vem denne man var. Lisa var mycket glad åt besöket, och han nästan glömde bort både gästen och sin egen nyfikenhet, lade armen om Lisas liv och kysste henne häftigt. Men någon kom, och med ansträngt ansikte, ty han kände ett häftigt begär efter Lisas slanka, vackra kropp just nu, slet han sig lös, behärskade sig och frågade henne, fortfarande med armen om hennes liv, vem gästen med glasögonen var. Lisa svarade ögonblickligen, uttalade ett namn som kom honom att draga sig bort och blekna. Han skyndade till sin plats med hjärtat bultande, han satte sig likblek och tog en tidning liksom för att dölja sitt ansikte för denne trötte gäst mitt emot.

Detta var således den man han — den broder vars hustru det icke var honom lovligt att taga — här satt han — trött — jo jo — jaså — och här satt hans hustrus älskare, som mellan akterna kysste vilken krogflicka som helst. Han lämnade ett mynt på bordet och rusade iväg. Men bilden av den trötte, nästan kutryggige mannen med glasögonen förföljde honom även ute på gatan.

141

Han ville ej en enda varelse ont, han ville ej heller tillfoga den här stackaren något lidande. Han ville leva i fred och vänskap med de trötta och pinade människorna. Men hur bar han sig i stället åt? Han var ett svin och det fattades honom kraft att låta bli att vara det.

Jag tror jag blir cynisk, mumlade han. Jag har ingen rättighet att vara det, och det är ju sant att jag älskar henne. Jag älskar henne vansinnigt — och ingen klok människa fäster avseende vid om jag kysser Lisa. Det är bara kroppen som vill ha sitt. Men varför är då min kärlek ej nog stark för att göra alla sådana små tilltag motbjudande? Nej, saken är helt enkelt den att jag inte älskar henne. Och i denna dag skall jag tala om det; göra slut på detta. Jag vill inte stjäla henne från den trötte mannen med glasögonen. Han sprang upp och knöt händerna. — Jag vill — inte! ropade han. Jag skall bli en hederlig människa, även om jag är trasig och fattig, skall jag dock känna mig ren invärtes. Punkt och slut!

Men hon, hon har väl också en röst, tänkte han vidare. Om hon säger att hon ej vill leva utan mig — och det har hon sagt — då gör jag ju henne olycklig. Men hon skall också lyda sitt samvetes röst, om hon har något, och svider det, så är det bara bot för vad hon felat.

142

— Och ändå har jag ej någonsin riktigt velat gå med på detta, tänkte han en kväll. Jag ville det egentligen inte, jag är rädd för den och det är liksom vår synd bleve större då vi begår den därinne. Det kunde ha räckt till med Terjes vindskupa! Han stod en stund framför Ziris port innan han gick upp och ringde. Tamburklockans surrande någonstades därinne, när han nervöst pressade knappen, kom honom nästan att rygga tillbaka. Jag är en klen och omanlig älskare, tänkte han.

Hon öppnade själv, som så många andra gånger. De satt en stund i salongen. David såg sig alltid ängsligt omkring, i varje vrå misstänkte han att någon åskådare skulle ha gömt sig. Och när de om en stund befann sig i sängkammaren stred hans känsla av brottslighet ännu med hans lidelse och hans fruktan för en katastrof. Genom den där dörren, tänkte han, har *han* gått många gånger, han har knackat sakta, ömt, tillbedjande har han i mörkret gått på tå fram till denna vita säng för att se om den högt älskade sov! över denna matta har han smugit sig — i skymningen — med sträckta armar — —

Och när han ägt henne, förekom det honom som vore rummets tunga parfymdoft redan gammal, som om deras glädje blott varit svindel. Men bara han såg på henne, älskade han henne igen, mycket mera än förr. De liksom hämtade andan nu, de drack vin och hetsade upp sig sedan, de var, vanvettiga, vilda, och när de slappa och förbi låg bredvid varandra, nakna, med heta kinder och begäret ännu lysande i ögonen, fast muskler och kött vägrade bistå dem mer, då kände han äckel och hat till alltsammans. Då kom för honom denna starka känsla av att verkligen ha *gjort orätt*, och den ville nästan krossa honom. Rummets väl stämnda färger tilltalade honom ej mer, den tunga vita gardinen låg i stränga, brutala veck, den vita sängen hade fläckar i lackeringen som han ej sett förut, golvmattan var bestämt giftig. Vad var det också för en skammens hetta som fyllde detta rum? Och i denna känsla blandade sig fruktan: var det då säkert vad hon sade, att de aldrig skulle kunna överraskas här?

Just som han klätt sig färdig i badrummet — han var så rädd att han placerat sina kläder där — hörde han plötsligt ett litet skrik. Ziri rusade in, likblek, nära att falla.

— Han — göm dig — han! flämtade hon.

David var egentligen endast feg, när han gick och väntade på något som skulle inträffa, en gång i sticket ägde han en viss desperat kallblodighet, till och med när det gällt livet hade ofta ett kallt lugn inställt sig. Och nu hade han ögonblickligen klart för sig att även om mannen kom direkt in i sängkammaren vore det möjligt att rädda sig — för så vitt Ziri förstod att hålla mannen kvar en minut. Han var emellertid nu klädd från topp till tå, han såg sig omkring i toaletterummet. Det fanns bara en dörr dit, och han steg på tåspetsarna fram och reglade den. Därpå undersökte han sina fickor: han tycktes ej ha lämnat något därinne. Och just nu hörde han mannens röst ute i salongen. Han ropade på Ziri. Det berodde nu på om mannen hade något ärende hit in — vilket väl knappt var troligt just nu. Det var icke rädslan som nu gjorde Davids kinder så vita, det var skamkänslan. Han förbannade sig själv. Jag är löjlig, tänkte han, helt enkelt löjlig, en narr, som gömmer mig för mina narraktigheters skull. Ett svin är jag! Och hon är en idiot som kunnat riskera detta!

— Ziri! hörde han mannens röst, skälvande, men klar.

— Ja, Harry, svarade hon från sovrummet. Det lät som om hon låg i bädden och talade, med täcket nästan över huvudet. Hon hade alltså haft sinnesnärvaro nog till detta. Med våldsamt bultande hjärta böjde han sig framåt mot dörren och lyssnade.

— Är du sjuk? Han var nu i dörren till hennes rum.

— Ja, sen i morse. Hon talade rätt lugnt, hennes rädsla kom dock väl till pass, rösten skalv till som om hon talat under frossbrytning.

— Jag ringer till doktor Ekstrand, då? Vad är det med dig, lilla barn? Ingenting farligt? Jag ringer. Jag kom hem bara för att tala om en glad nyhet, en verkligt glad nyhet.

— Vad då? Säg fort! Hon flämtade häftigt.

— Men du har ju feber, människa! Du kan dö! Vänta, jag skall hämta några pulver — det finns i toaletterummet — vänta, lilla du! Stackare, jag ringer genast —

— Hämta ingenting, jag tar inte några pulver — nej, kom inte hit — och jag — jag blir snart bra.

Men han var redan vid dörren, som han försökte öppna. — Som sagt, och jag som hade en så glad nyhet — men dörren måtte vara reglad inifrån — är någon av barnen därinne? Det måtte vara något fel med låset!

David såg sig omkring. Om låset — om regeln gick sönder. Då var allt förlorat. Det fanns ingen möjlighet att gömma sig härinne. Han fick ögonen på ett fönster — tredje våningen — tredje våningen — han smög sig dit och såg ned på en gård, betong, mumlade han, och gatsten. Jag är förlorad. Han drogs åter mot dörren, han kände en viss avsky för att stå undangömd till hälften i ett hörn när den gick upp. Mannen hade tydligen slutat sitt försök att få upp den — Ziri underströk hans funderingar på något fel med låset. Vilken idiot! Men nu kom han tillbaka med något verktyg som han satte in i låset. David stod på ena sidan och mannen svettades på den andra. — Hon kan inte sin roll — tänkte han — om jag bara tänkte på det förut — och just då flög dörren upp. Han hörde ett vansinnigt skrik från Ziris rum — han nästan förbannade henne, om hon tegat, om han fått gälla för inbrottstjuv, det hade varit bättre.

De stod mitt emot varandra, mannen med glasögonen och David. En hel minut stirrade han på David, idiotiskt, häpet, mållöst. Sedan tog han sig över pannan, tycktes fått något klart för sig, steg åt sidan och släppte fram David som likblek gick förbi honom, men stannade vid dörren,

liksom om han ansett det vara tillbörligt att han utstod straff, utkastning, skällsord, ångest. Mannen med glasögonen såg på honom med en vansinnigs ögon, skälvande i hela kroppen. Sedan gick han till sängkammardörren och såg på Ziri, varpå han stapplade fram till en korgstol i salongen, satte sig och brast i våldsamt gråt.

David hade på några sekunder genomgått två stadier och befann sig med ens i det tredje: från yttersta förskräckelse till onaturlig likgiltighet och från likgiltighet till skamkänsla och medlidande, och utan att tänka på vad han gjorde lutade han sig mot dörren till Ziris rum, med ryggen vänd mot den hysteriskt snyftande kvinnan, och såg i stel, stum sorg på mannen i korgstolen. Men då denne plötsligt lyfte upp sitt tårdränkta, förvridna ansikte och såg på David, tyckte han sig själv krympa ihop och betäckte ofrivilligt ansiktet med händerna. I tyst ångest men med en viss känsla av att i alla fall någonting orätt höll på att bestraffas, lyssnade han till den brustna, hypokondriska rösten från det snyftande klädbyltet i korgstolen. Han vågade ej se på honom av fruktan att liksom brännas av glansen från dessa blänkande ögon bakom de fuktiga glasen. Rösten talade verkligt.

— Jag har vetat det här — ja, ja, ja, det har jag vetat, det här har man sagt — men jag inte trott — ja, ja, stå där, stilla där, det är alldeles riktigt att ni skall stå där, David Ramm, mellan mig och — och den där! Där skall ni stå — stå bara stilla där — 147

Han tystnade och tycktes försöka behärska sig, han kämpade mot sin upprördhet med onaturlig styrka men snyftade till sist igen. Men nu lät rösten fastare, icke fullt så vansinnig som nyss:

— Och ni säger ingenting, ni, David Ramm? De säger att ni heter David Ramm — men vad vet jag, jo visst, David Ramm. Sitt ned, jag ber er, jag är ändå en människa, ni är kanhända också en — kan ni inte tala med mig, ni skall ju vara så intelligent? Hör ni! skrek han plötsligt liksom i raseri, pekande på en stol med armstöd, sitt ner, säger jag! Ni är ju min gäst — inte sant? Sitt ned! säger jag, ni är väl inte feg så att ni springer er väg! Sitt ned! jag befäller det!

David satte sig, mycket vit i ansiktet, med en min som en ångerfull brottsling tog han emot varje ord som ett piskrapp, som ett piskrapp väl förtjänt. Å, det kändes nästan som en barmhärtighet att bli plågad så rättfärdigt, så rättvist. Måtte han bara förbanna mig, tänkte han, det skall göra det lättare för mig.

— Så ja, vi har en del att tala om, en del att tala om. Han hade slutat snyfta och stirrade på den unge mannens ansikte, men utan hat, bara med förtvivlan i varje min och rörelse. — Jag har vetat det här, att det skulle gå så — det är mitt öde, men vet ni vad ni har gjort? Tror ni på Gud, herr David Ramm, tror ni sådant? Jag — har också trott på en Gud, när jag var ung — och — han pekade häftigt mot sängkammardörren — hon har hjälpt mig att tro. Ni kan inte tro vad vi älskade varandra! Vad jag älskade henne! Hur jag slitit och släpat och svultit — vi var så glada när skulderna blev betalda — och lilla Elsa skulle få uppfostran — var är hon nu då, lilla Elsa, Elsa! ropade han hårt, kom och tala med din pappa! Bortskickad — vad vet jag — 148

— Låt bli att tjuta därinne, låt bli att snyfta! skrek han plötsligt och sprang upp. *Du* har väl ingenting att lipa över — kärlek och barn och hem har jag gett dig, och älskaren sitter ju här — sitter här, säger jag. Han slog häftigt igen dörren till Ziris rum och började gå åter och fram på golvet. Var inte rädd, David Ramm, sade han hånande, jag skall inte slå er. Sitt ned igen, säger jag!

Och den groteska scenen började på nytt, de satt stilla mitt emot varandra och den vansinniga rösten talade:

— Ni trodde jag var dum? Rösten lät väsende som en orm. Ni trodde jag var dum! Å nej — å nej — jag har läst sönder min hjärna — och sett mycket mer av världen än ni — mycket mer än ni, hör ni det? Man kan inte lura mig, inte. Älskar ni henne, säg att ni älskar henne, att ni fördrar skammen och vanäran av fattigdom och allting för att gifta er med henne? Va? Sägg? Svär det! Att ni fördrar själva döden, men att ni kunde ej annat för — för att ni inte kan leva en minut utan henne! Jag vet att hon älskar er, jag har vetat det länge — länge — å, så evigt förbannat länge jag har vetat *det* — svär det, svär att ni drevs av en stor och ren kärlek, att — om ni svär detta, vet ni då vad jag gör? nästan viskade han fram. Och David begrep alltmer att sinnesrörelsen gjort honom vansinnig. 149

— Ni svarar inte! Jo, jag gör så här: jag förlåter henne för hennes stora kärleks skull, och för er — jag skall säga: jag förstår er —

David rusade upp. — Jag — låt mig gå — jag vill ingen förlåtelse ha. Han skalv som ett asplöv. Den halvt vansinnige högg honom i kragen.

— Ha — ja så! Ni vill inte — ni — ni älskar henne inte — men ser ni, det gör jag. Och därför så — må fan ta er!

Han kastade sig med en våldsamt rörelse mot David och högg honom i strupen. David hade hittills känt sig vilja fördraga all slags bestraffning som ett slags rättvisa. Han var dock brottslig. Men nu slog han bort mannens hand och steg åt sidan. Den rena kroppsliga handlingen hade återgett honom en del av hans lugn. Tårarna stodo honom dock nästan i ögonen. Mannen med glasögonen stirrade hatfullt på honom. Plötsligt bet han i raseri samman tänderna, högg tag i en järnlinjal på bordet och skrek:

— Vill ni då att jag skall mörda er, skall jag mörda er?

— Om ni kunde, stackars människa — men ni kan det inte, nästan snyftade han fram. Jag försvarar mig i alla fall av gammal vana. Jag är så — stark mot ni. 150

Den vansinnige stod en stund och stirrade på honom, därpå sprang han till andra ändan av

rummet. Hans krokiga gestalt och tärda utseende nästan skrämde David ännu mer än hans hot. Han kom tillbaka med en bok.

— Brukar ni läsa i bibeln — viskade han med väsende stämma — jag har lagt emellan här tills ni skulle komma — tills ni skulle komma, hör ni. — Han ryste som i frossa, vaggande fram och åter med kroppen medan han sökte i boken. Så fick han upp stället, såg virrigt omkring sig och läste med hög, brusten röst, nästan snyftande:

“Och Nathan sade till David: det var en gång i en stad två män, den ene rik, den andre fattig. Och — och den rike hade — många får. Den fattige hade intet — — — utom ett enda litet lamm som han köpt och uppfött — och som — som åt bröd ur hans händer — hör ni det? viskade han — som — åt — bröd — ur — hans — händer — hans händer, och drack ur hans bågare och låg i — i hans famn. Och det kom en vägförande — —“

Han avbröt sig och föll i gråt. David gick fram till honom och sade utan att närmare tänka på det, skakande av rörelse:

— Jag ångrar mig, jag har gjort illa — kan — det finnas förlåtelse för detta? Kan ni förlåta mig — eller bara ej tänka så bittert på mig?

— Förlåta? Er? Den förkrympte, darrande mannen reste sig upp till hela sin längd och såg genomträngande på David.

151

— Än henne då? Han pekade med en krampaktig rörelse mot Ziris dörr. Vad skall vi då göra med henne? Nu tog han igen ett steg mot David. Gå! Gå fort! skrek han, och det såg ut på nytt som ville han kasta sig över honom. David stod stilla, likblek, men utan fruktan, endast kännande en förkrossande blygsel. Den stackars förorättade mannen gick plötsligt tillbaka till sin korgstol och satte sig där med huvudet begravet i händerna. Tyst och sakta som om han varit rädd för att störa honom, smög David sig ut och nedför trapporna.

Sakta vandrade han gatan framåt, och om han inför någon haft att göra reda för vad som hänt däruppe och hur han känt det, skulle han icke varit i stånd därtill. Endast en sak trodde han fullkomligt klar: förbindelsen med *henne* var i och med detta avbruten, han nästan kände avsky för henne, fast han visste att han bort känna mera avsky för sig själv. Men han kände också denna senare avsky, den var emellertid så stark att den förlamade i stället för att riva upp. Han kände sig icke misslyckad eller krossad utan *dömd*. Hans liv hädanefter kunde ej försona vad han brutit mot en ensam, ärlig och strävsam man, som älskade sin hustru. Han hade förstört hans liv och han kände sig som en mördare, den där visserligen fått nåd för offentligt straff, men som aldrig kunde gottgöra vad han felat. Medan han gick och tänkte så, kom han förbi den lilla krogen “Norden” och gick in i matsalen. Han kände sig långt ifrån hungrig, det var snarast för att få vara i fred i fruktan för att möta någon bekant på gatan. Han utvalde ett bord längst bort och beställde utan att närmare reflektera över saken det första bästa han fann på matsedeln, ivrig att bli av med den flintskallige, sliskige kyparen fortast möjligt. Han drack en kvart rödvin till steken och gick direkt ut i kaféet. Då var klockan omkring fem, det fanns helt få gäster därinne. Han satt i en mörk vrå och beundrade lokalens förgyllda pelare och otäckt dammiga palmer, rummets fulhet stötte honom ej mer, han tyckte han haft behov av ett ännu vederstyggligare för att känna sig hemma. Föraktet för sig själv hade blivit nästan avsky, han förundrade sig att han kunde äta och dricka, han drack en myckenhet konjak till kaffet utan att känna sig berusad. Och nu först kom scenen från Ziris hem igen i all sin vedervärdighet. Om och om genomgick han den, försökte erinra sig varje detalj. Stödjande huvudet mot handen, fann han ett visst nöje i att sluta ögonen och i minnet rota igenom varje småsak som förknippats med händelsen. Hur många gånger han besökt henne däruppe mindes han ej. Man kom först in i en rymlig tambur, och sedan i en hall, sedan en salong. Där var ett grönt bord, ett rektangulärt bord med en grön duk, och stolar med grön stoppning, hela rummet var hållet i dämpat grönt, och där hängde en tavla mellan två dörrar med ett skogslandskap, en vild och mörk tjärn och furor omkring, små näckrosor lyste ute på vattnet. Det fanns ett slags salong till, i vitt, han hade aldrig trott att han kunde minnas allt detta, och där var en boksamling och en dyrbar flygel och alltsammans i en gammal förnäm stil. Hur han nu ansträngde sig kunde han ej minnas hurdana stolarna såg ut, det var förargligt — han måste hoppa över det. Alltså — han drack ännu ett glas, häftigt, som om han varit ivrig att bli berusad — sedan var det Ziris rum. Jag minns rummet, tänkte han, ett vackert rum, men jag minns henne också, hon älskade visst att gå klädd i sammet, hon var så mjuk i denna sammet. En gång hade hon haft en kärleksdräkt som fullkomligt berusat honom — en nunnedräkt i kolsvart med ett silkesrep, ett svart silkesrep, om midjan, hon verkade så kysk i den, och när han löste upp den, fanns hennes fullkomligt nakna kropp därunder, vit, skön och het som eld. Han hade älskat att ligga pressad över henne under det hon hade dräkten på sig, och så häftigt riva upp den — — vad det föreföll barnsligt nu! Och barnsligt var allt det andra de gjort, enfaldigt och gammalt.

152

153

Och så — mannen med glasögonen. Han rätade upp sig och såg sig skyggt omkring som om han fruktat få se honom. Mannen med glasögonen, hur bar han sig åt nu? Och Ziri, hur tog hon saken? Kan väl åren, kan väl åren hos dem läka även detta fula sår, som han rivit upp? Om han nu aldrig återsåg Ziri mer, och det skulle han aldrig göra, kunde det då finnas möjlighet att mannen förlät henne, att allt blev vad det varit? Men han visste ju ej hur det varit, det kanhända alltid varit — nu för första gången pressades en tanke på honom att hon kanhända haft någon liknande förbindelse förut.

154

Skulle mannen förskjuta henne? Skulle han bli vansinnig? Eller var han redan vansinnig?

Han måste gå härifrån, hem till kamraterna, där skulle han kanske kunna glömma av alltsammans, åtminstone en halv timme. Han grävde efter penningar i fickan, han tycktes ej ha

några. Då blev han plötsligt rädd. — Idiot, mumlade han, hur kunde jag? Jag visste ju att jag var pank. Nu går det på tok — han måste ringa till någon — men vem? Ateljén hade ingen telefon. Han hade ingen att ringa till — utom Monna Lisa! Hon var den enda av hans bekanta som kunde nås på telefon. Men detta var hädelse. Å, Hartman, att han ej tänkt på Hartman! Han reste sig och sprang till telefonen.

11. Monna Lisa och historien om de små snörena

Varför han i alla fall ringde till ölstugan "Konungen" och talade med Lisa i stället för att ringa upp Hartman var en lång tid efter ett mysterium för honom. Han ringde till "Konungen" och hade tur: Lisa hade slutat sin tjänstgöring och stod klädd och färdig att gå hem. Han sade henne rätt fram hur det var och bad henne komma till "Norden". Han skulle skaffa pengar innan kvällen och återbetala henne. Lisa hördes litet förvånad men var begåvad med ett gott hjärta, dessutom tilltalade det henne att komma så där oförhappandes ut på äventyr. Men medan han satt och väntade på henne, blygdes han, tog sig själv i upptuktelse, svor att han endast skulle låna tjugo kronor av henne, bjuda henne på kaffe och gå med henne till porten. I morgon skulle han sälja det manuskript han redan hade färdigt för "Eldsflamman" och gå direkt till "Konungen" och betala henne. Hur har jag kunnat glömma mig så, mumlade han, att jag kommit ut för allt detta? Har jag slutat tänka på min själ, är jag kvitt både böckerna, grubblet, ångesten, dödsaningen, och har jag bara blivit en vanlig kurtisör, en simpel kvinnojägare? 155

Och just nu kom en tanke för honom som ej plågat honom på länge: hur far och mor hade det. Svält de, så där halvt om halvt, led de brist, och — det allra värsta? Bad far för honom? Trodde de att han låg däruppe i stugan vid Asanders ås och läste och skrev? Hade Nilenius varit där och funnit kulan tom, och hade han sedan gått direkt till Davids föräldrar och berättat att fågeln flugit ut? Bad far — för — vällustingen? Tänk om far och mor visste! Gud hjälpe oss, de skulle aldrig få veta det! Här fanns ingen Nilenius som i minsta detalj bevakade alla hans vägar. 156

Drucken till hälften, började han bli vek till sinnes, han rev ett blad ur anteckningsboken och började med blyertspennan ett brev hem. När han skrivit en stund, påminde han sig att han en gång förr rivit ett blad ur anteckningsboken. Det var på "Konungen", Lisa hade skaffat ett kuvert. "Ända sen i går natt kan jag ej leva utan er —"

Han stoppade ner anteckningsboken, skrynkade till brevet hem och kastade det på golvet. Där kom Lisa!

Hon var klädd så att det skulle föreställa elegant i kappa och muff och bredbrättig filthatt, och hon gick genom lokalen fram till hans bord med en löjligt drottninglik gång. Allt flera gäster hade kommit till och hon bekikades från tre håll av stirrande ögon ur ovala, blanka, röda, intetsägande ansikten. David visste vad de tänkte om henne, men det kvittade honom lika. Man kunde inte frångå att hon var vacker, de här herrarna skulle säkert med glädje gett ut ett par hundralappar på henne, om de fått. Men Lisa var ännu inte därefter, inte ännu åtminstone, hon ville bli gift med en skrivare, en som satt på kontor. Det var hennes dröm, och hon var uppriktigt ledsen att inte den här gossen David satt på kontor. Hon nickade vänligt åt honom och slog sig ned med förtjust min, helt nära intill honom i skinnsoffan. — Jag skall återbetala i morgon — då åter jag frukost på "Konungen", började han ivrigt, nästan för ivrigt.

— Det tvivlar jag inte på, det blir nog bra med den saken, sånt här kan hända vem som helst, svarade hon snällt och såg beskyddande på honom. Hon ville ha likör — och punsch, men hon drack bara ett glas av vardera, hon var mycket försiktig och måttlig, och David brydde sig inte om att truga henne. Om en stund stack hon två tior i hans hand, under bordet så att ingen av gästerna skulle se, han stoppade ner dem, kände sig räddad och kunde ej låta bli att trycka hennes hand litet hårt under bordet. Till svar lutade hon sig litet väl mycket intill honom, så att en fyrkantigt växt herre mitt emot med ett rödrandigt ansikte bara gapade av avundsjuka. — Den herrn skulle känna sig stolt att sitta vid hennes sida, de flesta av "Konungens" gäster vill gå ut med henne — varför känner jag mig inte stolt? 157

Hon pratade mycket med honom. Hon påstod att fast det var så många som ville gå ut med henne och bjuda henne på teatern och på cirkus och på restauranger, så brydde hon sig inte stort om en enda, hon kunde inte gå ut med någon annan än den hon intresserade sig för. Men om det var någon som hon riktigt intresserade sig för, då gick hon nästan vart som helst — hon kunde inte svara för vad hon gjorde — men då måste hon vara kär, förstås, annars var det alldeles omöjligt. Aldrig nånsin i livet skulle det kunna komma på fråga att en karlsperson, som hon uttryckte sig, skulle få komma henne för nära om det inte var fråga om riktig kärlek.

— Du ska aldrig gifta dej, föreslog han på måfå, för jag har sett så många äktenskap, och dom blir bara olyckliga. Eller om du ska det, så gift dej för pengar, det är det bästa. 158

— För pengar, usch nej då, aldrig i livet! Kär ska jag vara, fast nog medgives att det kan bli olyckligt när en gifter säj alltid, om det vill till. Hon satt och skvalpade med punschglaset så att det rann över på fingrarna, hennes fylliga underläpp sköts ut en smula och hon trampade och trummade med foten under bordet. Det är en familj som bor ovanför där jag bor, inte är dom lyckliga inte, han — du skulle bara höra såna läten det är däröppifrån — han pinar barnen för att han hatar frun så — jag vet en hel historia, men man kan knappt tala om det, så ruskigt är det — och ändå säjs det att dom var så lyckliga när dom gifte säj och inte är dom värst gamla heller och han har hittat på någonting som låter så hemskt så han plågar dem var kväll, dom gråter — jag

kan inte bo där snart —

Han hade suttit och hört på henne med blekt, förstört ansikte, nästan förströdd. Nu räck han till och såg på henne. — Lisa, får jag följa med dig hem och höra — och du berättar detta för mig. Han hade bara en biavsikt med förslaget, och hon tycktes ana den. — Du får inte komma upp på mitt rum, nej, jag vill inte. — Men jag lovar att vara så snäll, jag skall bara sitta alldeles stilla — jag vill gå någonstans, jag vill ha sällskap i kväll. Hon iakttog hans min med prövande ögon. — Du — du är inte som de andra, du är så häftig och konstig, jag skulle inte våga, sade hon förvirrad. — Men snälla du, vad gör det? Jag svär att inte försöka ta i dig en gång, jag — är så ensam!

159

Slutet blev att han gick med henne. Vid porten ångrade hon sig igen, men han var envis, han åtrådde henne, hela hennes väsen var så fränksilt Ziris, så vulgärt. Han skulle göra sig kär i henne, han skulle skaffa sig henne som sällskap, hennes dumhet skulle passa honom, och hon retade honom med sin utmanande slanka men ändå fylliga kropp. Han övertalade henne, han ljög för henne, viskade att han tyckte om henne, och hon rodnade och lät honom hållas. De kom in i ett tarvligt möblerat rum två trappor upp, en hålögd kvinna med gult ansikte, troligen värdinnan, tycktes vilja äta upp dem med ögonen när de gick in men hon drog sig tillbaka i köksdörren och slog igen den med en skräll. — Jag kan få ett stiligare rum än det här, jag behöver inte krusa, jämt är hon misstänksam och vaktar en som man vore ett barn, sade Lisa.

Väl inne i rummet, visade Lisa ingen ängslighet för hans närvaro, men David satt i hennes tarvliga soffa och kämpade med sig själv. Hans lätta rus höll på att lägga sig, han kände sig vara på fel väg, en mörk och smutsig väg, och det lättsinne, som behövdes för att fullfölja de avsikter han haft mot Lisa, svek honom. Han tyckte att det kunde räcka nu, med last och lögn och dagdriveri. Men nu satt han här i alla fall — och — vad var det?

Från våningen ovanför hördes ett svagt ljud som han först liknade vid en duvas kuttrande. Så småningom ökade det i styrka och föreföll som ett barns gråt, men avbrutet, liksom sönderryckt i små korta stön. Sedan kom ett kvävt rop, med något outsägligt brustet i.

160

— Han heter Larsson, sitter på kontor hos Michelsens, upplyste Lisa. David hade en förnimmelse av någonting fasansfullt som ville tränga sig genom taket ned till dem. — Slår han barnen i fyllan? frågade han.

— Nej då, han har hittat på andra sätt, ingen vet säkert utom en enda sak som värdinnan sett en gång — han ger dom kaffe och svagdricka och sånt där, och så vet man hur det är med småttningar, dom där pojarna är bara fem och åtta år — jag vet inte om jag kan tala om det — men värdinnan kallar det tortyr — vet du vad tortyr är? Är det farligt?

— Du pratar! David reste sig upp och gick alldeles inpå henne, tog henne varligt i armen och satte henne i soffan. Visst vet jag vad tortyr är — berätta nu alltihop, allt du vet!

— Å ja, nog för att jag kan tala om det, han har små smala snören som han binder om — så när dom gråter och skriker och vill gå ut — och han vill inte att dom skall gå ut — för han vill plåga dom — så tvingar han dom att stå stilla och han binder om snörena, så att det inte skall komma — komma ändå — och dom sväller opp av det — och det är då dom gråter och han sitter och vaktar dom — han är visst vansinnig — men ingen kan göra nånting, för i främmandes närvaro är han så öm så mot dom. Är det säkert att det heter tortyr?

161

— Men värdinnan då, som sett det?

— Ja, jag vet inte, han betalar hyran i förskott och lär vara så bra på alla vis — och hon säger att det inte angår henne —

— Men hon kan stämmas som vittne?

— Det vet jag inte — hör du — hör du — nu igen! Och den snälla lilla Lisa började snyfta. — Jag tycker så synd om barnen, sade hon. Kan du inte hjälpa mig — —

Han stirrade på henne utan att kunna svara. — Säg till honom, mumlade han, men vad skulle det tjäna till? Varför kom jag egentligen hit? För barnens skull! Det uppskakande i historien hade alldeles kastat honom ur det lystna erotiska tillstånd i vilket han kommit hit. Gråt inte mer, sade han, dom har visst tystnat däruppe nu. Nu skall jag gå — du ser ju att jag håller ord, jag lovade vara ordentlig.

— Du får inte — du behöver inte gå, jag kan koka te åt oss, jag har ett spritkök, sade hon ivrigt. Hennes ansikte blossade av iver och blyghet. Hon kastade sig plötsligt om hans hals och såg honom in i ögonen. Du är så hederlig, så ärlig, du springer inte efter alla slags flickor som de andra gör. Säj, viskade hon i hans öra, rycker du om lilla Lisa?

— Man är inte alltid så säker på sina känslor, svarade han hastigt i det han nervöst lösgjorde sig. Man behöver tid ser du, och tänka efter, så att man inte säger det man inte riktigt — ja, jag menar, jag tycker om dig i alla fall. Han slet sig ifrån henne och kunde knappt behärska sig när hon kysste honom vid dörren. När han kom ut i tamburen, såg han det håliga, rynkiga gumansiktet försvinna utåt köket igen. Hon hade således spionerat. Han skrottade, var rödde det honom. Plötsligt fick han en idé, han smög sig sakta uppför trappan och stannade framför en dörr med namnet Persson. Det måste vara här, tänkte han, han var mycket blek och nästan alldeles lugn. Plötsligt ljöd ett dämpat skrik därinifrån, han kände igen det. Dumheter, vad rör det mig, vad vill jag göra? Men barnen, barnen, visst rör det mig i alla fall. Det rör mig, upprepade han. Skall jag? Han satte pek fingret mot knappen till ringledningen och hans hjärta slog litet fortare. Men så tryckte han till, ilsket hårt. För barnens skull! sade han högt i det han hörde tamburklockans surr därinne. Steg hördes, manssteg tydligen. Och dörren öppnades sakta av en medelålders man med ett nervöst, vansinnigt ansikte, alldeles vitt och med borstigt,

162

upprättstående hår. Mannen ämnade av någon anledning ej släppa in David, ty han steg ut i tamburen, sköt till dörren bakom sig och frågade med otålig röst vad det var fråga om.

— Ni pinar barnen, svarade David häftigt, varför gör ni det?

Till svar snurrade mannen nästan runt, stannade sedan och stirrade enfaldigt på David. Hans ansikte blev med ens mycket rött. Vem säger så? frågade han nära på ödmjukt, med ett steg åt sidan som om han varit rädd.

— Alla era grannar säger så. Vad är ni för en? Ni måste betänka att ni är sjuk, pervers, och ni har ingen rättighet att ha era barn hos er. Begriper ni inte så pass?

— Det är lögn, det är inte sanning, stammade mannen, jag slår dem, jag erkänner att jag slår dem, men det andra är bara lögn, bara förtal, hör ni.

— Vad för något "det andra"? frågade David hårt, jag har inte sagt något om sättet. Men nu förstår jag att även "det andra" är sant. Ni skall gå till en nervläkare och bekänna alltsammans, hör ni, så blir ni räddad från vansinnet, och lova mig att inte göra så där mer!

Mannen vände bort ansiktet, darrande av blygsel, under det David gick nedför trappan. Men plötsligt tänkte han: denne stackare är så feg att han kanske kan skrämmas att upphöra med det där. Och han återvände till mannen, som just nu stod i dörren, satte sitt ansikte nära in på hans och sade:

— Om ni gör det en enda gång mer, så mördar jag er! Med kniv, hör ni, med kniv!

Mannen sprang in, slog dörren i lås och David hörde ett hånskratt där innanför. Jag är en idiot, tänkte han. Nu gör han det bara mera i hemlighet än förr. Varför skall jag också lägga mig i det som inte angår mig?

Den omänskliga gråten från de små barnen ljöd ännu i hans öron när han sakta gick uppför de fyra trapporna till Terjes vindsrum.

Terje låg och läste en detektivroman, spottande som vanligt. David berättade historien.

— Kunde du inte slå honom? Stryk hjälper mot mycket, undrade Terje lugnt. Han lät sig aldrig bringas ur fattningen. Det där är bara en av skorvarna i livets ansikte. Men har du inga pengar så att vi kan gå ut och äta? Kommer aldrig det där fruntimret hit mer med några blommor? Mager är du som en skrika.

— Jag är uttröttad på allting, allting äcklar mig.

— Då har du bara fått för litet brännvin. Men du kan vila dig här om du vill, så går jag ut och äter.

Han lät Husfadern gå ensam ut och äta för återstoden av Lisas pengar och satt själv och ruvade i ett hörn. Då och då gick han upp och gjorde ett slag över golvet med snabba steg och satte sig igen. Skulle han resa hem ifrån allt detta, upp till skogarna? Och vad angick honom nu denna historia med snörena och de små barnen? Ahå, du lever ännu, gamle Gud fader, sade han högt för sig själv, du har inte glömt din ringa tjänare, du gav mig en vink uppe hos Lisa — att jag inte skulle glömma dig — det är *Han* igen — Han är överallt, ja, livet är skönt och förskräckligt — hur är det nu Byron sjunger — fast han vet nog vad människan är för ett djur — hur är det?

"We'll talk of that anon. — 'T is sweet to hear,
At midnight on the blue and moonlit deep
The song and oar of Adrias gondolier,
By distance mellow'd, o'er the waters sweep;

'T is sweet to see the evening star appear,
'T is sweet to listen as the nightwinds creep
From leaf to leaf; 't is sweet to view on high,
The rainbow, based on ocean, span the sky.

— — — — —

'T is sweet to be awaken'd by the lark,
Or, lull'd by falling waters; sweet the hum
Of bees, the voice of girls, the song of birds,
The lisp of children and their earliest words —"

Men det är inte ljuvt, det jag hört i kväll! Om jag nu vaknade i det daggiga gräset i någon skuggig dal därhemma — eller annanstans — och hörde lärkornas sång och humlornas surr och det muntra skrattet av flickor som plockade blåbär, då, tänkte han, skulle jag ej ens kunna fatta allt detta innan historien om de små snörena komme för mig. Inte därför att historien var typisk för släktet, det visste han, utan därför att historien krupit in på honom till ett vittne att lidandet aldrig sov, till en örfil att ej heller han skulle somna! Om jag nu vore en kristen, sade han sig, då vore det min plikt att försöka rädda dessa barn, och innan jag lyckades därmed, hur kunde något göra mig glad igen? Och om jag vore en kristen, fortsatte han mörkt, då skulle jag resa hem genast och — hur skulle jag göra med Ziri och hennes man? Hur skulle en kristen, som fallit så där och syndat mot en annan människa, så kastat i olycka ett helt långt liv, hur skulle en rätt kristen göra med detta? Ty även om han fick förlåtelse av Gud och kunde tro att denna förlåtelse betydde något — vad kunde den dock betyda för den stackars mannen med glasögonen? Han som släpat bort ett helt liv för att göra en kvinna lycklig, för sin kärleks skull till denna kvinna, och som nu tar henne ur armarna på en äventyrare, vad hade han för nytta av att David Ramm fick förlåtelse av Gud?

Det han gjort var således fullkomligt obotligt, det kunde aldrig i detta liv gottgöras. Men om det fanns en annan tillvaro, där män och kvinnor kunde mötas och befriade från passionernas mara

med klart och ogrumlat förstånd och i förstående kärlek ta varandra i hand? Ja, då — — men det där var ju bara spekulation. Gjort var gjort. Mannen med glasögonen var ett lika obotligt fall som mannen med snörena därovanför Lisas rum. Lisa — ja — just nu, bara han tänkte på henne, kände han harm över att ej ha förfört henne. Sådan var han!

Dagen därpå for han upp till vildmarkerna.

167

III. Mot skymningen

Du västan som stormar med högröstad sorg i ditt sus,
kom bär mig på vingar högt upp under stjärnornas ljus!
Lyft upp mig från jorden du harpa med dansande ton,
lägg mig och min synd och min strid vid Den Eviges tron,
du västan som stormar med högröstad sorg i ditt sus!

I kväll må all himlarnas orglar väl spela för mig!
Till gamman och glädje och vila på pilgrimens stig,
till glömska av släpet i jordens fåfänga mull,
till glömska av döden som tömde min bågare full,
i kväll må all himlarnas orglar väl spela för mig!

Ni kära som vänta er son från ett främmande land
befallen er länge i natt i den store beskyddarens hand!
Ty molnen gå tunga men Gud är rättfärdig och god,
fast morgonens glans är som glansen av kallnande blod —
ni kära som vänta er son från ett främmande land!

168

12. Hos far och mor

Det har gått några månader, julen har varit här med sitt tjocka mörker och sina vita ljus. Då har David Ramm suttit och hört sin gamle far läsa evangeliet inne i verkstaden, han har sett denne Guds slav för en gång räta sin rygg och känna sig fri från arbete, hört hans sträva stämma stamma fram ord om det som skall borttaga synd, det som skall vara till tröst och befrielse från döden i denna värld. Men han tyckte inte att gubben såg värst glad ut själv när han läste det. Han undrade om den gamle då mer än annars kände den tunga sorgen av att hans ende levande son inte kunde tro och känna frid. Men han sade ingenting, och när han läst slut och bedit högt gick han bort och lade sig på sängen med händerna knäppta över bröstet och ögonlocken slutna, mager, med urätet ansikte, stilla och vit som ett lik, medan juldagen kom svartgrå över barvinterbackarna och skogen. Mor gick och stökade eller också satt hon stilla på en låg pall, insvept i en grov yllekofta och med det ännu mörka släta håret liggande som en tunn mössa över hjässan. När David satt och såg på henne, utan att ha ett enda ord att säga, kände han hur han älskade sin mor, men den känslan gjorde honom allt stummare. Han tyckte att hon, som hon nu satt, liknade en tavla av Pablo Picasso som han sett i Wien. Armod hette den, och hemligheten med den tavlan var att den icke sade något om svält, trasor eller sjukdom, att gestalten icke var bruten, att ansiktet var jämförelsevis ungt, men ändå varenda tråd i tröjan, varje drag, varje färgklick var en sång om armodet. Det var icke en andlig fattigdom, det var bara fattigdom, det var icke lekamlig nöd, men nöden ensam och stor.

169

Och när han suttit och stirrat på dessa två med hjärtat överfullt av medlidande och kärlek, men utan att kunna få fram ett ord, gick han upp på sitt vindsrum, satt framför kaminen och stirrade in genom luckan på de små surrande lågorna som dansade i alveden. Han kunde sitta så i timtal utan att förmå röra sig, och när han slutligen gick upp och satte sig i bädden ryste han åt sin egen ensamhet. Där nere hörde han hur far och mor låste om sig och gick till vila. Här uppe satt han, övergiven av hela världen, och stirrade på lampan, på de få böckerna i hyllan, på det smutsiga golvet och på sin egen spegelbild i fönstret.

Så sitter David kväll efter kväll, ibland ligger han på rygg i sängen och läser om vart annat bibeln, Mark Twain, Dickens och Mäster Eckhart. Hans nervositet och inre uppror känner ibland knappt några gränser. Han har pluggat franska så mycket att han kan läsa Rabelais, och denne har verkat som morfin en vecka, men så är även den fröjden slut. Han har hittat "Une Vie" av Maupassant, han har läst "Hor-la" utan att känna någon förskräckelse, endast förståelse. Nu bär han sig åt som en människa på väg att mista förståndet. I timtal sitter han vid skrivbordet utan att våga se upp, kännande hela vidden av sitt onyttiga liv som en mulen förföljare bakom ryggen. Och han har skrivit en roman, som ligger kastad åt sidan, han har själv fördömt den som värdelös. Men det hade varit en vila att få skriva den. Han har icke mod att gå till sängs, han vet att han måste ligga vaken, och om han somnar, hemsökes han av feberdrömmar. Alla hans vänner, dem han litar på, besöker honom under sömnen, och de är alla förvandlade till fruktansvärda förebrående skolmästare, bakdantare och fiender. Ibland tillgriper han opium som Hartman skickat honom och får då en natts ro, han arbetar med sin roman som en vansinnig, han hör hur hjärtat slår lugnare, han blir kall, han sitter och skrattar för sig själv medan pennan löper över papperet. Han sover som en stock, utan drömmar, han vaknar, går ned till mor och far, efter

170

att ha sväljt ännu mer opium. Nu går det lätt att tala till dem, han deltar i alla deras sorger och bekymmer, han talar med sin far om arbetet, han berättar historier, han ser hur de gamlas ansikten lyser upp av glädje, och nu förstår han hur helt de lever för honom, hur de älskar honom och ber för honom. Och då grips han av glädje själv, han går efter den gamla gitarren, stämmer den och sjunger en psalm, en sång om Guds kärlek. Frid går in i det smutsiga rummet, solstrålarna dansar på golvet, och han gråter, han gråter! Och far och mor, de förstår, å, de säger ingenting, frågar ingenting: de

bara gläds — tackar Gud att hans hjärta ännu är mottagligt och vekt, giv honom också Du till sist din eviga frid — redan vet han ju hur fåfängt detta liv! Ån en sång! Ån en salig visa! Gud skall ha äran som givit vår son ett så gott hjärta, och en så härlig röst att prisa skaparen!

171

Ty om de små pastillerna, om opium, som verkar så underbart befriande, vet de ingenting. Gud ske lov för den saken!

Men det kommer en kväll när ruset släppt och när han inte törs öka dosen mer. Då går han inte ned, då sitter han däruppe i sitt skatbo och ruvar. Det kommer flera kvällar, likadana. Han har av sagt sig giftet på en månad, han vill ej dö av det ännu. När klockan slår tre på natten lägger han alla böckerna på en stol vid sängen. Men ännu har han ej mod att lägga sig. Nu tänker han ofta på den där drömmen han hade uppe på Terjes ateljé: "Inom ett år skall du slippa allt detta!" Ja, väl, må det vara så, men han hade hellre velat få dagen bestämd. Enligt drömmen skall han ju ha tre månader kvar att leva — om han dör just som tiden går ut, men han kan ju också dö innan! Han tvingar sig att skratta åt det, men han måste i alla fall tänka på det. En dröm är ju dock bara en dröm.

En natt satt han vid bordet, vaggande kroppen fram och åter, stirrande på sina egna överksamma, vita händer. Efteråt kunde han ej minnas om han tänkt på något särskilt, det var väl som vanligt att alla hans gamla bekymmer, oron, det onda samvetet över hans egen överksamhet och allt annat även nu stod för honom, men mera som något stort och obestämt tyngande, ätande, brännande, utan att han därför grubblade över någon särskild sak. Klockan var omkring tolv, hela huset var dödyst. Då fick han plötsligt en förnimmelse av oerhört lugn, nästan stelhet, och under några minuter satt han fullkomligt stilla, utan att egentligen tänka på något. Han greps av en besynnerlig fruktan för att plötsligt uppge ett skrik, han kände ett begär efter att rusa ned för trappan och samtidigt ropa på hjälp. Jag måste, jag måste! flämtade han. Jag får ej, jag får ej, var hans nästa tanke. Om jag gör det är jag förlorad, man för bort mig — och mina föräldrar — — — och han grep hårt i bordskanten och bet ihop tänderna: jag måste sitta stilla — ej röra mig tills det är över! tänkte han. Men samtidigt kände han det som skulle han ögonblickligen söndersprängas. Huvudet blev ovanligt lätt, tomt, ångesten blev till fasa, fasan till namnlös skräck. Han vågade ej resa sig, han bara grep allt hårdare tag i bordskanten, krampaktigt, som en döende. Håll dig fast — var stilla — ej ett ljud! nästan skrek han invärtes till sig själv. Och han höll ut tills han kände hur attacken släppte, han blev matt, men lugn, ofantligt lugn. Första gången på mycket länge gick han beslutsamt och lade sig.

172

— Gud kör mig i säng! mumlade han, bittert skrattande.

Och han drömde att han höll i händerna en bok som han försökte läsa i, dock utan att kunna urskilja orden, men det utgick strålar från boken, små gnistor slog upp i hans ansikte och han kände sig genomströmmad av en så mäktig glädje att han vaknade, men denna känsla förvandlades då till samma förnimmelse man har då man genomkorsats av en stark elektrisk ström. Sedan låg han vaken tills han hörde hur mor gick upp och malde kaffe nere i köket. Det sved i ögonen, han var ännu tröttare nu än då han lagt sig. Det första vårmorgonljuset kom in genom fönstret och föll på golvet i två rutor, liknande en uppslagen bok. Och för första gången på många år brast han i gråt och grät länge. Han kände det som om livet vore en tung börda han burit så länge att han nu måste kasta den av sig eller förlora sitt förstånd. Han orkade det ej mer. Han kunde ej göra sig reda för någon enskild svår detalj i allt det som plågade honom, det var alltsammans bara Han — som Hartman mött på Jakobs gatan: och som var så förfärlig och så omöjlig att komma överens med. Det var ej mer den gamle Gud fader att få bedja till och gråta ut hos — det var bara Han — all världens, all livets förskräckliga *Han*. Och inför Honom grät man i kramp, som under käppen, under piskan som ven över människan och skapelsen i evigheters evighet.

173

Och när dagen bröt in full, tänkte han: jag skall gå till Nilenius. Han är dock en olycklig som jag, han skall förströ mig. Och han gick.

174

13. Nilenius' sista timmar och testamente

"Jag går under, men du skall också vara med mig i helvetet."

Dagarna gick så småningom fram mot våren, med mycken hunger, då han ej hade pengar att betala maten hos föräldrarna, drev David ute mest i sällskap med Nilenius och bodde omväxlande hemma och uppe i stugan vid Asanders ås. En dag kom Nilenius pustande, ideligen ätande bröstkakor med opium ur en papperspåse, ivrigt, glupskt, som en häst äter havre ur en tornister. Han hade på sista tiden förvandlat sig själv till ett monstrum av otålighet, jämmer, hån mot David och skryt med sig själv. Han var otålig över att han ej kunnat få veta vad David varit ute för i Stockholm. Han var outhärdlig, spionerade ut allting rörande vännens enskilda angelägenheter, och om David någon gång lämnat honom drucken och ensam sovande kvar i någon hölada,

uppsöktes han alltid strax av Nilenius som överöste honom med förebråelser.

Nu upprepade han hela sitt livs historia igen, han var så olycklig.

— Käringen, ser du, hon Karolina, ä en så hälvetes gnatig varelse, pustade han. Du ska setta här å höra på när jag berättar, för aldrig får jag en minuts ro hemma, för svattsjuka å ilånnde. Hur har de inte vari för mäj i alla tider å hur ä de inte nu! Utskälld åttå alla i byn, nersvärtad inpå bara benen, å en svärfar som hissar opp min hustru å mina barn mot mäj, ensam å övergedd i hela världen, å ta mäj fan ä du inte den enda på jorden ja kan tala me'.

175

David satt på sängkanten ett stycke från honom med huvudet bortvänt. Nilenius fyllde hela hans sovrum med en underlig snuskstank, han bytte på senare tiden aldrig kläder. Hans kropp, händer och uppsvällda vador med lindor omkring var så väldiga att han nästan uppfyllde det lilla vindsrummet. Plötsligt vände sig Nilenius om med ett ondskefullt flin och sade:

— För resten har du nog inte vandrat så värst gudlit genom världen du heller, he, hö! Va tror du din gamle far skulle säja om han hadde reda på den där Ziri?

David rök till, blev het och sprang upp på golvet. Han kunde ej fatta att Nilenius även kunnat snoka reda på detta. Han sneglade mot sin vilja, rädd att förråda sig, bort mot bokhyllan där hennes två brev låg — han drog en lättnadens suck nästan, de hade ju ej innehållit någonting annat än några oskyldig utgjutelser, de förrådde ingenting. — Men — men i det ena stod det något om att hon ville uppsöka honom här i skogen. Han gick resolut bort och tittade — ingen hade kunnat röra breven. Under tiden iakttogs han noga av den rödbrusige, halvrusige jätten i sängen.

— Jaså, hon skriver me, var lugn du, ja nosar aldrig i andras gröt, men ja vet va ja vet. — Bah! Jag har naturligtvis pratat i sömnen, tänkte David lättad, i fyllan — i ladan vid Södersjö. Högt sade han:

176

— Än sen då? Ett fruntimmer är väl ingenting att bråka om. Nu tänkte han: han skall giva sig sken av att veta mer än han vet för att locka ur mig även detta och berätta det hemma! Må satan ta honom, han skall hugga i sten så det gnistrar!

— Du säger du vet — men kanske du hugger i sten, sade han lugnt. Men hans hjärta och hjärna arbetade feberaktigt, och han blev helt blek. Ziri kan aldrig komma — så länge — så länge denne man lever, tänkte han.

Men nu övergick Nilenius strax till sina egna angelägenheter. Skottet han lossat tycktes ej ha verkat, han sparade nästa salva till längre fram.

Han omtalade att han på sista tiden börjat få svårt för att gå fort. — Ja må flämta och pusta, men det är som hadde ja en klomp i bröstet. Och bara för att jag har förtroende för däj å för ingen anna på hela joren, så ska du veta, lallade han med hemlighetsfull min, att ja vari hos doktorn, ja, de har ja. Du kan ju hålla käften å inte babbla me de i byn å i ditt hem men ja har obotlit hjärtfel — obotlit hjärtfel. Å doktorn han sa, att när ja dör ä dä som när man blåser ut ljus, så fort å smärtfritt går de — å inte ä ja rädd, för på ett helvete tror ja inte, men de är svårt ändå å riktigt komma bort från de gamla, fast nog har jag läst så mycke, så jag vet att om där är en rättfärdig gud, inte har han nåt helvete. Eller va tror du, du är ju lärd på sånt, du grubblar ju så du är väl som en professor. Hör du, tro inte att ja är rädd, inte. Får jag lägga mäj ett tag på din säng — eller vill du följa mäj hem —

177

De gick hem till Nilenius, och komna mitt på gården stupade den raglande gubben plötsligt kull, gav till ett skrik och grävde med händerna i gräsroten, med ansiktet nedvänt, under det ryggen stod upp, krampaktigt, som en sprätthåge höjde sig den breda bakdelen under det stöveltärna spårade upp marken. Skriket hade lockat ut svärfadern som kom linkande på två käppar, gnällande som en hund av förskräckelse. Ett par drängar kom och bar med Davids hjälp in den fallne. Han var ohyggligt tung, och kroppen saknade styrsel. De lade honom på en säng i köskammaren och hustrun störtade till, kvidande och snyftande, med de röda, magra, blanka händerna ännu våta av diskvatten.

— Å han dö, säj om han ä dö? jämrade hon.

Ett stycke ifrån stod svärfadern, med öppen mun och nedhängande underkäk och ett märkvärdigt triumferande fastän något förskräckt uttryck i ansiktet. — Va dä inte dä ja har sagt dä skull gå så där, å håj åj jåj! pustade han. Hela familjen var i uppror. Man talade om läkare, och en av sönerna gick ut och spände för hästen. David stod vid sidan om den medvetlöse och höll handen mot hans hjärta, som ännu slog. Om en stund gick han mot dörren, men husmodern hindrade honom. Han måste stanna tills doktorn kom. Och han tog en stol och satte sig och såg på Nilenius, som låg med ansiktet uppåtvänt och de köttiga ögonlocken slutna. Jag kanske slipper honom snart, tänkte han, och ändå var han vänlig och hjälpsam ibland.

178

Om en stund slog Nilenius upp ögonen, satte sig i bädden, skakade som ett löv i hela kroppen. Det föreföll som om han velat luta sig fram för att gripa tag i David, och denne ryggade tillbaka för den dunst av hat som slog ut från den döende, som nu var alldeles svart i ansiktet. Han sade med matt röst till David:

— Jag är färdi nu — du har väl än nåra dar kvar — ja är inte så — gammal — så om de inte varit det — förbannade hjärtat — — men du ska gå opp te stugan — ve Asanders ås — ja har lagt dit ett — litet minne från dina förfäder — då var bara meningen att skoja — tag bort det där — gå dit får du si!

Med dessa obegripliga ord sjönk han ned igen och var död inom en timme, under tiden talade han ej mer, han var medvetlös. David gick sin väg innan doktorn kom. Nu skulle han ha känt en

besynnerlig lättnad om ej Nilenius' sista ord oroat honom. På två veckor hade han ej varit uppe i den gamla kajan — i morgon skulle han gå dit och se, om Nilenius yrat eller om han verkligen burit dit något föremål.

Han hatade mig — han hatade mig, mumlade han, och han missunnade mig att överleva honom! Kan jag någonsin bli klok på allt detta? Vad är det då för föremål han burit dit för att skoja med mig? Det måste vara hans feberdrömmar detta. Han ryste. Himlen vet vad en sådan människa kan hitta på, tänkte han. Minne från förfäderna? Omöjligt.

179

Kvällen kom, det sjunkande vårljuset och den skarpa, råa vinden höll David sällskap hem, och han var så upprörd och söndersliten av allt detta, att han ej vågade tala om det hemma. Han gick in till de gamla och tog gitarren, såg hur de ljusnade upp, och hela kvällen satt han och sjöng för dem, rädd för sig själv och ensamheten, så att han ej vågade sluta. Först när de gamla ville gå till vila måste han bryta upp. Men innan dess sjöng han, med nervöst skälvande röst, förtvivlat, som ville han därur hämta styrka att kasta sig ifrån sig det spöklika livet helt och hållet:

“Han skall torka från kinden var stackares tår,
ingen gråt skall väl vara där mer.
Där skall alltid vara en salighetens vår
och solen den skall aldrig gå ner.”

— Det skall vara så — det är ljuvligt detta, sade gamle Ramm med lysande ögon. Ser du, gosse, ur allt det här eländet skall det uppstå, liksom blommor uppstår ur den djupa jorden. Du skall tro på uppståndelsen gosse, det är så tryggt att tro på uppståndelsen!

180

14. Det bästa huset förmår

De heta, de älskande kvinnor
i vars hjärtan elden bor,
Vad se ändå deras ögon
mot ögonen av en mor?
De stilla, de sorgsna mödrar som gå
och vänta sin egen död.
De dela i mörkret med vuxna barn
sin ålders sparsamma bröd.

David ställde tyst undan gitarren i ett hörn bakom moderns säng och beredde sig att gå genom köket upp i vindsrummet, men han stannade framför köksbordet medan de gamla stängde dörren om sig, och såg sig omkring i rummet. Den smala träsäng, som hans bror Johan Adolf sovit i innan han gick bort, stod ännu där, och hans klocka pickade över sängen, ty mor drog upp den varje kväll. En liten bleckklampa med smal, tunn veke brann på hörnet av bordet och upplyste rummet ungefär som med ett svagt månljus. Han kände någonting oerhört beklämmande i denna nattliga ensamhet med de båda gamla, denna känsla ville nästan övergå till rädsla.

Är jag då ännu inte ens en man, tänkte han, efter jag inte kan tåla mörkret och natten och dessa väggar som gapar mot mig, denna lampa som mor tänt bara för min räkning — —

Han satte sig på en stol vid bordet, han ville dröja här nere en stund innan han gick upp att möta den allra största ensamheten: sömnlösheten däruppe på vindsrummet. Skulle han verkligen få vara i fred för Nilenius nu, var det ej möjligt att en död, som kände sig så bunden vid jorden som han, som ännu i dödsstunden kunde känna hat mot dem som ej var så nedsjunkna i smutsen som han, var det ej möjligt att en sådan ande — — prat, vad vet jag om andar! nästan skrek han till. Är jag då också vidskeplig? Jag skall gå upp och läsa Ziris brev — är det då ännu ej slut mellan oss? Hur skall allt detta sluta?

181

Vad menade Nilenius med det där sista han sagt, var han verkligen elak ännu i döden? Han ryste och stirrade förfärad mot dörren, där en bred skugga nästan tagit formen av en gestalt. Han var ännu rädd för Nilenius, ännu räddare nu än förr. Men hit in vågade han icke komma, i detta hus bodde en man som bad — är jag då verkligen så vidskeplig? upprepade han för sig själv, i det han tänkte på Nilenius' ord: det är så svårt att komma ifrån det där gamla! Är Nilenius i helvetet nu, eller sover han för evigt — var han bara en omåttligt stor och ond kropp som en tid pustade ut hat härnere, pustade ut ångest, och som nu börjat multna? Han såg ännu den dödes grinande ansikte med dubbelhakorna.

Han tog upp lampan och lyste på sitt eget ansikte i en liten spegel som hängde bredvid fönstret. Hade han redan åldrats? Var det där David Ramms ögon som stirrade så plågsamt mot honom, odågans ögon och slappa, sorgsna drag! Nu bad far därinne, Herre Kristus, fräls mitt barn, sade han nog. Ja, den som kunde tro, ändå, och inte bara vara mörkrädd! Kunde det tänkas att den där i spegeln var mörkrädd? Å nej, han fruktade snart ingenting. Du inbillar dig bara att du är rädd! Han bet ihop tänderna och såg provande på sin egen bild. Du har sett döden många, många gånger, mumlade han, och svälten och vansinnet, till och med djävulen — det är inte passande för dig att vara rädd som ett fruntimmer!

182

Han satte ifrån sig lampan och tog igen plats på stolen. Jag skall befalla mig själv att vara en man, tänkte han. Från och med nu skall det vara slut på allt känslöpjunk. Nilenius är borta, jag är fri nu. Jag skall skriva min bok färdig och få den tryckt, ifall den nu kan tryckas.

Jag skall resa mig upp ur all denna bråte och hårdna till! Ja, jag känner på mig att jag skridit mot en punkt av hårdhet — jag är hård nu, jag skall bli som järn, som järn skall jag bli! Å, du lilla snälla vansinne, du lurar nog på mig, du vill ha mig till en sån där som min farfar — en Alexander

som sitter och hamrar vägkantens stenar med slägga. Du liv, du liv, du öde, du har satt dig för att krossa mig — men jag är av bättre virke, du vill ha mig i stil med släkten — det är släktens vanvett som lurar mig — men jag är stark, från och med nu — han lade högtidligt handen på sitt eget bröst och knep ihop munnen — från och med nu är jag kvitt — allt — det — gamla! Han sprang upp, nästan vild av glädje över att känna sin vilja så stark. — Mästaren av Nazaret sade bara: jag vill — bli ren! David Ramm, plågad av onda drömmar, av barndomens svält, av bröders olycka, av dina käras fattigdom: jag säger dig, jag vill — bli ren, bli stark!

183

Det är som att bedja Gud om styrka, tänkte han, jag förstår det nu. Bönens kraft består i denna själens samlingskraft som kallas tro. Vål, jag har inte Gud, jag har bara mig själv — men nu tror jag — nu tror jag, nästan bröt han ut. Jag tror att jag skall segra — över fattigdomen, över vanvettet, över detta hem, över mig själv! Å, nu förstår jag, det är bara jag själv, min egen vilja som kan rädda mig själv! Och vad blir det första jag nu bör göra — det allra första blir — att befalla mig själv att sova utan fruktan. Och så lurar jag släktens djävul som vill ha mig vansinnig, som vill göra en Alexander av mig!

Men när han vände sig för att släcka lampan och famla sig fram till trappskåpet, föll hans öga på någonting på bordet som han förut ej lagt märke till. Det var ett halvt glas mjölk och två små mjuka brödbitar. Han stod länge och såg på dem, därpå gick han fram till matskåpet, öppnade dörren och lyste in med lampan. Där inne fanns nästan endast tomma kärl, några kalla potatis på en tallrik samt en påse salt. På nedre hyllan stod mjölkbringaren tom, mor hade hållt ut alltsammans i hans glas och det bröd hon lagt fram på bordet var det enda mjuka bröd som fanns. När han tittade på det försvann den hunger han nyss känt, han stod där stilla med lampan i handen, utan att kunna förmå sig att röra det framsatta. En enda tanke behärskade honom, en grämlse som tycktes arbeta och vrida sig kring i hjärnan som en liten borrh: hur länge sedan det var han lämnat några matpengar i hemmet!

184

Låt mig räkna — två — tre veckor — den tredje var det! Jag lever alltså på deras kärlek, och den tycks räcka till en hel del.

Ja, sade han hårt till sig själv i det han gick upp på rummet och började bädda sin säng, den räcker fram till oss hur långt borta vi är. Den tycks vara den vänliga armen som ständigt famlar efter oss i vårt mörker. Och den är sannerligen större än Guds kärlek, ty den räcker ända ner i helvetet!

Men jag måste vara hård — jag vill vara hård och kall, annars räddar jag mig icke från — Och han lyckades somna före klockan tre på natten.

Dagen därpå vandrade han upp till stugan på Asanders ås. Han kom dit just som solen stod på middagshöjden, men innan dess hade han avsänt manuskriptet till den roman han skrivit. Han hade skickat det med en skogsman som kommit vägen fram och som rullat ihop paketet och stukit det i innerfickan av rocken där det stod upp som en näverlur när grubben gav sig iväg. Gott att David nu var av med det där — få höra nu vad bokförläggareaktiebolaget Hobson sade!

Nästan litet svettig kom han fram till stugan. Mot dörren stod upprest en mindre slägga av järn, med avbrutet skaft, knappt två decimeter lång, och tillplattad i ändarna av flitigt bultande mot sten. Han visste ögonblickligen vad det var, han hade sett den en gång förut uppe på Nilenius' vind — det var hans farfars, gamle Alexanders hammare. Helt lugnt tog han den i handen, låste upp dörren och gick in. Han kände sig nu nästan upprorisk mot denna hammare, han beslöt sig för att varken frukta den eller tänka på den vidare. Efter att ha eldat en brasa började han rota bland sina böcker och papper och så föll honom lusten in att skriva något. Dock kunde han ej låta bli att gå omkring på golvet och grubblande då och då stanna framför elden, varför han väntade tills den brunnit ut varefter han tog en lång promenad runt alla åsarna, återsåg ett par jättemyrstackar i kanten av en myr och uppehöll sig där i ett par timmar. Han matade myrorna med sockersmulor och iakttog dem i deras strävsamma verksamhet, pratande för sig själv som om han talat till dem, rådgjorde med dem om vilka vägar de skulle ta och hur de skulle bygga vidare, var de skulle hämta virke och föda. Ett par gånger försökte han hjälpa en av dem med en bit av ett halmstrå, för tungt och långt för hennes krafter. Han passade på och när hon släppte början ett ögonblick, stal han den ifrån henne, varvid hon förvånad vände om. Han ställde då så till att hon kom att bita sig fast i strået, varpå han bar alltsammans, både myran och början, ända fram till stacken. Men det lilla ivriga djuret gick då sin väg, lämnande det så dyrbara strået i sticket, och fast han väntade i närheten en halv timme var det ingen av de tusentals små arbetarna som ens brydde sig om att titta på det mera. Han fann detta besynnerligt. Längre satt han där på en sten och såg hur majsolen började väcka hela skogen till liv, de sista isarna hade gett sig av efter att länge ha dröjt kvar som blänkande silver under granarna i kärrmarkens gropar. Runt om honom stod redan små ensamma och förtryckta björkar med halvstora löv, sakta susande in sina stillsamma toner i den stora, varma granskogens sång. Han lyssnade. Hela nejden var så överfull av myror att det hördes som ett stilla prassel över backen där han satt, några kravlade sig uppför hans ben i djärv upptäcktslusta. Han steg upp, skakade dem av sig varsamt och steg upp på åsens högsta punkt, där han hade en väldig utsikt över hela omgivningen. Han försökte att fördjupa sig i denna väldiga skönhet och vildhet, och han lyckades så till vida att han kände sig lugn och betagen på en gång. Men på botten av hans själ rörde sig något annat, han liksom tänkte och levde och såg dubbelt.

185

186

Ända bort mot de avlägsnaste blå bergen låg skogen på de buktande åsarna som ett grönt, svallande hav, och nära honom stod furor med något strängt, rent och allvarligt över sig. Var de beskyddande eller förebrående, dessa urgamla träd? De hade väl sett och känt hundra vintrars snöstormar, men hade de någonsin förr haft ett sådant kryp till människa så här in på sig som nu? En sådan orolig, rädd liten stackare, med ett så vekt och dock så stormande hjärta och en sådan

187

fruktan för att icke kunna alls passa i detta underbara liv, där man skulle vara stark som en fura och ha djupa rötter i jorden för att kunna stå sig i stormarna!

Men vinden susade och solen värmdde och hela rymden var så vänligt vit av flammande vårljus. Gick det an att vara rädd eller orolig här längre? Och innan han visste ordet av, slöt sig ögonen och han föll i en tung, trygg sömn, nästan lutad mot den närmaste furans väldiga, grovbarkade stam. Skogen hade alltid lugnat honom och gjort honom som en gammal kärleksfull mor, och han sov nästan tills solen gick ner.

Sent på natten satt han med lampan tänd i sitt ödsliga rum och skrev följande, efter att ha ätit något hårt bröd och smör och druckit vatten. Jag har avskrivit det direkt ur hans papper, utan att utesluta eller ändra ett ord.

188

15. Ur David Ramms skrivbok

En ensam människas funderingar Om syndernas förlåtelse

Detta skriver jag därför att jag ej kan sova, fast jag är trött.

Det är alltså Korsmässa — och solen går i skyttens tecken. Det börjar ljusna därute, det är vår, och nära klockan tre på natten, jag kan alltså släcka min osande lampa och låta vårmorgonljuset lysa på dessa blad. Det svider i ögonen av all tobaksrök varmed jag fyllt detta gamla svarta rum, där jag tillbragt några stunder av mitt liv. Jag hatar detta rum. Jag hatar ensamheten och dessa anteckningar. Dagbok! Jag avskyr att föra protokoll över mitt liv, där de egentliga händelserna blott är vedervärdigheter. Och vem skall läsa det? Och om ingen någonsin kommer att läsa det, vad är då meningen att jag skriver? Jag vill dra på mun åt dessa många svärmiska fruntimmer, som skrivit i sina dagböcker "att deras enda mening med dessa blad varit att i ensamheten anförtro sin själ åt papperet". På botten av sin själ har de dock betraktat det som ett förtvivlat sätt att komma i kontakt med dem som varit frånvarande, ett nödrop. Jag säger inte: låt vara att ingen någonsin kommer att läsa detta! Jag säger på fullt allvar: jag skriver detta för att någon skall komma att läsa det. Jag vill utgjuta mitt hjärta och jag vill att någon skall höra på. Punkt!

189

I går hade jag brev från Ziri, som vill komma hit. Hon vill också skiljas från sin man, och hon tror att hon och jag skulle kunna leva tillsammans i den här stugan en sommar. Dåre, lilla kärleksfulla dåre! Du har aldrig sett en sådan här stuga, aldrig har i ditt mörklockiga huvud stigit in den ringaste föreställning om hur jag har det. Ziri vet icke vad nöd vill säga, vad hemlöshet vill säga, och hur skulle hon kunna veta det? Aldrig har hon varit varken rik eller fattig, hennes liv har flutit hän i jämn och bekväm borgerlighet. Och att nu livet skall vara så satans grymt, att vi bägge inte får vara tillsammans, det är kanske bara rätt åt oss, det är rätt därför att mannen med glasögonen finns, därför att vi velat korsa en annan människas lycka av omtanke för vår egen. Lycka? Finns det någon verklig realitet bakom detta utslitna ord, passar det inte bäst i en oerfaren söndagsskollärarinnas mun en sommardag, när en liten mätt och fånig och bomullsljus klass sitter framför henne och fönstret står öppet så att man hör fåglarnas sång och humlornas surr utanför! Vad var det jag talade om, mannen med glasögonen, är det så säkert att han var lycklig med Ziri? I detta fall har jag bara ett vittnesbörd att rätta mig efter: hans förbannelse över mig. Och om jag ej på något sätt stört hans så kallade lycka, så hade han ej förbannat. Jag undrar om en förbannelse kan innebära något, om den kan skickas efter en som en torped på havet i natten eller hänga över ens huvud som ett olycksmoln i ensamheten? Om mannen med glasögonen hade en stark vilja, så skulle han då kunna moraliskt krossa mig, men nu är han en stackare, Gud hjälpe honom!

190

I går fick jag också ett brev från Hartman, som håller på att mörda sig själv med gifter. Han säger att Ziri varit hos honom och velat ha underrättelser från mig. Jag har ej skrivit till henne på så länge, därför att jag är rädd att mannen kan få tag i breven. Det besynnerliga är att jag numera är så rädd att bereda denne man sorg, att jag helst ville avbryta alla förbindelser med hans hustru. Om jag nu går riktigt till botten med mig själv så beror detta på vidskeplighet, ej på rättfärdighet, jag går nämligen och anar att en olycka, ett försynens straff skall drabba mig för min synd mot mannen. "Dig är icke lovligt att taga din broders hustru." Alltså Jahve och Nazareen, som spöka för mig. Kanske jag kände det lika, även om jag aldrig hört talas om tio guds bud, ty även hedningarna, som icke hava lagen — — — Men låt oss nu vara rättvisa och tillfoga, att även om jag inte fruktade straffet, så skulle jag dock väl ha en del av denna min rättfärdighetskänsla ändå. Det är skuld-känslans och det absoluta rättskravets mysterium. Och det förstå vi icke, icke jag, ty det är en makt som är större än jag, och vars föremål är min själ. Och icke heller själen förstår jag, hur skulle jag då förstå det som verkar på den?

Men därmed har jag icke sagt att jag hyser någon avsky för vad vi gjort, Ziri och jag, icke heller att jag ångrar det. Om jag träffade henne skulle jag hängiva mig än en gång, hundra gånger åt min kärlek. Är ej detta besynnerligt, här råkar jag i en konflikt.

191

Men nu, för att kunna tänka bättre, så låt oss säga att jag alls inte skriver, utan talar. Men då behöver jag en åhörare, en man som hör på, då går det lättare, låt oss säga en ung man, litet närsynt och lagom lärd, och torr utanpå. Låt oss således antaga att den där träbocken, som står vid spisen, att den där träbocken är en kandidat, filosofie kandidat. Det är eget att han just skall

vara en sådan, en fix idé av mig att det skall vara en som kan, som är fylld av all sådan fåfänglighet varav man känner sig andligen balanserad, som Hartman säger. Han kan sin logik alltså, den där träbocken, och sin filosofiska propedeutik. Möjligen om han läst Kant litet, det syns då inte. Men glasögon, glasögon har han. Och famför allt: han är stormsäker i grekiska och latin. Med en sådan kan man umgås, fast man är obildad själv, han liksom räcker för två. Kanske jag önskar honom så därför att jag är så okunnig i dessa saker själv, men nej, egentligen är det inte alls därför, vid djävulen om jag vet varför, men en kandidat måste han vara. Trettio år, inte doktor, ty då kanske han känner sig för solidarisk med samhället för att höra på mig, och inte lärare, för då har han ett eget sätt, alltid sitta och undervisa i stället för att höra på. Och nu är det fråga om allvarliga ting, liv och död, herr kandidat, låt oss genast lägga bort titlarna! Du heter alltså Larsson, Träbock Larsson, i vissa ögonblick har du drag som påminner om Hartman, ni är väl inte släkt? Alltså: där sitter du och röker, Larsson, och känner dig överlägsen för att du är vad du är, och här sitter jag och känner mig viktig för att jag inte är som du är.

192

Tror du, att detta onda samvete jag nu känner över mitt förhållande till Ziri, för exempel, tror du att det är fruktan för Gud? Vet du vad jag tror: det är en blandning av den ovillkorliga sedelagen och rädsla för helvetet. Med helvetet menar jag då allt slags straff, både här på jorden och efter döden, som skall drabba oss enligt kristendomens lära. Du ler åt kristendomen, akta dig du, du är inte så kvitt den som du tror, en vacker dag, eller rättare, en förfärlig natt, upptäcker du att mycket satt kvar som du trodde dig kvitt. Det man uppfostrats i, ser du Larsson, det sitter i. Som tjära och löss sitter i. Men det kan också sitta kvar till tröst i döden. Vi ska inte vara högfärdiga, Larsson!

Men stopp litet, låt oss undersöka om inte helvetesfruktan sitter som botten under själva det kategoriska imperativet, du kallar. Vad säger dom uppe i ditt samhälle, Larsson, om det? Jag har hört sägas att man är rädd för att om nationen avkristnas, så tilltar osedligheten. Jo jo, du! Ursäkta mig, jag skojar bara, du är ju modern och frigjord från kristendomen och helvetet och ändå sitter du här och röker och är inte ute för att begå lustmord på Skabb-Sara, som bor en bit härifrån, utan du är ganska sedlig, Larsson, och har bara några få fästmör, av vilka du väl så småningom gifter dig med en, och nån annan kandidat med de andra. Men nu återgår jag till saken. Jag har alltså ont samvete för mina felstegs skull, dessa felsteg kan jag inte bli kvitt, och det är därför jag inte kan bli kvitt det där om syndernas förlåtelse. Tycker du det skorrar i öronen så säg ändå ingenting, du är möjligen för ung ännu — — — Nu skall du få frågan: tror du på syndernas förlåtelse? Skratta inte, det är någonting i det, ändå? Mitt behov därav är åtminstone verkligt, du erkänner det? Då finns det hopp för dig. Med mig är det så, att jag känner mig nedsmutsad av det förflutna, hemlös i det närvarande och fylld av skrämsel för det tillkommande. Jag tycker ej att jag kan leva mer utan en genomgripande förändring. Och nu är frågan: vilketdera är klokast, självmord eller syndernas förlåtelse?

193

Låt oss först tala om självmordet. Detta är möjligt endast med förutsättning att man förkastar alldeles läran om en individuell tillvaro efter döden, om vedergällning i en annan värld för felsteg i denna. Alltså kan icke en på något sätt eller till någon del troende begå självmord under fullt förstånd. Men nu är jag just en sådan där på något litet sätt troende, fast icke fullt säker, jag kan ej komma ifrån det. Således är självmordet ingenting för mig. Det skulle dessutom bringa mina anhöriga sorg intill döden, och det har jag ingen rättighet till, i all synnerhet som de kanske lidit och lida lika mycket som jag, och ändå ej bringa mig denna sorg. Självmordet är ej för mig.

194

Återstår syndernas förlåtelse, men det är mycket svårt, ty jag är ju bara en sådan där på något sätt troende, och så fort det gäller, inställa sig tvivlen. Du har väl läst din teologi, så att du vet nådens ordning? Kallelser, bättringen, omvändelsen etc? Du vet att man till sist, även om man går mycket gentill väga, måste tro att synderna är borta, annars är de kvar. Vilket är logiskt betingat och klart. Ty syndasmärtan består i känslan av att de äro kvar. Så fort man tror fullt och fast att Kristus tagit dem på sig, då har man dem ju inte mer? Men det är just detta jag inte alls kan tro.

Men vänta litet, låt oss nu undersöka saken, jag har liksom en liten bekännelse att göra, och jag bekänner för dig, fastän du i grund och botten bara är en träbock, kanske just därför, det går lättare, och kanske du nu begriper varför du just skulle vara en sådan där vanlig kandidat. Ditt förstånd är klart nog att du skall kunna uppfatta det jag säger, men inte genomträngande nog för att jag skall behöva skämmas för dig, du kommer aldrig att ana min riktiga och fulla uselhet, det är förtjänsten med dig. Du har kunskaper men saknar erfarenhetens förtvivlan, om du tillåter uttrycket, och så är du inte känslig. Jag har alltså en bekännelse.

Det är nämligen inte alldeles säkert att jag vill ha syndernas förlåtelse. Vet du varför? För att jag ännu inte riktigt kunnat släppa Ziri. Jag kan varken ha henne kvar eller släppa henne. Jag tänker ofta på henne, och om jag börjar med att längta så där själsligt efter henne så slutar det med att jag längtar kroppsligt. Du har väl haft flammor, Larsson, så du vet hur det är, sådant begriper du åtminstone. Och du förstår att jag inte kan bli en kristen så länge jag har en brottslig förbindelse med en annans hustru? Jag tycker du nickar därborta, alltså är du med på saken. Nu, kan du hjälpa mig att bli kvitt min lidelse för Ziri? Kan någon annan mänska göra det? Nej. Kan Gud göra det? Ja, men först fordras det att jag tror så mycket på Gud att jag kan bedja, men det kan jag inte. Inte till den där guden som förlåter synder, men jag tror på en annan, en som Hartman mötte på Jakobsgatan, och nu är frågan den: förlåter även han synder? Men det är ännu värre, jag kan inte alltid ens tro på Hartmans gud, och för resten saknar han personlig karaktär, han är filosofens gud, men ingen fader att stödja sig till. Rent ut sagt: det är min faders gud jag vill göra upp med. Och han finns nog inte, eller vad tror du? När jag alltså varken kan tro eller ge upp att tro, varken kan vara utan Ziri eller syndernas förlåtelse, vad återstår, när jag inte heller kan begå självmord? Men om jag trodde att döden vore döden, och att intet vore där bakom, att allt vore

195

slut därmed, då dödade jag mina föräldrar och mig själv och Ziri. Men jag gör det inte för jag fruktar att det rymmes någonting bortom detta jordiska vara. För mig kan detta jordiska således få bara ett namn: lidande, och det där bortom: helvetet. Och detta är således vad som återstår mig ifall jag ej kan få syndernas förlåtelse. Och nu skall jag strax hålla ett litet tal om detta.

196

Om helvetet

Jag ser på dig att du tycker jag är vidskeplig, men det är inte så farligt. Min enda stora vidskepelse är att jag absolut antager en individens fortvaro efter döden, emedan jag känner på mig att det är så. Filosofiskt har kanske detta antagande inget värde, men jag är ingen filosof, utan bara en syndare. Låt mig alltså ha den vidskepelsen att jag tror att själen överlever denna min jordiska kropp! Nu frågar jag: får jag vara i fred när jag är död, får jag vandra kring här i skogarna som ett litet moln bland blommorna, har jag levat så att jag är värd en så dräglig tillvaro som en ensam och oroligt kringvandrande andes, och får jag välja vistelseort, och slipper jag frysa om vintern? Kan jag få nåden att gå omkring häruppe under långa julmånader, när snön gnistrar som miljoner diamanter och dessa nu grönskande berg står som rasade borgmurar kring en osedd sagostad, bakom tingen? Får jag det, så vill jag den gamla himmelen ingenting, ty Gud skall vara vittne hur jag älskar denna jord! Jag är trött på människorna, och jag älskar jorden! Men i mitt hittillsvarande liv har jag mest älskat somrarna, därför att jag alltid varit så dåligt klädd på vintern och frusit så. Slipper jag frysa bara, så skall jag be min faders gud att han låter mig stanna här uppe i ödemarken, vinter och sommar, höst och vår. Jag skall gå omkring överallt, på de gamla älskade ställena, och vara smekt av blomdoften om sommaren och den isiga vinden på vintern. Men helst vill jag vara ungefär som en människa, fast utan denna frysande, smärtfyllda, ständigt matkrävande kropp, och jag skall vara en vildmarkens skyddsande, utan sorg, utan bekymmer, låt oss säga i tusen år, så att jag får vila mig, finna ro. Ser du, det är min salighet.

197

Det var himmelen. Men tror du jag kan få komma dit, har jag gjort mig förtjänt av sådan nåd, jag som tagit min broders hustru, som hädat, stulit, ljugit och vittnat falskt om min nästa? Jag som är så högfärdig att jag väljer umgänge, jag som haft så många kvinnors kärlek och själv givit intet, jag som — som gjort allting? I min barndom började min lastbarhet, små små hemliga, naggande synder åt på mig redan då. Har du reda på det största eländet, den abnormt tidiga erotikens helvete? Vänta du, jag skall berätta dig om helvetet, men låt oss ta det från början, från början, min kära välmående kandidat!

Föreställ dig då några stycken små gårdar spridda kring några av dessa berg, många många mil härifrån. Föreställ dig en stuga, gammal och grå, med krusbär och vinbär och äppelträd kring knutarna. Därinne bor en predikant, en finnmarksmissionär Mattson, en jätte till karl, mycket from och mycket sträng mot sin hustru och sina barn, men också mycket kärleksfull, jag bara tycker han är litet för sträng ibland. Han har tre gossar i åldern fem, åtta och tio år, livliga, utrustade med snabb fattningsförmåga och fantasi, litet bångstyriga som pojkar bör vara. Fadern håller dem absolut isolerade från andra barn, han har i sin ungdom varit en stor syndare och känner världen och vill rädda sina barn från det onda, från alla frestelserna. Han bevakar dem kväll och morgon, natt och dag, han ser till att icke ett av deras steg ej kan övervakas. Och han tror att han lyckas. De är i alla fall tre stycken, de har varandras sällskap, och mer behöver de inte, tycker han. Och somrarna och vintrarna går. De är som sagt, fem, åtta och tio år. En dag händer det något.

198

Vad tror du Larsson, det är som händer? Jo, två av de små, de äldre av dem, gör odygd, försvarar sig med lögner och får stryk, förfärligt med stryk, men inte på det viset att det skadar deras kroppar. Fadern piskar dem med ris på nakna kroppen, på det vanliga stället, och då, under det slagen haglar och lille Fredrik gråter och tjuter, blandas plötsligt en besynnerlig känsla med smärtan av riset. Fadern vet ingenting om detta, han slår dem för Guds skull och i Jesu namn på det lögnen må utrotas ur deras unga hjärtan. Han begriper inte, han hör inte, att lille Fredriks tjut blivit så besynnerligt dämpat, och just nu, när faderns hand trötts och han släpper den lille, så ser han inte att den lilles skam och förskräckelse blandats med ytterlig förvåning. Hans glödande kinder brinner som eld, och darrande i hela kroppen smyger han sig bort i ett hörn, inte för att gråta ut, utan för att finna vad det är som hänt honom, som gått rysning på rysning genom hans unga kropp och känts så oerhört befriande och ljuvt och så helvetiskt smärtsamt på samma gång. Matt och med glödande ögon sjunker han ihop vid muren och somnar.

199

Dagen därpå berättar han saken för Erik, som känt detsamma förr en gång. Och utan att veta varför sitter de timme efter timme och talar bara om kroppsaga, om ris och slag. Det kittlar deras nerver, det blir en ständig njutning att låta fantasin leka med riset och den nakna kroppsdelen. De förstår ingenting, de endast erfar.

I veckor och månader grubblar de över detta, och så tar frestelsen att erfara detta ännu en gång överhand. I hemlighet smyger de sig bort till skogen, det är mycket svårt och det gör ont, och var och en måste göra det på sig själv, de skär små mjuka ris av ungbjörkar och lägger sig nakna bakom klipporna och undrar bävande varför de gör så. Sakta, varligt börjar det, ty det gör så ont. Men snart blir vällusten större än smärtan, slagen faller tätare, armen slår tills den domnar och befrielsen kommer! Förkrossade, medvetna om en förfärlig synd, ligger de där och gråter, tills solen går ner.

Sedan känner de den stora misstanken av att vara annorlunda inrättade än andra barn. Och detta

200

förmörkar deras liv i ett år, varunder de då och då faller offer för frestelsen igen. Då händer ännu något.

Det bor tre mil bort ett annat Guds barn med egna barn, en predikant, och en dag hälsar han på i gossarnas hem. Han har en tioårig flicka med sig, en robust varelse med irrande ögon och korpsvart hår. Även hon uppfostras för sig själv, långt borta från synden och frestelserna. Och Erik och Elsa sitter på trappan och solen skiner och där inne i det dunkla helgdagsrummet sitter de båda gudstjänarna i ett fromt samtal, trygga och förvissade om att de alltjämt håller sin älskade barn borta från alla frestelser. Då säger Elsa plötsligt med en skamsen rodnad och lysande ögon:

— Säj, har du fått ris nån gång?

Erik rycker till och rodnar han också, det far som en blixtnabb aning om en kamrat i detta hemlighetsfulla och smärtsamt dunkla, men ändå retande och eggande elände. — Har du fått? — Och du? — Ja, då. — Och — hur kändes det? — Å, så du frågar, du vet väl — — Har du varit naken nån gång när du fått ris, jag menar? — Ja, visst! — Har du sitt på när nån flicka fått ris? — Nej — klär dom av flickor också då? — Ja, visst!

Med dunkla ögon och skamliga kinder sitter de där och viskar till varandra, talar om hemligheter för varandra. Och de går nästa dag långt in i skogen och lär varandra — Det är egentligen varandras kroppar de söker, men det förstår de ännu inte, de vet bara att detta inte är det riktiga, att de gör synd. Och lille Eriks samvete arbetar och plågas med detta under år som kommer, tills han lär sig att ha flickor. Men innan dess hittar han en liten bok i sin fars bokhylla, med titel: Pilar mot den förfärliga och hemliga självbefläckelselasten eller Ungdomens vän. Och han lär sig i den boken att han varit på väg mot kroppsliga sjukdomar och ett evigt helvete.

201

Ser du, käre Larsson, nu har jag liksom skildrat inkörsporren till det jordiska helvetet, de våldsamma passionernas helvete för dig. Och jag befinner mig för närvarande mitt uppe i detta helvete, fast underligt nog är mitt huvud kallare och mitt lugn större just nu än det varit på många år. Kanske det är den annalkande döden som ger mig detta lugn, och måhända är det endast skenbart. Jag säger dig, jag behöver ej någon himmel, annat än om det efter döden tillåtes mig att vara fri från alla dessa passioner och att få vara här i min gamla ödemark och utan att hungra eller frysa få se årstidernas festliga marsch genom hedmarker, över gröna ängar, näckrosfyllda sjöar och gula kärr. Men jag vet ej om dessa våra nyssnämnda passioner stannar kvar hos kroppen. Och du förstår vart jag är kommen, när du fattat den inledning till livet jag nyss beskrev. Ty när detta hände i barndomen, vad tror du ej då har hänt i ungdomen! Alltså, jag skall väl efter döden få lov att sällskapa med de skamlösa, de plågade och lastbara? Jag har ingen rättighet, jag lastbare, att få vila och ro för min frigjorda själ här i dessa granna ödemarker. De moderna människorna säger att jag skall fortsätta mitt liv i någon form till dess jag stridit ut med lidelsen och liksom gått igenom skärseld. Ja, jag blir gärna teosof — giv mig bara den enfald som behövs!

202

Jag skall öppna fönstret — nej, dörren, se ut där! Titta, har du sett något liknande i alla dina böcker? Ser du Roussannas himmelshöga ås och de becksvarta furustammarna som står skarpt och dystert mot den röda kvällshimlen? Ser du hur natten bereder sig att gå stilla över kärret med sina ångor av någonting friskt ruttet, om du tillåter uttrycket? Vet du hur det är att sitta på Vagnbergets utsprång bland de skrovliga klipporna en höstnatt under häftig storm och jagande skyar, när månen skiner över all världen. Detta är dysterhetens och ödslighetens skönhet, när man ser milsvitt runt om hur topparna böjer sig för stormen och känner luftens hårda tryck mot klipphålan som en omfamning av vår Herre! Det är mitt paradiset, dit vill jag komma efter döden — men jag är så lastbar, ser du, jag får nog lov att stiga ned i avgrunden först, eftersom jag tycks alldeles stå utanför syndernas förlåtelse. Och denna avgrund är full av hundra tusen sådana som jag.

Vet du, jag är rädd. Allt detta är min stora feighet, och jag har så starka anfall av fruktan inför det okända att jag ibland tror att jag kommer att dö av skrämsel. Och dock är jag ingen feg varelse bland människorna, och jag har ingen fruktan för döden i vanlig mening.

203

Och så en sak till: du har hört historien om Alexanders hammare? Ser du, hammaren finns här, jag har den. Det är också en utväg, jag kanske slipper dö, om jag i rätt tid tar fatt på denna hammare. Du förstår: vansinnet. Nu hör också detta till mitt helvete, därför att jag inte alls vet hur det är att vara vansinnig, jag funderar över arten av sinnesförvirring jag då skall undergå. Och det är som kände jag mig redan dömd till endera döden eller detta. Jag hade en dröm en gång, vari en vithårig präst spådde mig döden inom ett år. Det var bara en dröm. Och hör mig i alla fall: här på stället svär jag vid alla himlens invånare och vid jorden jag står på, att jag aldrig tar upp arvet från mina förfäder: Alexanders hammare. Aldrig någonsin. Jag har släktens blod i mig, jag kan göra blodssynd kanske, jag kan dö i kampen för mitt förstånd, men knackar aldrig sten!

Och nu, sedan jag sagt detta med så hög röst, känner jag mig plötsligt svag och rädd, ty vad förmår min vilja mot hans, som Hartman en gång talade med i anden? Jag bävar, jag är omåttligt rädd, och jag vet ej vad jag fruktar. Allt det jag talat om fruktar jag, och dessutom mig själv. Ty detta helvete, som jag beskrivit, det är endast jag själv. Men är det därför mindre fruktansvärt?

Och nu har jag inget bruk för dig mer, herr kandidat Larsson. Jag vill vara ensam och tyst, mycket tyst. Och du är numera återigen bara en träbock som jag kan sätta en sotig gryta på när jag vill. Tack för i kväll!

204

16. Spökudden

Med örat har jag hört Dig,
men nu har mitt öga sett Dig.
Job

Han förvånades över sitt eget lugn, men det föll honom ej in att detta lugn kunde vara en sjuklig trötthet som stegrats till ett slags själslig stillhet. Hans inre liknade nu en massa, ännu strax före sjudningen, utan en märkbar rörelse ens på ytan. Nyfiket började han betrakta hammaren, under det han lät dörren stå öppen så att vårsolen föll in som om det tömdes hela ämbar med ljus över det svarta golvet. Detta var således Nilenius' sista hälsning till David, här höll han i händerna arvet från fäderna! Han strök sakta med fingrarna över den krossade, taggiga kanten av själva slaget på hammaren. Man kunde sätta ett nytt skaft på den, tänkte han, så kunde den användas igen. Sakta knackade han den mot spiselkanten och lyssnade, men då blev han plötsligt rädd, ställde undan hammaren i ett hörn och satte sig vid skrivbordet, där han mekaniskt, med nästan en sömngångares rörelser letade rätt på papper. Bläcket hade torkat ut, han måste skriva med blyerts. Då och då rätade han upp sig och mumlade:

205

— Jag måste tvinga mig att vara hård och lugn och inte tänka på detta. Jag måste — jag vill!

Käre vän Hartman, skrev han slutligen med litet darrande hand, jag skriver till dig därför att jag är ensam och inte vet om jag uthärdar. Om du kan låna mig ett hundra kronor så att jag får betala maten för den sista månaden hos mina föräldrar, vore du hygglig. Kanske jag aldrig kan betala dem — men vad betyder det väl nu? Jag tycker det är som om allting höll på att sluta.

Din vän D. R.

Han tillslöt brevet, sedan han tillagt: skicka pengarna till mina föräldrar, adress — — — Sedan gick han ut till landsvägen. Han hade ingen klocka, men av solen slöt han att gångpostbudet, som kom här fram varje lördag på väg till Morås, borde vara här snart. Men han fick vänta i två timmar vid vägen, varunder han satt på dikeskanten och rörde kroppen fram och tillbaka, slött stirrande på vattenspindlarna och grodorna nere i pölen, ty det var kärrmark. När han slutligen såg mannen komma, reste han sig och gick emot honom. Gubben hälsade och språkade om vädret och den långa vägen, tog upp frimärken ur väskan, smetade ett av dem på tungan, viktig som om han varit en betrodd tjänsteman, och så försvann brevet i skinnväskan. David hörde hans steg dö bort i gruset medan han återvände uppåt åsen.

206

Han gick ej in utan strövade ända till källan i skogen, satt långa stunder vid en sjöstrand och stirrade ut över vattnet och de vilda stränderna. Det fanns massor av slätslipade, flata stenflisor vid vattenbrynet, som han lekte med, och i bäckinloppet såg han musslor. Han öppnade flera av dem med slidkniven och skrapade i skalen, som han sedan kastade ut i vattnet. Om man skulle ta sitt eget liv, tänkte han, så kunde det ej finnas lämpligare ställe än här. Där långt ute fanns en stor sten i vattnet, han kunde vada dit ut och sedan hoppa från stenen. Var det förenat med någon smärta att dö i vattnet? Han var knappast så rädd för själva döden som för dödskampen. Nu tog han fram den browning han alltid bar i fickan, mest i tanke på självförsvar, och såg på den. Gjorde det ont just som skottet passerade genom hjärnan? Han mindes en handelsman nere i byn som skjutit sig i huvudet och han hade levat en timme efter skottet. Hade han då känt någon smärta? Var han själv då en sådan vekling att han övervägde smärtan i ett dylikt fall? Fy fan! en sån stackare en människa kan vara? Och så — det dugde inte, far och mor skulle aldrig överleva det. Men om han ställde till så att de trodde honom omkommen genom olyckshändelse, då mildrades väl deras börda en smula? Och varför satt han då grubblande så envist på det som han ej skulle ha mod att utföra? Ty ville han verkligen dö? Bedrog han ej sig själv, satt och lekte med självmordstanken för att ha något att fördriva tiden med? Han log bittert för sig själv, det var tid på att gå härifrån, solen sjönk på andra sidan bergen och sjön och en ensam trast spelade i en gran ute på Hållandsudden. Annars var det så tyst, så tyst, bara en och annan liten blyg våg plaskade mot land och sländorna for av och an och kom nära och tittade på honom. Sakta steg han upp och gick emot stugan.

207

Det första han såg när han kom in var hammaren, och med en svordom tog han den och kastade den ut genom dörren. Han makade bädden till rätta på golvet, men saknade mod att lägga sig, tände lampan, fast det ännu var ganska ljust, och försökte läsa. Han tog Mäster Eckharts predikningar och stavade sig långsamt fram, det var på ett främmande språk som han klen behärskade. Han lade bort boken en stund, gick och reglade dörren noga, täckte för fönstret, såg sig omkring i det dammiga, oordnade rummet och ryste. Var han då mörkrädd? Så tog han den gamla luntan igen och läste halvhögt:

“Som du älskar, sådan är du. I det du älskar, förvandlas du. Älskar du jorden, då är du jordisk. Älskar du Gud, då är du gudomlig. När jag alltså älskar Gud, är jag då Gud? Det säger jag icke, men jag säger eder vad skriften säger: I ären gudar — —”

Hur skall det gå till att älska Gud? brusade han plötsligt upp för sig själv. Jag känner att jag älskar mor och far, och kanske är det något gudomligt i denna känsla. Varför säger Eckhart icke: du skall älska det högsta du vet på jorden, eller, du skall känna kärlek till alla lidande, eller till hela skapelsen? Men nej, det säger han icke, han sätter dit ett ord i stället som för mig saknar varje betydelse: Gud. Vad vet Mäster Eckhart om Gud? Ingenting. Vad är det som han kallar Gud? Naturligtvis detta obestämbara, dunkelt förnumna Högsta. Detta är också blott ett nytt ord. Konstnärlig känsla, rus, kärlek, allt detta välver sig på djupet av de lidande själarnas hav, som gläder, lyfter, trampar ner, pinar och krossar! Detta är Gud. Mor, som sätter fram den sista

208

brödkanten åt sin son. Hon är Gud. Men så menar inte Eckhart, nej, han tror på en intelligent, personlig varelse, som själv känner kärlek till oss alla. Och denne är det jag skall älska.

Han gjorde våld på sig för att bli lugn. Kanske, tänkte han, att Eckhart känner det ungefär som jag, att han visst inte för sig själv erkänner en intelligent skapare, en gud som tänker och handlar och hämnas, kanske detta hans tal bara är en formel varunder han söker få fram något av det medlidande, den stormande kärlek till hela världen som är Eckharts egen? Ja, ja, talet om Guds kärlek blir en avloppsväg för den känsla som annars skulle spränga sönder mannen.

Han slängde bort boken och kröp ned på bädden, men lät lampan brinna. Jag känner mig bestämt lugnare än förr, tänkte han, men också liksom stelare. Vad kan det vara? Men om en stund föll han i en underlig halvsömn, som då och då avbröts, men så småningom blev allt djupare. Det var den kroppsliga tröttheten som blev övermäktig. Han hade gått så mycket och ingenting ätit på så länge. Han sov oroligt, kastande sig av och an.

Han vaknade och kände sig förunderligt ivrig att komma upp och han smög sig, tyckte han, halvklädd ut i den skumma natten, sökande efter hammaren. Han ryste, men han måste, han var rädd, att annars skulle gamle Alexander komma och hämnas på honom. Han bar in den och lade den bredvid bädden, han kände sig rädd, och hammaren var i alla fall ett vapen. När han fann sig liggande halvnaken på bädden trodde han att han drömt även detta, men hammaren låg ju där. Var han ännu ej vaken? Han gnuggade sig i ögonen och satte sig upp, smekte hammaren med fingrarna. Du är ändå min, mumlade han, jag skall inte överge dig mer. Han sjönk ned, kände sig besynnerligt kall om huvudet och tycktes somna.

Om en stund låg han och stirrade på en underlig skepnad som stod på golvet ett stycke från bädden. Han kunde se ett par vita skor, så vita att de var nästan skinande. Hastigt gjorde han en rörelse för att kunna uppfatta ansiktet, men ett litet jämrande rop undföll honom. Det fanns bara en kropp, men intet ansikte, ty varelsen hade ett kolsvart skynke kastat över axlar och huvud, så att dess övre del liknade en stor svart kägla. Men han uppfattade att huvudet vred sig och vaggade under detta svarta omhölje. Detta var ohyggligt, han satte sig upp och försökte, stirrade som om han velat med blicken genomborra omhöljet. Det fanns intet mer av skepnaden som var skrämmande, bara det att ansiktet måste vara förfärligt, eftersom det var dolt.

Nu sträckte den besynnerliga varelsen ut handen och tycktes peka på Alexanders hammare, som låg på golvet. David försökte tala, men rösten svek honom alldeles, han kämpade efter luft, och äntligen fick han fram det. Han reste sig häftigt upp från trasbädden.

— Jag drömmer — jag drömmer! ropade han vilt. Men gestalten stod kvar, han såg så förfärlig ut i det blandade skenet från dagern där ute och lampan som ännu brann. Och plötsligt tyckte David att all hans rädsla gav efter, han blev ond.

— Hör nu, jaså, du är här, du kom ändå till sist! Jag har bedit till däj som barn många, många gånger, och sen jag vart man också har jag bedit men du kom inte. Du var väl högfärdig, kan jag tro! Du tänker skrämma mej nu, men det går inte, ser du jag skall slå huvudet av dig med Alexanders hammare! Vill du föra mig till helvetet? Det finns inget helvete, så nu vet du det! Du är en stor stackare, det är du, ha, ha! Men vill du inte höra hur dina älskade barn har det? Tror du inte jag känner kärlek till dina barn? Men inte till däj, hör du det! Ty att känna kärlek till alla dina barn, det är ju det högsta, det finns intet högre. Du är själv inte alls så stor som kärleken, du!

Han tyckte att gestalten kom framåt och med ett skrämt skrik sprang han till ett hörn av rummet, med hammaren i handen. — Du får inte ta mig innan jag talat, hör du! Du har väl andra att gå till än mej, bara en mil härifrån bor Skabb-Sara, du känner väl Skabb-Sara, som alla är så elaka åt. Varför har du skapat Skabb-Sara? Då var du dum. För hon har nio barn utan far och ingenting att äta, och hennes kjortelfäll, den är inte av stjärnljus, som din — hennes är en enda skålla av bara löss! Jo, du! Sen kan du gå till Lax-Kerstin, det är också en av dina dårar, hon är sjutti år och så ful och så fattig att det kan du inte göra dig en föreställning om. I kyrkan går hon. Men vet du, hon har alldeles fyrkantig kropp och rinnande ögon, men hon har karlar hos säj, dom där rallarna som du skickat till Parjala att gräva kanalen, dom ligger hos henne och betalar en krona åt gången. Det lever hon på. Vill du döma henne för det, hon skulle svälta ihjäl annars! Gå dit, gå! Det är inte bara jag som är eländig. En sån fattigvård håller du oss med! Och så kan du gå till den där mannen med snörena — som Monna Lisa — — du har många, många, och du vill jag skall tacka dig för allt!

Han smög sig sakta fram mot detta tysta, skrämmande väsende och han skakade till som av köld, sedan skrattade han.

— Hör du, vad är det egentligen med ditt ansikte, eftersom du jämt går med ett skynke över det? Jag har sett dina barn och en stor del av — dina välsignelser har jag erfarit — och sett — dina gärningar! Nu vill jag se hur du ser ut i ansiktet. Tag bort skynket, hör du! *Tag bort!*

Ursinnigt störtade han fram och rev slöjan från ansiktet, såg in i det och blev sedan stel i hela kroppen. Han skrek till högt, högt, och sedan blev det alldeles mörkt omkring honom, och han låg mycket stilla mycket länge.

När han vaknade var det morgon. Matt, men dock i stånd att gå upp och röra sig, tog han, utan att veta varför, den gamla hammaren och smög sig ut och gick sakta nedåt landsvägen. Hans ansikte var uttryckslost, endast oroligt sökande irrade ögonen hit och dit, då och då skakade han på huvudet. — Jag såg det, jag fick se det, mumlade han. Om en stund småsjöng han för sig själv: jag såg det, jag såg det, jag har sett — —

Han kände sig trött och satte sig invid en sten vid vägkanten. Han höll hårt omkring

209

210

211

212

hammarskaftet och plötsligt rann honom en vers i minnet. Han ville sjunga, han kunde ju sjunga så bra, och han kunde knacka takten med hammaren mot stenen, bara litet, det gjorde ingenting, och hör hur det klingade, när han sjöng:

*Där i min natt och stora synd jag övergiven låg,
igenom mörkrets tunga vägg Guds anlete jag såg*

— — —

213

17. Lovsången

En främling som var mycket fint klädd och hade hasselbruna ögon och en mycket hög panna och såg ut att vara omkring fyrtiofem år gick sakta upp mot Efraim Ramms stuga. — Hans föräldrar måste vara döda av sorg nu, tänkte han, varför går jag då dit? "Den i söken är icke här" — och vill jag då se honom? Skall han känna igen mig? Där är alltså stugan — låt oss då sitta ned — han talade högt med sig själv som till en kamrat — låt oss sätta oss här i skuggan — vad är det jag har hört om honom — vad har jag då hört? Han kände på sin panna, den var fuktig av svett fast vinden var sval. Nu går snart solen ner — nu snart går den ner! Å, jag kan förstå att man blir — — en sådan om man växer upp här! här är så vackert att här bor sannerligen Gud! Jag Karl Herman Hartman förstår detta fast jag bara är en stackare. Och jag har ett brev i fickan från henne — från henne.

Stugan låg på en hög ås under några jättelika granar och nedanför var en långsträckt dalgång där tre tjärnar blänkte i rad. De fjärran bergen var så blå som stål och de bruna myrarna slingrade sig som ormar kring dem. Koskällor skramlade i fjärran och svalorna flög lågt.

Han reste sig och gick fram till stugan. Det såg ut som om man redan lagt sig därinne, de snövita jalsuerna var tätt dragna för fönstren. Kunde man då sova härinne trots allt?

214

Då hörde han plötsligt slagen av en slägga och spratt till. Han följde stigen åt det håll varifrån ljudet kom och smög sig sakta fram till stället. Det var en liten uthuggning i skogen, full av granit- och kvartsblock, och mitt ibland alla stenarna satt David, iförd endast byxor, skjorta och en grå arbetsrock. Om Hartman ej vetat att han var vansinnig skulle han ha tagit honom för en stenarbetare. Ivrigt och sökande utvalde han vissa stenar, lade dem på en större och slog sönder dem med hammaren, för varje gång tycktes han noga undersöka brottytan, som om han sökt efter någon sällsynt bergart.

Hans ansikte var mycket ivrigt och mycket oroligt, men när han emellanåt liksom vilade sig och torkade svetten ur pannan, tyckte Hartman att han liksom fick ett klokt, eftertänksamt uttryck.

Han gick fram och ropade hans namn, varvid David såg upp rädd och skygg. Han tycktes inte riktigt erinra sig vem den främmande var, men han reste sig och kom emot honom utan att hälsa.

— Sätt dig, sade han nervöst, du är översteprästen. Ty om någon gjort en synd till orenhet, så att han är oren enligt guds lag, då skall han taga två turturduvor och två unga duvor och gå till prästen och han skall offra dem till ett brännoffer — så att den orene blir ren —

— Känner du inte igen mig — Hartman — minns du inte — säg, minns du Ziri? frågade Hartman förtvivlat för att försöka väcka hans förnuft.

215

David såg förvånad på honom. — Du vet då inte att jag har sett honom — jag har sett ansiktet. Men han hade inget hjärta. Det är Hans hjärta jag letar efter här i stenarna. Tror du inte att Guds barmhärtighet finns här? Men säg mig att jag bliver ren — om en — två — tre dagar — men till dess skall jag vara utom lägret, säger Herren! — — Men tyst nu — David bleknade plötsligt och lutade sig mot sin slägga — de sjunger — de sjunger däruppe!

Och Hartman var nära att sjunka ihop av rörelse, men han behärskade sig och lyssnade. En sång kom däruppfån stugan, två gamla röster sjöng, den ena var en gubbes, skälvande och tunn, den andra, troligen moderns, litet fylligare. De teg bägge och lyssnade, men plötsligt började David sakta gnola med och knackade varsamt takten mot en sten med släggan. Fallande och stigande och vaggande slöt sig de två rösterna däruppe liksom intill varandra, stödjande och bärande varandra ut i vinden och vårnatten och doften av granbarr och klöver, och blandade sig med surret från humlorna och de små klingande slagen av släggan:

*O Gud vi tacke Dig för att Du gav och tog!
I kärlek sträckte du din hand mot den som så du slog.
För oss till sist till dina hus i frid,
giv oss en var en ren ovansklig skrud —
ty trefalt lovad, lovad vare Gud!*

Men då sjönk David ihop i våldsam, befriande gråt — De tackar honom, de tackar honom för allt detta! snyftade han.

216

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK DAVID RAMMS ARV ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one

owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in

the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™

electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation’s EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state’s laws.

The Foundation’s business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found

at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.